Elena Ceauşescu: „Porcii au fost spălaţi cu detergent şi vopsiţi în roz."

Citiţi în pagina 11 CARNETELE sale SECRETE

serie nouă nr. 26 (1271) august 1990

CONVORBIRI LITERARE

FONDAT 1867 DE „JUNIMEA"

săptămînal editat de uniunea scriitorilor din romania

Pe marginea prăpastiei

Ce scriu gazetele? Că întreprinderile economice lucrează mult sub capacitate, iar puţinul pe care îl produc ia destinaţii nu tocmai legale. Că bunurile, de larg consum lipsesc din magazine, dar pot fi totuşi procurate, la preţuri de speculă, pe piaţa liberă. Că alimentele de bază sînt tot mai greu de găsit. Că pîinea e, cînd e, tot veche, neagră şi amară. Că zahărul se distribuie la răstimpuri şi numai la cartelă. Că apa minerală s-a scumpit pînă la a rivaliza cu laptele, însă a dispărut pur şi simplu. Că legumele şi fructele staţiunilor experimentale încarcă tarabele particularilor, în vreme ce aprozarele vînd tot mizeriile cu care ne obişnuiseră. Că, acum, fiecare face ce-l taie capul, pentru că, nu-i aşa, e democraţie. Că muncitorii vin la lucru cînd vor şi pleacă la fel, iar dacă li se reproşează cumva întîrzierea sau absenţa, fac şedinţă şi schimbă conducerea. Că „atenţia", şperţul, mita au devenit singurele garanţii ale respectării contractelor economice. Că jafurile, tîlhăriile, violurile şi crimele s-au înmulţit într-atît încît l-au îngrijorat pînă şi pe ministrul de interne. Că e preferabil să nu circuli, după lăsarea serii, pe străzile oraşelor. Că e nimerit să te baricadezi, noaptea, în casă şi să eviţi a părăsi localitatea de reşedinţă în timpul concediului. Că avem, în sfîrşit, o sută de partide politice legal constituite, mod delicat de a spune că nu avem, de fapt, nici unul serios. Că principalele partide sînt sfîşiate de lupte intestine. Că parlamentarul cutare minte de îngheaţă apele. Că un coleg al lui e bănuit de afaceri necurate, dar nimeni nu se grăbeşte să afle adevărul. Că parlamentul însuşi votează azi o lege şi, peste numai o săptămînă opinia publică ia cunoştinţă de proiectul altei legi, menite să o amendeze pe cea dintîi. Că presa liberă a ajuns gazda ospitalieră a tuturor insultelor şi calomniilor imaginabile. Că imaginea României în Occident e dintre cele mai negre. Că purtările turiştilor români o înnegresc şi mai tare.

Tabloul e, să recunoaştem, dezolant. Pînă în decembrie, oamenii munceau de frică, ascultau de frică, răbdau de frică, tăceau de frică. Acum, frica a dispărut şi nimeni nu mai munceşte, nimeni nu mai ascultă de nimeni. Legile încă neabrogate au ajuns literă moartă. Aminteşte-i unui director de fabrică de legea contractelor economice şi-ţi va rîde în nas! Ameninţă-l pe un şef de magazin cu poliţia şi te va privi cu infinită milă! Dă-l în judecată pe X, care te-a calomniat într-o fiţuică, şi aşteaptă reparaţie morală! Vei aştepta mult şi bine. Cere-ţi drepturile şi te vei izbi, ca şi înainte, de un invizibil, însă de nepătruns perete! Tot răul societăţii noastre a ieşit la vedere şi-şi face de cap fără jenă. Afacerismul s-a întins la scară naţională, s-a organizat şi lucrează sub pavăza liberei iniţiative. Corupţia a devenit trăsătură comună. Minciuna — de asemenea. Hoţia — aşijderea. Trăim într-o desăvîrşită anarhie şi nici că ne pasă. Teribila noastră adaptabilitate nu se dezminte nici de astă dată. Sîntem pe cale a ne deprinde şi cu haosul, cum ne-am deprins cu dictatura. Surzi şi orbi, păşim înainte, nepăsători la prăpastia ce ni se cască sub picioare.

Al. DOBRESCU

„Dincolo de poartă e lumina, libertate: oamenii ca toţi oamenii. Dar dincoace de poartă, îţi imaginai această lume ca pe nu ştiu ce basm irealizabil. Nu tot astfel se înfăţişa lumea dinlăuntru — lumea noastră, cu totul aparte; ea îşi avea obiceiurile, portul şi legile ei ciudate: era o casă a morţilor vii..."

DOSTOIEVSKI — OPERE, Vol. 3

Triste presimţiri a ceea ce va să vină (Goya)

Se poate ieși din inchisoarea totalitară?

Jacek KURON: Înfrîngerea totalitarismului

Jacek Kuron și-a inceput activitatea de opoziție împotriva conducerii Poloniei de către partidul comunist în 1962. Închis prima dată în 1964 pentru „Scrisoarea deschisă către membrii partidului comunist", și-a reluat activitatea politică odată cu eliberarea sa, în 1967, pentru ca în 1968 să fie din nou internat, pentru încă trei ani. Kuron a ajutat la înființarea Comitetului Apărării Muncitorești (sau K.O.R.) în 1976. A fost arestat în timpul grevelor din vara lui 1980 care au condus la formarea Solidarității, iar eliberarea sa a fost una dintre condițiile Acordului de la Gdansk din septembrie același an. Fiind un adevărat mentor al Solidarității, a fost intemnițat încă o dată din 1981 pînă în 1984. Kuron a fost ales în Parlamentul polonez în iunie 1989 iar trei luni mai tîrziu era numit ministru al muncii în primul guvern ne-comunist al Poloniei de după cel de-al doilea război.

Istoricele alegeri din Polonia desfășurate în iunie 1989 au fost produsul discuțiilor „in jurul mesei rotunde" dintre opoziție — unită în jurul Solidarității — și autorități. De o importanță deosebită era chiar faptul că autoritățile dintr-o țară comunistă totalitară s-au intîlnit și au negociat cu o forță politică autonomă, opusă sistemului existent. Acesta a constituit un eveniment foarte neobișnuit, într-un fel chiar o negare a totalitarismului.

Totalitarismul este o încercare de a conduce întreaga viață socială. Se bazează pe controlul exclusiv exercitat de către centrul puterii asupra organizării tuturor activităților. Acest monopol este atît de complet încît dacă cetățenii se adună să discute liber o chestiune oricît de simplă, cum ar fi repararea acoperișului unui bloc, faptul devine o provocare la adresa autorității centrale. Acest monopol al organizării este însoțit de un monopol al informațiilor, ceea ce înseamnă că orice cuvînt tipărit — ca să nu mai vorbim de mijloacele electronice de informare — este controlat de către autoritatea centrală. Iar aceste două „monopoluri" conduc la rîndul lor către un monopol al luării deciziilor de către autoritatea centrală. Firește, acest ideal totalitar nu poate fi pe deplin implementat, dar fie și numai încercarea de a-l implementa distruge viața economică și politică a unei națiuni.

Stabilirea unor negocieri între o opoziție organizată și autorități — negocieri care au fost transmise necenzurat la televiziune și care au pătruns deci în fiecare casă — a semnalat faptul că totalitarismul fusese înfrînt, devreme ce toate aceste trei monopoluri erau încălcate. Dar, fără îndoială, discuțiile în jurul mesei rotunde nu erau nicidecum primul pas către dezmembrarea monopolului totalitar al puterii. Adevărata străpungere a avut loc în 1980, cînd un val masiv de greve a dus la înființarea Solidarității, sindicat independent pe care guvernul a fost nevoit să-l recunoască. Acesta a fost într-adevăr momentul în care sistemul totalitar din Polonia a fost înfrînt.

La acea vreme am scris un eseu intitulat „Ce urmează?", în care comparam situația politică din Polonia cu deplasarea trenurilor. Un mers al trenurilor în care fiecare al zecelea tren era lăsat să opereze în mod independent, guvernat de un acord între conductor și pasageri, fie că ar fi provocat o modificare în principiul pe care era bazată întreaga rețea de căi ferate, fie ar fi condus la o serie de catastrofe.

Aceasta era situația în Polonia anilor 1980—1981, cînd o mișcare de masă independentă, cuprinzînd peste o jumătate din populație, a fost creată în interiorul unui sistem totalitar. Din moment ce **nomenklatura**, aparatul puterii, nu voia să facă schimbările de structură necesare, catastrofa era inevitabilă. Și a survenit pe 13 decembrie 1981 odată cu impunerea legii marțiale. Tancurile au ieșit pe străzi. Toate legile au fost suspendate. Populația era terorizată și forțată să se supună unei dictaturi militare și polițienești.

S-ar putea trage concluzia că dacă în Polonia totalitarismul fusese învins în 1980 prin apariția unei mișcări de opoziție în masă, atunci reprimarea acelei mișcări prin instaurarea legii marțiale ar fi reinstaurat totalitarismul. Cred încă că această concluzie ar fi greșită, întrucît anumite procese sociale sînt într-adevăr ireversibile.

Explozia care a dat naștere Solidarității a fost o negare a totalitarismului, dar în același timp și legea marțială a fost o negare a totalitarismului. Deoarece un sistem totalitar este bazat pe cele trei monopoluri (organizatoric, informațional și decizional), cu cît sistemul este „mai perfect", cu atît este și mai bine camuflat. Devine aproape invizibil. Înainte de 1980 în Polonia existau un parlament și un fals sistem pluripartit, iar un număr de ziare erau valabile. Cineva ar fi putut avea iluzia că aceasta este o democrație parlamentară normală.

În august 1980 această iluzie a fost subminată de revolta populară pașnică. Dar orice ar fi rămas din această iluzie a fost spulberat chiar de către autorități în momentul în care au declarat legea marțială și au lăsat să se vadă clar că vor face uz de forța nedisimulată pentru a reprima societatea poloneză. Faptul că într-un sistem totalitar orice persoană, orice membru al societății este într-o oarecare măsura implicat crează un anumit pact social. Noi în opoziție am denunțat acest pact în august 1980. Dar autoritățile l-au distrus în decembrie 1981.

S-a creat o dictatură bazată numai pe forță. Astfel autoritățile aveau două opțiuni. Una era să mențină această dictatură a forței nedisimulate — o formă de dictatură care, chiar mai rapid decît totalitarismul obișnuit, distruge totul, inclusiv economia. Cea de a doua opțiune era retragerea din acea formă de dictatură. În cele din urmă, după un număr de încercări zadarnice de a se ajunge la diferite soluții, autoritățile au decis că ar fi posibil să se realizeze un acord cu societatea prin încheierea unei înțelegeri cu opoziția. Ca urmare, au fost create condițiile pentru negocieri în jurul mesei rotunde, negocieri ce vizau ca societății să i se permită să se organizeze singură, precum și inițierea unui proces gradat către democrație.

Cu alte cuvinte, convorbirile au marcat o anumită etapă în lupta continuă a poporului polonez pentru democrație. Dar a devenit posibil să se ajungă la această etapă numai după ample acțiuni sociale din timpul zilelor de legalitate ale Solidarității, precum și după rezistența clandestină atît de răspîndită în anii legii marțiale.

Istoria poloneză recentă a dezmințit ipoteza că totalitarismul poate fi doborît numai din afară, că nu există forțe interne capabile să înfrîngă un sistem totalitar. Înființînd organizații independente, societatea poate eroda totalitarismul din interior.

Dar cum se poate organiza societatea sub un regim totalitar? Pentru a răspunde acestei întrebări, trebuie să subliniez că această mișcare orientată spre auto-organizare a societății poloneze nu a început deodată în auaugust 1980. Noi am început-o cu mulți, mulți ani înainte. Rememorînd acei ani de început, în lumina a ceea ce s-a realizat acum, privesc înapoi cu uimire. Era atît de simplu atunci. Ceea ce doream noi era să citim cărți, să vorbim între noi în mod liber, să strîngem bani pentru oamenii care aveau nevoie de ajutor — cele mai simple acțiuni umane. Și totuși societatea poate fi organizată în jurul acestor acțiuni și obiective simple, și însuși acest fapt este asemenea unei bombe cu efect întîrziat care ticăie sub temelia regimului totalitar.

Mai există un punct care trebuie clarificat în privința strategiei noastre. Mulți dintre prietenii noștri, membri ai opoziției poloneze, ne-au întrebat: de ce ați participat la negocieri? N-ar fi fost mai bine să continuați să organizați poporul și să ridicați potențialul unei explozii sociale — o explozie socială care să măture regimul totalitar?

Răspunsul nostru a fost nu. Nu vrem să distrugem sistemul prin forță. Pot fi date cîteva motive pentru acest lucru. Cel mai simplu este acela că totalitarismul este un sistem creat și conceput în mod artificial, iar un asemenea sistem distruge întreaga viață din jurul lui. Dacă distrugi acest sistem politic, nu poți invoca un sistem din trecut și nici nu poți importa unul din exterior. Trebuie să creezi un nou sistem. Dar acel nou sistem ar fi deasemeni artificial construit și n-ar face decît să repete toate greșelile vechiului sistem.

De aceea, drumul către democratie trebuie să fie un proces de evolutie gradată, de construire gradată a instituțiilor democratice. Este o revoluție în sensul că schimbăm în mod radical sistemul. Ne îndreptăm dinspre totalitarism spre democrație. Dar dacă vrem să avem de-a face cu o revoluție cu adevărat democratică, aceasta trebuie să fie realizată printr-un proces gradat.

traducere de Laurențiu CONSTANTIN

Fericirea de-a fi inchis

într-o „democratură"

Deținuții politici se destăinuie

Într-o democrație — și chiar într-o dictatură! — arestările sînt efectuate, întotdeauna, de organele desemnate prin lege acestei activități. Într-o „democratură", termen prin care Pierre Aisnaire desemnează societățile ce încearcă să tranziteze dinspre dictatură spre democratie, lucrurile nu mai cunosc această desfășurare normală. Apar tot felul de „originalități", cum ar fi folosirea minerilor în acest scop sau chiar a „băietilor lui nea Gelu". Dar — să dăm mai degrabă, cuvîntul unor oameni care au fost prinși în mecanismul acestui original sistem penal.

1. Cum au loc arestările?

Marian Munteanu: „În legătură cu minerii, deci, după cum cred că știți, au venit în acea dimineață în Universitate, minerii (mă rog acum circulă versiunea că ar fi fost persoane costumate în mineri, am sentimentul că printre ei, oricum, erau și mineri), după felul în care vorbeau și după anumite trăsături ale lor cred că erau și mineri, am reținut destul de vag, nu mi-aș putea asuma responsabilitatea unei recunoașteri cu certitudine, am reținut deci două persoane, una dintre ele un bărbat îmbrăcat în miner, peste 40 de ani, cu o cască albă pe cap, care la un moment dat m-a legat de mîini și știu că m-a protejat, a încercat să mă protejeze, adică să-i oprească pe ceilalți care mă loveau în continuare" **(Conferința de presă din 3 august)**. Ce-a urmat? Scurtă arestare, eliberare, internare în spital, arestarea direct din spital și internarea la Penitenciarul Jilava, eliberarea după 40 de zile, în urma protestelor interne și internaționale, cercetarea în libertate.

Nica Leon: „Eram aici, în fața sediului, am parcat mașina pe trotuar cu intenția de a veni la birou. Un civil m-a apucat pe la spate de gît și m-a dat cu capul de mașină. Văzînd că-l înlătur, a început să strige: „Să vină minerii, să vină minerii, uitați-l pe Nica Leon". Au venit foarte mulți mineri, niște civili de la poliție, unul din ei a scos o legitimație de la Circa 1 Poliție. Cel care m-a strîns de gît avea o legitimație de la Sanepid. M-au lovit cu pumnii, mi-au spart nasul, m'au lovit cu obiecte contondente. Strigau la mine: „Ce-ai avut cu dl. Iliescu? ce bă ai vrut să fii tu președinte?" Printr-o stație de radio au chemat un echipaj de poliție (...). În fața Ministerului de Interne, a fost oprită mașina special ca să mai pot fi bătut o dată. În minister se aflau mineri care m-au mai bătut puțin pînă la intervenția gen. Suceavă" (Conferința de presă din 13 august). Ce-a urmat? Ducerea la Măgurele, după o escală la arestul din Rahova al I.G.P., greva foamei, eliberarea după peste 50 de zile, cercetarea în libertate.

Un miner: „— Ați fost în Ferentari și în Rahova. Ce-ați făcut acolo? / Trebuia să arestăm niște infractori de drept comun pe care Poliția nu i-a putut aresta, pentru că n-a putut pătrunde. Și țigani i-ați arestat, i-ați predat Poliției? Da, bineînteles. / I-ați bătut înainte? / Ei, se mai întîmplă..." **(Interviu cu Dl. Neculai Spiridote, miner specialist, mina Rodna — Făget, Opinia Studentească, 34, august 1990)**.

2. Arestul I.G.P. — un hotel?

Nica Leon: „Apoi am fost dus la restul I.P.G.-ului, unde mi s-a explicat că sînt ținut pentru a fi protejat. Timp de o săptămînă am încercat să mă înscriu la raport la șeful arestului, dar nu am reușit decît după trei zile de greva foamei. Mi-a spus că nu cunoaște de ce sînt arestat, că dumnealui acolo este ca un fel de șef de hotel, că eu sînt ca la un hotel și că el trebuie să-mi asigure paza și mîncarea. În rest nu-l interesează ce se întîmplă cu mine". (sursa citată).

3. Cum e spitalul închisorii Jilava?

Marian Munteanu: „Nu am stat într-o celulă, numai în camera Spitalului penitenciarului, dar să fie limpede ea este cea a unei închisori, are toate atributele unei camere de detenție. Ceea ce trebuie să știți, este faptul că nu pot uita zăbrelele. Ele sînt peste tot" **(Interviu în România liberă, 4 august 1990)**.

4. Cum e o închisoare într-o democratură?

Marian Munteanu: „Consider că prima datorie a unui om care vine dintr-un asemenea loc, al suferinței, este să spună lumii cît mai mult, totul, despre cît de îngrozitor trăiesc acolo deținuții (...). Condițiile lor de viață sînt dezumanizante (...). Să înțelegem că regimul penitenciarelor este un regim extrem de vechi, extrem de rigid, elaborat știm cu toții de către cine și în ce condiții. Oricum acestea sînt indecente pentru ființa umană și de multe ori inacceptabile." (aceeași sursă).

5. Cît va dura un astfel de regim al arestărilor și detenției?

Răspunsul la această întrebare e simplu — exact atît timp cît va fi necesar să depășim stadiul de democratură și să intrăm într-o democrație autentică. Sigur, unii pași ar putea fi făcuți foarte repede — de pildă, revizuirea codului penal și a codului de procedură penală de notorie extracție comunistă sau ameliorarea condițiilor din închisori. Mai trist este însă altceva, anume că nici măcar cadrul legislativ existent, oricît de aberant, nu este respectat, cîmpul abuzurilor fiind probabil cel mai extins din Europa, poate chiar din lume. ●

A. L.

Colectivul de redacție: Radu ANDRIESCU, Liviu ANTONESEI (redactor șef adjunct), Emil BRUMARU (redactor șef adjunct), Sânziana CARAMAN, Mariana CODRUȚ, Nicolae DABIJA, Nichita DANILOV, Daniel DIMITRIU, Alexandru DOBRESCU (redactor șef), Gabriela Codruța GAVRIL, Valeriu GHERGHEL, Mădălina GRIGORAS (prezentare grafică), Ion HADÂRCA, Alina MUNGIU, Constantin PRICOP (secretar general de redacție), Horia ZILIERU.

Cerc închis

Trecînd in revistă contexte istorico îngemănate, poți sau să ai fericita revelație a unor similitudini de situații, de atitudini, sau să te indispui definitiv în fața frustării pe care o poate provoca pierderea sentimentului ineditului. Senzația care predomină însă, cînd depui un minim efort de imaginație, este de vîrtej sau de cerc închis.

Paralela cea mai la îndemînă, în primele luni după decembrie, a fost aceea dintre revoluția noastră și cea franceză. Elementele comune erau ușor de aflat: începînd de la cuvîntul care avea să definească pentru marea majoritate schimbarea survenită, revoluție, pînă la aaspectul sîngeros pe care l-au îmbrăcat evenimentele, sute de morți (în decembrie, să ne amintim, era vorba de mii de morți), execuții, incinerări și, in cele din urmă, moartea tiranilor, grăbită, așa cum o cere un scenariu revoluționar tipic.

Un titlu de carte ne poate aduce însă mult mai aproape de noi, și anume în istoria postbelică a Franței: **Spectatorul angajat***, un lung dialog al lui Raymond Aron cu J-L. Missika și D. Wolton. Și aceasta deoarece mulți intelectuali români au adoptat atitudinea spectatorului angajat, abordînd cu mare fervoare publicistica, editorialul chiar, pînă nu demult compromis. Este ceea ce și Raymond Aron s-a simțit dator să facă, în urmă cu mulți ani, după război (neglijînd timp de aproape un deceniu cariera universitară), într-o situație similară, în special prin proporțiile dezastrului economic, celei de la noi. Ceea ce ar putea constitui marea diferență ar fi nivelul disputelor: discuția de idei pe de o parte și un registru mult mai acut al acuzelor pe de altă parte, provocat de o insuportabil de lungă prohibiție publicistică și de deziluzia unei realități care este departe de a atinge așteptările. „Disputa de idei“ a francezilor nu a fost însă lipsită de violențe: „Ceea ce a fost ciudat în perioada dintre 1947 și '55 a fost că opozițiile dintre intelectuali erau foarte violente, pe cînd politica franceză, în aceeași perioadă, era mult mai pragmatică, frontiera dintre stînga și dreapta fiind destul de vagă“, spunea Wolton. În schimb ceea ce s-a reproșat, în nenumărate rînduri, intelectualilor români în aceste ultime luni, ar fi coborîrea nivelului discuțiilor undeva foarte aproape de pămînt (în afară de radicalism și violențe verbale, bineînțeles). Distanțarea de realitate, pe de altă parte, este una din acuzele cele mai grave pe care le aduce Raymond Aron lui Sartre, Camus, Merleau—Ponty și susținătorilor acestora: „era un mod, să spunem, de a transforma o controversă asupra naturii regimurilor politice într-o filozofie a istoriei care plana foarte sus deasupra realității și a problemelor pe care oamenii politici trebuiau să le rezolve“. Avem deci cele două atitudini care s-au conturat clar și la noi în ultimele luni în rîndul intelectualilor: pe de o parte tendința spre o eterizare a discursului, cu riscul unei rupturi între acesta și problemele imediate acute, pe de altă parte dorința nestăpînită de implicare directă în viața politică, însă de pe o poziție pragmatica, lucidă, ce refuză utopia originalității.

Să vedem însă în ce măsură istoria se repetă, sau, dacă nu se repetă, dă măcar impresia de cerc închis. „Cînd erai anticomunist în mod hotărît, erai catalogat de dreapta. Bun. Cei care nu doreau să fie clasați ca fiind de dreapta, care doreau să rămînă la stînga, au căutat cu disperare, ca să spunem așa, să nu fie comuniști și să nu fie anticomuniști. (...) Se ajungea atunci la luări de poziție extraordinar de subtile, dificile: „Sînt acomunist“. Aceeași dorință de a evita extremele, sentimentul că a adopta o poziție fermă într-o parte ori în alta ar echivala în fond cu îmbrățișarea unei atitudini extremiste, ceea ce ar însemna pierderea puterii de discernămînt necesară oricărui intelectual lucid, o găsim azi la intelectualii moderați. Pe de altă parte intelectualii mai abrupți văd în acest comportament circumspect o abdicare în fața puterii. În cele din urmă se ajunge la aceeași situație stupidă: și unii și alții sînt aruncați de adversarii lor respectivi undeva la extreme, dreapta sau stînga.

Problema fundamentală care se punea în Franța postbelică rămîne la fel de fierbinte astăzi la noi: „Problema era de a ști dacă democrația de tip occidental, deci de tip american, era adevărata democrație. Regimul care va ieși din ororile războiului va fi unul de democrație parlamentară? Dar nimeni nu este entuziasmat de o prozaică democrație parlamentară care nu este excitantă decît atunci cînd a dispărut. (...) Or resemnarea în fața acestui regim, care este cel mai puțin rău sau cel mai bun în comparație cu toate celelalte, nu era în acord cu entuziasmul și speranța combatanților și a celor din rezistență, proaspăt ieșiți din război“. Este bine de reamintit, chiar dacă lucrurile sînt arhicunoscute, că discuția se ducea în contextul unei puternice înclinații de stînga a intelectualității franceze după război. Ei nu au avut însă un cuvînt suficient de important de spus în politica acelor ani — situația ar fi oarecum răsturnată față de cea de la noi, unde stînga, nemulțumită și ea de ideea resemnării în fața unei clasice democrații, avînd însă și rolul principal în jocurile politice actuale, propune o **democrație originală** (susținută, de exemplu, și de un cunoscut desident cum a fost Virgil Tănase, printre altele și într-unul din ziarele socialismului francez, dominat, pe prima pagină, de o roză), ceea ce ne duce foarte aproape de poziția stîngii franceze, invocată, cîndva, într-un interviu. Și de premierul nostru. Însăși atitudinea față de comunism și de comuniști este ușor de apropiat: sînt acomunist, zicea Merleau—Ponty; nu sîntem comuniști, dar nu considerăm că aceștia trebuie acuzați, spun autoritățile în exercițiu. Și aceasta în situația în care, dacă mulți alergici la comunism au văzut în docilitatea mulțimii în fața puterii dictatoriale și în fața preceptelor doctrinei care au susținut-o un rezultat al fricii inoculate în timp de o securitate eficientă, ne-am uimit cu toții înțelegînd, odată cortina ridicată, că incredibil de mulți au crezut sincer în binefacerile colectivului, suport sigur al mediocrității și al balcanismului social. Am avut această adevărată revelație atît cei sosiți în decembrie—ianuarie, sau chiar mai tîrziu, în România, deci cei ce au fost mult timp desprinși de o realitate care, retrospectiv privind, pare să umbrească orice ficțiune politică (sau, pentru clinici, orice scriere umoristică), cît și mulți dintre cei rămași în țară, dar incapabili să calculeze efectele cutremurului moral la care au fost supuse structurile de rezistență ale fiecăruia dintre noi.

Politizarea extremă a societății într-un moment de ruptură nu este o situație excepțională. Este mai curînd un proces normal (chiar dacă uneori plin de inerente stîngăcii și exacerbări) după tăcerea impusă de orice dictatură: „un număr de filozofi, care scriau de altfel la **Combat**, îmi spuneau: „este curios să preferi să scrii articole mai curînd decît **Introducere în filozofia istoriei**“. Găseam că au dreptate, dar era acea intoxicare de politică, după cum v-am spus, și ideea, iluzia, dorința de a participa la viața politică și la redresarea Franței“. La Raymond Aron însă politologul este dublat de un economist lucid. Un articol cum ar fi „Cercul pătrat“, apărut în **Figaro** în '73 (era vorba de o critică la adresa programului economic al stîngii care, după părerea lui Raymond Aron, era absolut absurd, existînd o contradicție flagrantă între scop și mijloace), putea să însemne un mic eveniment politic. Giscard D'Estaing, pe atunci ministru al finanțelor, i-a telefonat autorului pentru a-i spune că găsește mai multe argumente în articolul său decît în toate rapoartele care-i fuseseră supuse atenției de către consilierii săi. Am putea vedea în acest gen de discuție, dusă pe un ton normal de pe poziția maximei competențe, un model — credibil, însă, doar în condițiile onestității civilizate. Cît despre repetările istoriei, le putem privi ca pe o carceră evenimențială, comportamentală, dar, dacă putem păstra o umbră de optimism, și un mod de a controla prezentul, de a-l corecta. Ar fi și aceasta o șansă. Fără a căuta, e de la sine înțeles, soluții prea originale.

* **Le spectateur engagé — entretiens avec J—L. Missika et D. Wolton, ed. Julliard, 1981.**

Radu ANDRIESCU

Clipele vieții

Fecioară, mumă și regină (I)

În unul din articolele sale de analiză a stabilimentului cultural comunist de la noi, articol în care sînt vizate începuturile acelui angrenaj care bazat pe ideologia marxist-leninistă a încercat și a reușit în mare măsură să distrugă valorile spirituale ale poporului român și să instaureze un sistem de antivalori care să justifice crimele regimului, criticul Al. Andriescu amintește și de o poezie a Mariei Banuș din „Flacăra“, 7 martie 1948. Iată fragmentul citat de Al. Andriescu: „Ana, Luca și Dej. / avangardă de luptă, / fruntea mulțimii, / inima-i vie, / dascălii ei luminați, / generali oțeliți în focul vechilor lupte, / cîrmaci fără greș, / pe toate căile vremii, / Ana, Luca și Dej conduc ofensiva“. (Este vorba, evident, de cunoscuții criminali Ana Pauker, Vasile Luca și Gh. Gheorghiu-Dej).

Mai departe, criticul citează ceea ce pare a fi finalul „poemului“ intitulat „Ana“: „Fetițe cu funde roșii ca macii, / în părul strîns împletit în codițe, / fetițe de școală, / femei care mîine, / vor naște, vor crește, / oameni puternici și liberi / ca Ana“.

Aceste „versuri“ îi trezesc criticului o amintire despre care spune că îl chinuie și astăzi, amintire ce nu poate să nu chinuie pe oricine are un suflet de om: „Este vorba de procesul, la care am asistat mai mulți colegi de facultate, intentat unor eleve din Vaslui, apropiate ca vârstă de **fetițele cu funde roșii ca macii în părul strîns în codițe** din poezia Mariei Banuș, judecate (oroare!) de Tribunalul Militar din Iași pentru că arseseră portretul Anei Pauker (...)“.

La nouă ani după tipărirea acelei „poezii“ de Maria Banuș, luam și eu drumul temnițelor politice comuniste; în cele ce urmează voi încerca să spun ce știu și ce-mi amintesc despre deținutele anticomuniste la începutul anilor '60.

Separația pe sexe a persoanelor arestate, reținute sau condamnate pentru delicte politice era strictă și practic totală. Din această cauză, informațiile directe pe care le puteam avea erau puține și imprecise. Lipsa completă de contact cu exteriorul, izolarea de tot ce se întîmpla în afara celulei făcea ca tensiunea sufletească a deținuților să fie tot timpul exacerbată, aproape de limitele intolerabilului și psihozei. Fantasmele celor apropiați, ale acelor către care afecțiunea bărbatului se îndreaptă în condiții normale, ne bântuiau cu o intensitate înmiită. Imaginea mamei, surorii, soției, fiicei, o imagine din adolescența devenea adesea o prezența continuă și quasi-materiala, și pentru mulți un adevărat izvor de putere sufletească. Unii deținuți aveau membri feminini ai familiilor lor, sau cunoștințe feminine în detențiune politică. Precizez că în toate împrejurările, afară de cazurile de prăbușire mentală, discreția și bunul simț prevalau: foarte rar cineva pomenea numele unei femei, fie ea mamă, fiică, soție, în celula de la Jilava sau în lagărele de exterminare. Nu am auzit niciodată nici măcar aluzii de prost gust la adresa sexului feminin în general. Masturbația aproape că nu se practica (o cauză fiind probabil și gradul extrem de subalimentație, majoritatea deținuților fiind niște simple schelete) iar povestirile — chiar cele cu caracter literar, frecvente în celulă, nu aveau niciodată o tentă erotică. Am asistat totuși la cazuri de colaps mental și psihic, când libido-ul, reprimat ani și ani se revărsa într'un efluviu delirant, cu obsesii bizare și perversiuni scabroase. Administrația închisorii, în mod deliberat, nu izola asemenea cazuri, prezența lor în celulă contribuind la tortura permanentă a celorlalți deținuți.

În asemenea condiții, curiozitatea noastră în legătură cu soarta deținutelor politice avea o motivație înaltă — admirația și perplexitatea față de acele mame, soții, fiice, surori, ființe umane care în adâncimea celulei ne apăreau aureolate de o puritate neomenească, perplexitatea față de **femeia iubită** care îndura un tratament de o cruzime, brutalitate și cinism pe care bărbatul abia dacă le putea suporta. Îmi amintesc că, aflându-mă într'o celulă din subsolurile securității, am observat pe chinga patului de fier în care, conform regulamentului, aveam voie să dorm de la 22 la 5, scrijilit cu oarecare eleganța, numele Aurora Fieraru. Aveam douăzeci de ani atunci, și în general nu contam pe supraviețuirea și ieșirea din închisoare. Deși scufundat în meditații pe care le consideram finale (și existau motive de a le considera astfel), am observat nascându-se, oarecum împotriva direcției gândurilor mele, o anume curiozitate cu numele de pe patul de fier. „Aurora Fieraru“, îmi ziceam eu. Este cu siguranță un nume eufonic. Vocalele și consoanele se succed cu o regularitate muzicală, și au o calitate pură. „Aurora“, pe lângă multiplele-i conotații, mai cu seamă mistice și ezoterice, îmi amintea și de numele unei străduțe din Iași, în spatele Grădinii Copou. (Mult mai târziu am scris povestirea „Augusta“, al cărei personaj principal, real, s'a întâmplat să locuiască pe acea străduță).

Numele „Fieraru“, în ciuda muzicalității sale fonetice, venea ca o trezire din reveriile „Aurorei“. Un pat de fier, o ușă de fier, un lanț de fier, și „cămașa de fier“ în care partidul comunist îi îmbrăca pe dușmanii poporului“... Pe de altă parte, forța primordială a metalului, invocată imediat după ideea de început, lumină și înălțare, făcea ca numele întreg să sugereze o **coincidentia oppositorum**, o întrunire a diafanului angelic și celest cu rezistența ineluctabilă a elementului dur, din care se fac lanțuri, dar și uneltele cu care acestea pot fi frânte. Deși această linie de meditație mi se părea ușor suspectă, și hotărâsem să nu o continui, în zilele următoare numele de pe patul de fier îmi sărea mereu în ochi, cu toate că încercam, sa-l evit în acel somnambulic du-te-vino de câțiva pași, pe diagonala celulei, care dura cam 17 ore din 24. ●

(Va urma)

Mihai URSACHI

A sosit vremea să rumpem şi noi lanţul sclaviei

• V. Alecsandri — mărturii documentare •

Anul 1855 marchează un moment important în lupta dusă de români pentru crearea statului modern. Redeschiderea problemei orientale, facilitată de războiul Crimeii, a adus în prim planul discuţiilor diplomatice situaţia Principatelor Române. Interesul manifestat de Puterile europene s-a concretizat, în cadrul conferinţei de la Viena, atît prin faptul că la punctul întîi al dialogului pentru încheierea păcii se afla schimbarea statutului juridico-politic al Principatelor Române (înlăturarea protectoratului ţarist, menţinerea suzeranităţii otomane şi instituirea sistemului de garanţie europeană) cît şi prin declaraţia pe care reprezentantul Franţei a făcut-o, la 26 martie 1855, cînd a propus unirea celor două Principate. Gr. Ghica, domnul Moldovei, a pornit o adevărată campanie de reforme menite să modernizeze administraţia şi să înlesnească lupta pentru Unire. În rîndul acestora merită a aminti încercarea de soluţionare a chestiunii mănăstirilor închinate, abolirea robiei şi legea presei. Vechi deziderate ale mişcării revoluţionare şi naţionale, ele au fost susţinute călduros de patrioţi şi de elementele progresiste ale continentului, care urmăreau cu simpatie evoluţia stării de lucruri din Principatele Române. La 15 decembrie 1855, „Gazeta de Moldavia" publică legiuirea lui Gr. Ghica „pentru desfiinţarea sclaviei, regularea despăgubirei şi trecerea emancipaţilor la dare". Opisul domnitorului, adresat consiliului administrativ, reamintea că robia ţiganilor statului şi ai bisericii fusese desfiinţată din 1844 şi se sperase că şi particularii îşi vor elibera ulterior robii, treptat şi fără plată. Dar puţini au fost acei ce dăduseră curs nobilului apel. C. Conachi, de exemplu, în 1848, cînd îşi scria testamentul, ţinea să precizeze că e prematur a elibera robii ţigani pentru că „a le da acum deplina slobozenie în starea nemoralicească în care se află într-o ţară în care locuitorul slobod este atît de bîntuit şi asuprit încît este lovit în dreptul omenesc de la cel întîi stăpîn pînă la călăraşul cel mai de pe urmă, am socotit necuviincios lucru". Nu aceeaşi era atitudinea lui C. Negri. Chestionat, în 1851, de Ministerul de Justiţie în problema robilor ţigani, el răspunde că „niciodată n-am cumpărat şi nu am vîndut oameni". Şi încheia scrisoarea cu speranţa că din întrebarea ce i-a fost adresată va ieşi „un rezultat folositor omenirii".

Autorii actului de eliberare a robilor aflaţi în proprietatea particularilor, operă a domnitorului dar şi a unui minister din care făcea parte C. Negri, Anastasie Panu, D. Rallet, P. Mavrogheni, Milicescu, aveau în vedere două chestiuni: robia era un fenomen anacronic în raport cu epoca, iar realizarea doleanţelor naţionale şi sociale la care aspirau românii impunea înlăturarea acestui anacronism. Nu puteai pretinde să intri în rîndul statelor moderne cu o structură socială ce accepta robia. În 1855, cînd „problema românească" se afla în atenţia Puterilor europene, eliminarea acestui obstacol era mai mult decît necesară. Acest lucru l-a înţeles foarte bine Alecsandri, aşa după cum reiese din scrisoarea pe care el o trimitea, la 28 iunie 1855, Sfatului Administrativ. Emanciparea robilor ţigani are loc, în Moldova, la finele lui 1855. E de presupus ca poetul se putea considera împăcat amintindu-şi de amicul său din copilărie, Vasile Porojan. De asemenea, lectura scrisorii ne obligă să constatăm cît de actuale sînt unele din spusele lui Alecsandri. Cel de al doilea document, o scrisoare adresată Primăriei Iaşi de către D. Gusti, reprezintă debutul acţiunilor iniţiate de ieşeni pentru sărbătorirea poetului premiat la Montpellier. Contemporanii săi s-au dovedit, trebuie să o recunoaştem, destul de generoşi

D. IVANESCU

Despre clasici numai bine

Aţi observat, probabil, că pe seama clasicilor s-au spus pînă acum cele mai multe inepţii, s-au formulat cu seriozitate banalităţi şi s-au repetat — la aniversări — tradiţionalele locuri comune. Spre deosebire de debutanţi, clasicii au devenit „embleme", adică n-au mai fost scutiţi de atenţia „marelui public"; parcă stabilitatea lor a ajuns să funcţioneze ca un catalizator pentru minţile confuze, iar valoarea recunoscută să-i atragă pe cei ce se feresc de drumurile virgine în literatură. Înmulţirea discursurilor critice ajunge — paradoxal — să însemne mai mult o **alertare** a relaţiilor cu operele clasice decît o înţelegere a lor. Cititorul credul rătăcit în mulţimea de texte critice va rămîne cu imaginea unei literaturi formate din vîrfuri şi insule izolate, fără vreo cale de comunicare între ele. Majoritatea paginilor care-i cad sub ochi trîmbiţează plictisitor — fără o reală percepţie a textelor — **exemplaritatea** autorului, **unicitatea** sa, **importanţa de neegalat** în cuprinsul literaturii române. De la Scrisoarea lui Neacşu încoace — s-ar zice — n-am avut decît modele, personalităţi distincte, inconfundabile! Totodată, acelaşi nefericit cititor, va întîlni la tot pasul varietăţi ale „discursului despre clasic" şi va fi ameninţat de cele mai hazlii confuzii. Cum să te mai descurci în hăţişul acesta de „personalităţi distincte", de „voci inimitabile", de „poeţi cetăţeni" sensibili la „durerile poporului"? Oricum, asta nu prea pare să fie problema exegeţilor care-şi singularizează, îşi izolează fiecare subiect cu îndărătnicie. Atunci cînd nimic substanţial nu mai poate fi spus, se înmulţesc „refrenele" critice: ce s-ar fi făcut literatura română fără respectivul clasic, cum ar fi evoluat (dacă ar fi mai putut evolua) fără mărturiile indiscutabile ale talentului său. Şi, bineînţeles, se ajunge la concluzia evidentă, clară şi de necontestat c-ar fi fost cu desăvîrşire **altfel.**

Aşadar, punctul final al oricărui demers critic — valoarea textului luat în discuţie — este deja cunoscut, încît piruetele logice şi nelogice pot începe. Mai întîi, pentru că obiectul de studiu este literatura, se va afirma încă o dată ascendentul pe care poetul îl are asupra filosofului şi a filologului. Iată, de exemplu, cîteva consideraţii despre Alecsandri: „Toată această incubaţie aştepta faptul eliberator, dar el nu putea fi săvîrşit de un filolog sau de un istoric, oricît de conştiincios. Se cerea cineva uns pe frunte cu har de sus". (D. Caracostea). Imaginaţi-vă însă cum ar fi sunat un articol scris de un filosof sau un filolog, despre un clasic din propriul domeniu: numai un adevărat specialist, în stare să... etc., etc. Aşadar, privilegiul pe care l-a avut „marele poet cetăţean" l-ar fi putut cuceri şi un la fel de mare „filosof cetăţean" sau „istoric cetăţean". Dar, totuşi, proba de virtuozitate o dă exegetul atunci cînd — cuprins brusc de elan — notează mai toate caracteristicile operei — calităţi şi defecte deopotrivă — şi, dintr-o măiastră trăsătură de condei le transformă pe toate în merite uimitoare. Ceea ce unui debutant i-ar fi adus critici acide, devine acum un prilej de încîntare. Oricum, albul e negru şi negrul e alb după bunăvoinţa interpretului. „Moderaţia", lipsa de elan vital, mai clar dulcegăria care poate plictisi în poezia lui Alecsandri, vizibila lipsă de originalitate, uşurinţa cochetă a limbajului în stare să sugereze monotone şi sterile jocuri de salon, liniştea lipsită adesea de spiritualitate devin — pentru un exeget ca Paul Cornea — dovezi incontestabile ale valorii poetului: „Or, la Alecsandri, totul e moderaţie. Moderaţie în sentimente: el nu cîntă marile pasiuni, poezia lui e plină de chietudine, are seninătatea sufletului care se apleacă asupra trecutului cu înduioşare, dar fără regret, care visează meleaguri însorite cu o nostalgie lipsită de lacrimi, care exultă fără a-şi pierde cumpătul şi se întristează fără a dispera". Rîndurile criticului îţi sugerează mai curînd un zîmbet inexpresiv, forţat, o poezie „călduţă", fără prea multă viaţă, o proză falimentară la capitolul fantezie. Se încearcă deci — după o metodă bine cunoscută — evitarea expresiilor prea tranşante, diluarea stilului, spunîndu-se adevărurile doar pe jumătate. Cui i se poate face astfel vreun serviciu? În nici un caz poetului: el apare în postura ridicolă a celui ce trebuie sprijinit de indulgenţa unor critici, de orice mărime ar fi ei.

Gabriela GAVRIL

• 1855, iunie 282, Iaşi. Scrisoarea lui Vasile Alecsandri către Sfatul Administrativ privind atitudinea sa faţă de sclavie

Onoratului Sfat Administrativ,

În timpurile de faţă, cînd naţiile de frunte ale Europei fac cele mai mari jertfe şi varsă sîngele lor pentru apărarea drepturilor omenirei; în această epocă de renaştere, cînd neamul românesc este chemat a lua rînd pe lîngă celelalte neamuri care se bucură de bunurile unei înţelepte libertăţi; în faţa viitorului statornic de fericire şi de demnitate ce se deschide dinaintea noastră, după atîtea veacuri de suferinţi grele şi de lupte crude, trebuie ca noi românii să nu avem altă dorinţă, alt ţel, decît de a ne arăta vrednici de simpatiile Europei şi de rolul măreţ ce ea ne pregăteşte; trebuie să ne arătăm în ochii săi curaţi de orice pată care ar putea atrage hula asupra noastră

Sclavia este cea mai urîcioasă pată care dezonorează, încă Patria noastră în veacul acesta de propăşire, căci pe întinsul de astăzi al Europei, numai ţara noastră mai păstrează încă acea veche rămăşiţă de barbarie, acea sclavie repudiată de lumea întreagă ca una ce este călcarea celor mai sfinte principii de omenire şi celor mai dumnezeieşti percepte ale religiei lui Hristos.

Au sosit vremea dar, ca să rumpem şi noi, românii, lanţul trist al sclaviei care leagă atîtea suflete în ţara noastră, precum se rump de către naţiile civilizate lanţurile ce le ameninţă Patria; şi e de datoria fiecărui român a ajuta prin toate puterile sale, prin toate jertfele la stingerea sclaviei de pe pămîntul românesc

Subiscălitul, atît în numele lui, cît şi în numele fratelui său, Iancu Alecsandri, face cunoscut onoratului Sfat Administrativ, că au eliberat robii lor şi că voind a le asigura mijloace de vieţuire au hotărît a-i aşeza ca locuitori pe moşiile Mirceştii, Patraşcanii şi Folteştii, dîndu-le locuri de case şi de arătură întocmai ca celorlalţi locuitori români, potrivit legilor ţărli. Drept care jos iscălitul roagă pe onoratul Sfat să binevoiască a da întru aceasta cuvenitele instrucţii locurilor competente.

V. Alecsandri

Iaşi, 28 iunie 1855

[Rezoluţie]

Iulie 1. Să se recomande Vistieriei spre lucrarea potrivită Aşezămîntului, iar spre dovedirea mulţumirii ce sfatul are a privi asemenea fapte de adevărată umanitate şi spre încurajarea şi altora întru liberarea robilor, a cărei poziţie, încă din nenorocire, se prelungeşte în ţara noastră, se va publica prin organul Foii Oficiale.

Arh. St. Iaşi, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 1977, f. 1. Original.

Catărgi, D. Rallet, C. Ghica, C. Negri, P. Mavrogheni

— Şi nu este leac (Goya)

II

1878, mai 20, Iași. Propunerea lui D. Gusti adresată Primăriei municipiului Iași ca una din străzile orașului sa capete numele poetului Alecsandri, in urma succesului obținut de acesta la Montpellier.

1878, mai 20

Domnule Primar,
Domnilor Consilieri,

Dacă națiunea în istorie își înregistrează faptele cele mari ale fiilor săi, gloria lor se resfrînge asupra țării întregi, iar lucirea ei se pare a bate mai cu putere asupra acelora care i-au fost agenții principali ai acțiunii.

România de acum și de astăzi se află în cumpăna durerii și a măririi sale.

In 1877 legioanele armatei noastre trec Dunărea și vărsîndu sîngele cel vergur și prețios, prin mai multe lupte eroice, au reînviat renumele vitejiei străbune, făcîndu-l să răsune cu admirare între popoarele lumii. La un asemenea triumf, cu jertfe mari de eroi au contribuit Regimentul al XII-lea de Dorobanți, compus și din fiii Iașului. Luarea Griviței la 28 August fu semnalul izbînzilor care au tras după sine Plevna și înfrîngerea turcilor, Să facem dară și noi aceea ce fac toate popoarele cele mari în asemenea cazuri. Istoria, ca totdeauna, are a inscrie faptele și valoarea lor: datoria noastră însă acum, mai întîi, este a le pune pe zidurile orașului nostru, pentru ca fiii noștri, încă din copilăria lor, să se deprindă a auzi numele ce cu murire și admirare trec la posteritate.

Respectuos dar, propun și rog ca, apreciind și domniile voastre faptul, de credeți că e bine, să dați numele Grivița străzii ce conduce de la Podul de Piatră de pe Calcaina pînă la cimitirul Eternitatea, căci și acest drum, prin o analogie, este deluros și greu de urcat, ca și acel de la reduta Grivița, unde stindardul României plîntat, pomenirea faptei se va păstra pentru eternitate în istoria neamului românesc.

În 1878, o altă luptă grandioasă, nu însă de sînge, ci de idee, de cîntare, de viers universal între popoarele neolatine provocată de geniul lor, s-au cîștigat numai de un singur soldat: al Muzelor, de cîntărețul cel dulce, de filomela Moldovei: V. Alecsandri! Ziua de duminică 7/19 mai de la Montpellier, din pămîntul Republicii Franceze, va fi scumpă pentru români, căci acolo între poeții gintei latine, poetul României fu încununat. S-ar părea că răsăritul și apusul Europei s-au înțeles întru a sărbători pe îndepărtații dar vrednicii fii ai Romei de la Dunăre. Mari și frumoși sînt laurii acestei învingeri și aureola ce încunună fruntea cea largă a poetului se răsfrînge cu strălucire asupra României întregi.

Iașul, locul acestui bărbat talentat, e mai mult decît mîndru văzînd că unul din fiii săi este învingătorul dintre poeții neamului latin. De suntem în sărbătoarea bucurii să căutăm a o nemuri după cum se va face și în cartea istoriei noastre. Respectuos dar propun și rog a se înscrie și numele Alecsandri pe zidurile orașului nostru, iară strada de astăzi, numită Sf. Ilie, unde au fost casa părintească si s-au născut poetul, să se numească de acum *Strada Alecsandri*. Ce frumoasă coincidență, căci această stradă dă chiar în pragul templului științei, a Universității!

Dacă subscrisul, în 1866, fiind primar al orașului avu norocire, de a fi nașul mai multor străzi ca acele a lui: Ștefan Vodă, Petru Rareș, Ghica Vodă, Aron Vodă, Lăpușneanu, Moțoc, Asachi, Strada Română, strada Carol și altele, apoi acum, fiți domniile voastre mîndri că împrejurările vă fac să fiți nașii străzilor Grivița și Alecsandri, iar eu, în ziua botezului, voi fi cu concetățenii martor și admirator numelor ce dați.

Primiți, vă rog, încrederea celei mai depline stime ce vă păstrez.

D. Gusti.

Ședința Consiliului Comunal din 22 mai 1878

Supuindu-vă Consiliului în ședința de astăzi propunerea prezentă, Consiliul, în unanimitate, admite ca pe viitor str. Sf. Ilie să fie numită Alecsandri. Tot în această ședință, adresindu-se și alte propuneri pentru eternizarea memoriei ilustrului poet Alecsandri, Consiliul, în unanimitate, hotărăște: 1. Admite propunerea d-lui Belcic și votează 6 000 lei pentru așezarea bustului d-lui Alecsandri și a se pune în sala Universității. 2. Admite propunerea d-lui Rosetti de a se conferi d-lui Alecsandri cetățenia de onoare și să numească o comisiune compusă din d-nii Rosetti, Rojniță și Belcic pentru a merge la moșia Mircești și a-i face cunoscut votul consiliului. 3 Admite propunerea d-lui Pennescu de a se pune în sala Consiliului Comunal portretul d-lui Alecsandri.

Primar,
p. A. Belcic

[Rezoluție]

Se va executa deciziunea Consiliului și totodată se va cere aprobarea Ministerului pentru numirea străzii și a cheltuielilor bustului.

A. Belcic

Arh. St. Iași, fond Primăria Municipiului Iași, dosar 11/1878, f. 45, 48. Original.

Greu mai e pasul (Goya)

Un poet în Agora

Sintem tot mai inclinați a revendica dimensiunea civică in activitățile scriitoricești. Importantă oriunde, ea constituie un element decisiv într-un spațiu cultural ca al nostru, terorizat de istorie, nesocotit de oameni, pus în inferioritate de circumstanțe ostile. S-a putut vedea, la acest sfîrșit de secol, cît de importantă e prezența scriitorului în cetate, cît de pernicioasă e mai cu seamă lipsa lui. Ne putem închipui cu atît mai precis rolul jucat de scriitori la începutul epocii moderne și cu deosebire în interstițiul regenerativ. O întreagă „literatură" stă mărturie pentru militantismul profesat de aceștia în epoca pașoptistă, epocă în care s-au pus toate marile întrebări despre rostul națiunii române și s-au căutat răspunsuri adecvate. Unde se situează, sub unghiul amintit, Alecsandri? A spus-o singur, prefațînd la 1872 scrierile lui C. Negruzzi: în plină viltoare a luptei pentru renașterea societății românești, alături de Kogălniceanu, Russo, Negri, Bolliac, Bălcescu, Ghica ș.a. Îl aflăm, la 1840, împreună cu M. Kogălniceanu și C. Negruzzi, în fruntea Teatrului Național din Iași, în timp ce o întreagă serie de intelectuali scoteau **Dacia literară**, iar în curînd revista **Propășirea**. Îl găsim apoi, în grupul („tinerimea binemergătoare") care la 31 ianuarie 1844 îl felicita pe domn pentru eliberarea țiganilor statului și al mănăstirilor. Colaborează la **Albina** lui Asachi și la alte publicații menite a cultiva poporul. Participa, alături de alți fruntași, la reuniunile moldo-muntene din Mînjina și discută prospectivic cu membrii „Societății literare". La 1848, a fost unul dintre cei mai activi „cauzași", participînd la redactarea programului revoluționar din martie, a **Protestației în numele Moldovei, a omenirii și a lui Dumnezeu** și a **Prințipiilor noastre pentru reformarea patriei**. Poezii ca **Deșteptarea României** și **Sentinela română** sînt ilustrative pentru militantismul său național, exprimat de altfel și publicistic. Colaborează la **Bucovina** fraților Hurmuzaki, la **Foaie pentru minte, inimă și literatură** din Brașov nu mai puțin. În **foaia** din urmă a tipărit un viguros îndemn („Fraților, nădejde bună!") inspirat de marea adunare de la Blaj, alături de imnul **Deșteptarea României**, plin de interogații și neliniști: „Numai tu, popor române, să zaci vecinic în robie? / Numai tu să fii nevrednic de-acest timp reformator?". Editînd revista **România literară** (1855), poetul actualiza un program din tinerețe, elaborat împreună cu Kogălniceanu, program ce voia să însemne **grosso modo** racordarea la instituțiile apusene, spirit democratic, libertate de expresie etc. Un crez de generație s-a înfiripat atunci, cu sentimentul că acest **credo** e menit a rămîne în „tablele de bronz ale istoriei". Tulburătoare e corespondența poetului cu Bălcescu, spirit ardent care a știut să exprime, cu alte mijloace, aceleași avînturi regenerative. La fel de important și poate încă mai valoros sub unghi literar e schimbul de scrisori cu I. Ghica, din care se degajă un complex tablou al renașterii noastre morale și politice. Atîtea altele s-ar putea aminti, dat fiind că pentru Alecsandri și pentru mulți contemporani ai săi corespondența (uneori fictivă) era și un fel de a lua parte la viața cetății. Ajunge să amintim propriile-i scrisori către un prieten imaginar, care sînt, în fond, comentarii social-politice, modalități de a fixa evenimente și caractere, de a defini tipuri sociale. Într-una din acestea, el mărturisea că proiectase a face din teatru „un organ spre biciuirea năravurilor rele și a ridicolelor societății noastre". Întîmpina însă obstacole, atît din partea guvernului, cît și din aceea a societății. Contrastul dintre ceea ce văzuse în Apus și realitățile românești l-ar fi putut decepționa, și totuși Alecsandri a păstrat mereu un tonus încurajator, o dispoziție favorabilă, pe seama căreia își stimula contemporanii. Este, mai ales, dispoziția de spirit din care s-a înfiripat opera scriitorului, atît de tonică pentru o societate în tranziție. Literatura n-a fost însă unica lui modalitate de expresie. Arhivist al statului, a avut și „slujbe" în administrație, a participat la întocmirea programului modernizării, fiind chiar unul dintre candidații la domnie în sînul partidei naționale. Cedînd în favoarea lui Negri, apoi în aceea a lui Cuza („un frumos act de abnegație"), el a contribuit la triumful cauzei, la consolidarea diplomatică a Unirii, la reformele care au urmat, la obținerea neatîrnării de stat nu mai puțin. A avut o viață plină, destinul i-a fost prielnic. Prinț domnitor n-a ajuns, cum dorea, însă a devenit „acel rege-al poeziei veșnic tînăr și ferice", cum îl califica Eminescu, la vremea cînd gloria poetului se afla încă la zenitul ei. Nu știu cît de „vesel" a fost Alecsandri ca om. Unii l-au socotit arogant, dificil, inaccesibil. Ceea ce interesează e opera pe care ne-a dăruit-o, operă ce definește o vîrstă a culturii și sensibilității noastre. Încununat de „felibri" pentru **Ginta latină**, el era, la noi, Poetul prin excelență, întrupare aleasă a geniului național. Înaintea recunoașterii europene de la Montpellier, el s-a bucurat de stima alor săi, dat fiind că știuse a cînta trecutul țării, marile momente ale istoriei contemporane, dar și a vesteji racilele unei societăți în rapidă schimbare. Un sentiment de satisfacție, de neimaginat la Eminescu, îi acompania ultimii pași. La 9 august 1889, el îi scria „scumpului (său) contemporan" Kogălniceanu, rostindu-se oarecum în numele unei generații: „Multe am văzut, multe am simțit, multe am îndeplinit; și cînd cătăm în urmă-ne vedem cu mîndrie rezultatele obținute în timp de o jumătate de secol. Țara noastră e transformată, desmorțită, reînviată, pornită spre o înaintare din care nu o mai pot opri nici politica străină, nici politica mahalagioaică din București. Victoria e cîștigată!". Dincolo de satisfacția de sine a veteranului, imaginea epocii e corectă, scriitorul se vădește un spirit realist, care știe să vadă și să discearnă. În tinerețe, tulburat peste măsură de marea discrepanță dintre Paris și Iași, Alecsandri se lamenta într-o misivă către Kogălniceanu, iar acesta îi răspundea prompt, sfătuindu-l să nu se lase impresionat, să-și dedice toate puterile patriei sale. La sfîrșitul vieții, era rîndul lui Kogălniceanu să se plîngă de felul cum evolua situația, iar Alecsandri îl îmbărbăta amical: „Nu se cuvine, dar, să te mîhnești, să te descurajezi de cele ce se petrec astăzi sub ochii tăi". Trebuie să se bucure, dimpotrivă, de ceea ce a făcut pentru ca țara să fie așezată definitiv pe o nouă cale. Din acest punct de vedere, poetul se simțea deplin solidar cu omul politic ajuns nu numai la inerenta suferință biologică, dar și la o continuă jenă financiară. Un crez moral e deductibil din epistola amintită, un crez ce în mare era al unei generații. Fiindcă, iată ce-i scria la 1861 A. Donici: „Contemporan fericit, de este pe acea lume să mă pot lauda cu ceva, apoi numai cu aceea că am viețuit tot într-o țară mult iubită de amîndoi și tot într-un timp". Patriotismul, devoțiunea pentru binele public, adoptarea unei conduite reformiste, chiar dacă aceasta le deservea interesul imediat de grup, sînt însușiri definitorii pentru mănunchiul de entuziaști care a știut să facă atît de mult, uneori abjurîndu-și casta, pentru țară. Prin multitudinea domeniilor de activitate, bardul de la Mircești îi reprezintă poate cel mai bine, iar prin forța artei sale — cel mai durabil. Prezența în agora nu e o simplă metaforă, în cazul său, ci o normă de conduită exemplară.

Al. ZUB

Confruntări cu avocatul diavolului

(care țin loc de introducere la „Cele zece porunci ale înțelepciunii)

13

Poate că în loc să spun „boală" ar fi trebuit să folosesc o expresie consacrată pentru astfel de pasiuni: „iubire intelectuală". Prefer, totuși, să zic în continuare „boală" din două motive. Întîi pentru a-mi dovedi că sînt în stare să judec acea aventură curioasă fără să mă încrunt. Uneori, dacă pot, chiar cu un zîmbet pe buze. Nu cred că o bagatelizez astfel, în schimb îmi demonstrez mie însumi că nu mă dau înapoi să recunosc ce a fost pueril în aventura mea și că se poate discuta senin despre lipsa de seninătate. Apoi, nu văd de ce „boală" ar suna neapărat peiorativ. Departe de a fi ceva deplorabil, o boală care-ți ridică febra intelectuală e mai degrabă un noroc. Și adevărul e că nu vorbesc în această clipă nici ca un dezamăgit, nici ca unul care se crede mai luminat ca altădată sau mai profund. Din contră, îmi e foarte clar că în însuși progresul pe care l-am obținut în evoluția mea există și un serios coeficient de regres, dacă țin seama de faptul că mă uit, poate, prea des în urmă acum și am devenit oarecum pisălog în disecarea explicațiilor de care am nevoie ca să mă înțeleg.

14

Dar, poate, ar trebui să înlătur din capul locului suspiciunea că-mi idealizez aventura. Voi spune, deci: dacă boala a fost luminoasă, impulsul care a declanșat-o a fost destul de tenebros. Totul a început nu dintr-un elan pur, ci din lașitate. Generația mea a avut parte de o adolescență tulbure. Războiul amenința să ne transforme în carne de tun. Trăiam între ferestre camuflate, cu spaima bombardamentelor, învățam să folosim măștile de gaz, iar după Stalingrad devenea din ce în ce mai stressantă amenințarea misterului bolșevic. Presiunea istoriei se mărise enorm, silindu-ne, la o vîrstă cînd încă nu învățasem să fim generoși, să descoperim egoismul. Totul se precipita în jurul nostru și ne lua dreptul la așteptări prelungite, la amînări, trebuia, fie să ne lămurim mai repede ce vrem de la viață, fie să ne adîncim în derută... Eu am făcut parte dintre cei din urmă. Duceam o existență cenușie, de adolescent fără prieteni și fără o conștiință clară asupra rostului său pe lume. Îmi plăcea grozav să citesc, dar nu mă pot lăuda că am practicat cu subtilitate acest unic lux pe care puteam să mi-l permit. Citeam ce-mi cădea în mînă, ca să fug de realitate, probabil. Neînzestrat pentru acțiune, am reacționat pe latura mea cea mai puțin lăudabilă. Mi-am găsit o gaură de șarpe pe care am umplut-o cu cărți, reușind astfel să duc o existență paralelă cu lumea, unde mă puteam minți ușor. Dacă mi-ar fi plăcut alcoolul, și dacă aș fi avut bani, ar fi fost mai simplu. Dar ce rost are să construiesc ipoteze false? Pînă și caracterul meu m-a împins să-mi mut, pentru cîțiva ani, centrul existenței în imaginar. Mirajul înțelepciunii, de care m-am pomenit atras după ce am parcurs cîteva cărți despre înțelepți cu nume celebre, a fost poate un antidot, singurul pe care l-am găsit, împotriva răului din mine și din afara mea. Așezam între mine și realitate un strat protector, fără să-mi pese de consecințe.

De fapt, dorința mea de a mă iniția în tainele înțelepciunii și de a-mi însuși cele mai înțelepte rețete de viață, în vreme ce nu-mi trăiam adolescența, amintea într-o măsură de experiența penibilă, trecuța de obicei sub tăcere, a lui Ahile, cînd s-a ascuns, deghizat în haine femeiești, printre fetele lui Lycomedes, regele dolopilor, ca să scape de războiul troian. Dar, oricum, a fost probabil singura perioadă cînd n-am știut ce este plictiseala. Eram atît de cufundat în ceea ce urmăream încît n-aveam timp să mă plictisesc... În consecință, ceea ce a fost minunat în boala mea nu ținea de cauzele ei, ci de entuziasmul, cu totul neobișnuit, pe care l-am pus în acea lungă pasiune, posesivă și poate chiar ușor halucinogenă, semănînd cu o cură de frunze de laur, care a jucat un rol greu de măsurat în formarea mea ca intelectual și ca om. Dacă am ajuns la ea din pricini nu prea demne de laudă, mi-am urmărit țelul cu o risipă de energie, cu o tenacitate și, mai ales, cu o fervoare care-mi dau dreptul să văd acum în acea mică sau curată nebunie a adolescenței mele o admirabilă eroare.

15

(Avocatul diavolului se hotărăște să mă combată pe terenul meu preferat. De ce-l invoc mereu pe Don Quijote dacă nu-l înțeleg ?)

Pentru Don Quijote, n-are importanță dacă Dulcineea a existat aevea. Iubirea lui nu e mai puțin frumoasă din pricină că se bazează pe o amăgire. Cavalerului îi e de ajuns ce simte. N-are nevoie să verifice adevărul. Și nici nu vrea. Îi trimite la plimbare pe cei care, mai în serios, mai în glumă, îl îndeamnă la asta. Bănuiește, probabil, că dacă ar verifica tot ce crede, sau dacă i-ar lăsa pe alții s-o facă, ar fi în pierdere. Și e atît de înțelept acest aparent nebun încît evită cu grijă orice ar amenința să destrame lumea pe care și-a construit-o! Cînd vorbește, pare ferm convins că nu-i pasă pe ce drum va apuca, pe toate își va îndeplini menirea, ceea ce urmează să găsească duce, de fapt, în inima lui, de aceea e în stare să schimbe hanurile sărăcăcioase în palate și prostituatele în domnițe. Minte? Orice îndrăgostit care făgăduiește dragoste veșnică iubitei sale minte, promite ceea ce n-are și nici nu va avea vreodată: eternitatea. Dar un lucru e cert. Numai cine pricepe că fantasmele lui Don Quijote presupun o mare putere de a crede, altminteri s-ar risipi, își dă seama că există ceva mai important decît adevărul. Don Quijote se ferește cu grijă să-și compromită iluziile punînd în locul lor adevărul, căci la ce i-ar folosi? Dintr-odată, aventura lui i s-ar părea fără rost, fiindcă n-ar mai avea cui s-o închine. Nu-și poate permite, așadar, să-și plece urechea la cei care cîrtesc sau exprimă dubii pe seama iubitei sale; ar risca să se vadă rămas fără nici un scop, obligat să renunțe la tot, să se întoarcă rușinat la sărăcia lui lustruită și să arunce într-o magazie, șoarecilor, glorioasa lui armură. Sînt de acord? Ca să meargă înainte, Don Quijote trebuie să apere imaginea pe care o are despre Dulcineea. Și numai fiindcă se dovedește în stare nu doar s-o viseze, nobilă și frumoasă, ci și să apere acest vis de orice l-ar putea destrăma, se poate baza pe iluziile lui, organizîndu-și aventura în funcție de ele. Ce lecție minunată de consecvență!... Și oare nu stau lucrurile la fel cu înțelepciunea? Comparînd înțelepciunea cu Dulcineea, în definitiv, de ce nu?, mi-aș da seama că nu e important ca înțelepciunea să existe aevea. Principalul e să credem în ea, să o înfrumusețăm cu toate atributele capabile s-o înalțe și s-o apărăm după aceea de detractori, bîrfitori și sceptici.

Sau, iată, alt exemplu, poate și mai clar. Grecii au evitat cu grijă să vadă prea de aproape Olimpul. Și, cu siguranță, nu e deloc o întîmplare că el a fost escaladat, se pare, abia în secolul nostru! În realitate, Olimpul e un munte anost, inospitalier, cu izvoare puține și păduri rare, dincolo de care încep platouri uscate, de un roșu feruginos, și culmi de piatră goale, piscuri pustii, la discreția vîntului și a soarelui, unde zeii, îți vine să spui, își vor fi plătit scump divinitatea, plictisindu-se îngrozitor. Nimic nu corespunde cu muntele din imaginația noastră, contaminat de mitologie, populat cu fantome de zei și nimfe, ce pot fi bănuite la tot pasul, în spatele fiecărei stînci sau al fiecărui tufiș. E adevărat? Cei care au avut proasta inspirație, ca mine, să se apropie prea mult de Olimp au regretat, probabil, după aceea. Să fiu sincer: ce impresie mi-ar face un Olimp inventariat conștiincios, amănunțit, pentru a demonstra că legenda n-are nici un temei? Ar fi o prostie care n-ar dovedi decît că se petrece ceva într-adevăr grav cu noi. Ei bine, intenția mea de a pune în cauză înțelepciunea, de a o demitiza, nu e străină de greșeala de a uita că nu înțelepții pierd cînd sînt luați în derîdere, ci cei care rîd. La urma urmei, ce vreau, să contest înțelepciunea ca virtute? Dar chiar dacă e o amăgire ea trebuie prețuită. Și chiar există cîtă vreme reușim să credem în ea! Așa că nu mi-ar folosi la nimic să... În fine, nu e nimic rău să exagerezi în bine. Dovedește, cel puțin, că ești dornic de mai mult bine decît ești în stare să faci ori să cucerești.

16

La prînz, cînd am ieșit, plaja era pustie. Nisipul, rece. Batea un vînt de toamnă, iar cerul se înnegurase. A trebuit să renunț la înot. Am mers pînă la capătul plajei, constatînd, a cîta oară? că, pentru a ne seduce, marea are nevoie de soare și de căldură. Pe vreme urîtă, plaja devine banală, realistă, fără nimic divin. M-am gîndit la posibilitatea de a fi azi înțelept. Vorbești, nu te aude nimeni. Atunci vorbești și mai tare. Pînă obosești. Apoi, într-o zi, descoperi că nici tu n-ai auzit ce-au spus alții. Ai fost ocupat să te faci auzit. Fiecare cu egoismul său. Unii cu egoismul de a vorbi. Alții cu egoismul de a nu-i asculta. Și totul se termină cu cîteva reflecții, mai mult sau mai puțin subtile, despre înțelepciune... După o oră, m-am întors să mă lupt cu mine însumi în acest „joc" care amenință să nu mai fie un simplu joc întrucît avocatul diavolului, pe care tradiția îl vrea doar un critic răutăcios, e uneori împotriva mea pentru a mă apăra de mine, fiind parcă animat de bune intenții.

17

Mă număr printre cei care, cu voia sau fără voia lor, au amestecat atîtea iluzii în realitate încît, la un moment dat, nu se mai descurcă, nu mai știu unde sfîrșește adevărul și unde începe iluzia. Nu mi-a fost hărăzită o luciditate rece, precisă, științifică. În lumea în care m-am mișcat eu a existat mereu o anumită ambiguitate de care n-aș fi putut, probabil, să scap nici dacă aș fi vrut. Și poate că aceasta lămurește multe. Dicționarele pretind că „iluzie" și „amăgire" înseamnă același lucru și poate că, filologic vorbind, au dreptate. Dar pentru mine „iluzie" și „amăgire" înseamnă două lucruri complet diferite. Niciodată n-am avut impresia că printr-o iluzie mă amăgesc. Din contră, am fost mereu convins că mă sporesc, mă îmbogățesc, și nu într-un chip mincinos. Cu riscul de a părea că forțez nuanțele, voi spune că pentru mine iluziile sînt o formă de adevăr personal, aparte, care-mi aparține în exclusivitate și pe care nu cer să-l valideze nimeni, un adevăr ireal și real în același timp, ireal dacă-l confrunt cu lumea palpabilă, dar real deoarece orice iluzie acționează, în felul ei, asupra realității; o iluzie a dus, se știe, la ridicarea piramidelor, iar nălucirile pe care le provoacă nisipul sînt tot atît de adevărate pentru cineva care străbate un deșert, ca nisipul. Și de unde să știu în această clipă care dintre speranțele mele sînt neîntemeiate, simple amăgiri? Pe urmă: odată ce am sperat ceva, acel „ceva", indiferent că s-a dovedit ulterior o amăgire, mă reprezintă. Dacă aș descrie acum toate dezamăgirile pe care le-am încercat, sînt sigur că aș da cea mai fidelă imagine a pretențiilor pe care le-am avut de la mine, și că nimic nu mă reprezintă mai mult. Deși nu știu cît valorează ce am izbutit să fac în viață, sînt încredințat că iluziile și decepțiile mele nu sînt ale unui om sărac. Măcar din acest punct de vedere, mă consider foarte bogat și am un sentiment de plenitudine pe care nu mi-l dă nimic altceva atît de clar.

Dar nu pot duce, recunosc, acest elogiu al iluziei pînă acolo unde se află Don Quijote. El n-are nevoie să verifice nimic, fiindcă nu-i pasă ce-i în capul indivizilor care zîmbesc zărindu-l sau ascultîndu-l, pe cînd noi ceilalți... Nimic nu ne sperie, s-ar zice, ca posibilitatea de a fi luați peste picior. Acceptăm mai curînd nefericirea decît ridicolul. Ne lipsește eroismul lui Don Quijote sau, oricum, mie cel puțin.. Dacă nu putem fi prețuiți pentru ceea ce sîntem, măcar să nu fim luați în derîdere. Această dorință mă ține departe de logica lui Don Quijote, dar ce pot face? Aș consimți să fiu judecat cu asprime, dar vreau să fiu judecat serios. Afecțiunea mea pentru Don Quijote m-a ajutat să înțeleg umilința, mai puțin aceea pe care o stîrnesc zîmbetele disprețuitoare... Și mai e ceva ce ar trebui spus pentru a lămuri problema oportunității, acum și aici, a „modelului Don Quijote". Mă tem că idealismul meu s-a născut și dintr-o slăbiciune. A fost mai simplu să idealizez, să caut partea însorită a adevărului, împăcîndu-mă astfel și cu lucruri cu care, în mod normal, n-ar fi trebuit să mă împac. Îmi place să cred că idealizez în dorința de a spori, fie și iluzoriu, binele; dar eu știu dacă dorește realmente binele cel care n-are forța sau cinstea să recunoască răul? Mi s-a părut, poate, mai ușor să fiu mîndru de unele din cursurile mele, pe care le-am idealizat, decît să mă rușinez de ele. Uneori, mă bate gîndul că ar trebui să încetez să mă mai refer la Don Quijote, ba chiar că „înțelepții" au dreptate să-l considere demodat, neamuzant, în secolul XX. Lumea a devenit, cam peste tot, practică și e cu mult mai grăbită. Nu mai are timp să rîdă firesc. Se uită cu dispreț la cei care ajung ridicoli. N-au găsit oare un mijloc mai nimerit pentru a nu-i încurca pe ceilalți? Don Quijote, dacă mai rătăcește pe undeva, nu mai are, poate, decît foarte rar, energia nebunească de a se bate cu morile de vînt. Încă n-a devenit cinic și nepăsător, dar uneori își dă seama, probabil, că e un caraghios și că e mult mai cuminte să se ferească de drumurile prea umblate, ar zice un „înțelept". Vîntul bate acum în pînzele „chefaloniților". (Regatul Chefalonia. Și, dintre toți locuitorii acelor lucruri, cei mai demni urmași ai șiretului Ulise sînt, se pare, cel puțin așa am auzit, chefalonițiii. Un chefalonit cumpără, se zice, nu știu ce. În clipa cînd se urcă pe scara vaporului, vînzătorul — un străin de Chefalonia, se înțelege — îi spune, mulțumit că a reușit, în fine, să păcălească un chefalonit: „Te rog să mă ierți, te-am înșelat la preț; nu face nici pe jumătate". Chefalonitul îi răspunde calm: „Nu-i nimic, ți-am plătit cu bani falși"....).

(va urma)

Octavian PALER

Cronica literară

CAZUL GOMA

Acum vreo paisprezece ani, am scris un mic text despre Paul Goma, exprimîndu-mi neîncrederea în talentul artistic al semnei sale. Eram încă tînăr și fascinat de mitul esteticului. Credeam că unica morală valabilă este aceea a Artei cu majusculă, capabilă a îndreptăți, în ultimă instanță, orice conduită. Identificam moralitatea cu esteticul și treceam imoralitatea exclusiv în seama inesteticului. Principalul defect al textului în cauză era sinceritatea. O sinceritate inoportună în circumstanțele de atunci. Însă nu-mi făceam astfel de scrupule. Eram ferm încredințat de permanenta oportunitate a judecăților de valoare. Ignoram multele și delicatele lor implicații, considerînd că abia rostirea lor numai în anumite împrejurări, se înțelege că favorabile, e semn de flagrant oportunism. Dezgustat de politica literară, uitam de politică pur și simplu. Nu băgam de seamă că, ferindu-mă de oportunism, cădeam fără de voie în oportunismul cel mai crunt. Apăram cu naivitate domeniul artisticului, făcînd jocul celei mai puțin artistice dintre forțe: puterea. (Nu mă mir, deci, defel că, indignat de involutara-mi complicitate cu puterea, Paul Goma s-a răzbunat în **Culorile curcubeului** atribuindu-mi o rubedenie pe cît de eronată, pe atît de compromițătoare, insinuînd chiar că mi-aș datora cariera respectivului neam. Probabil că, de-ar fi aflat că, peste numai cîteva luni, rămîneam cu doar o jumătate de normă, s-ar fi rușinat el însuși de incriminatoarea presupunere.) Și mai socoteam că singura opoziție reală, consistentă și, în fond, eficientă a scriitorului față de puterea lumească este creația de valori, capabile să o înfrunte și, în cele din urmă, s-o biruie. Nu sesizam că arta, cît de revoluționară în intenții, nu schimbă rînduieli și nu dărîmă imperii, și că acțiunea ei este, în cel mai fericit dintre cazuri, înceată, ca și insesizabilă, pregătind doar terenul schimbărilor ulterioare. Și dacă ținem cu orice preț să vorbim de o victorie a artei asupra puterii, aceasta privește viitorul suficient de îndepărtat, iar nu prezentul, este o victorie oarecum postumă, cam în felul în care, retrăgîndu-se în munți, strămoșii noștri biruiau hoardele migratoare. Mai mult o supraviețuire, așadar, decît o izbîndă neîndoielnică.

x

Nu cred nici azi că Paul Goma este un scriitor de prim rang și nu pot decît să mă bucur descoperind în chiar recent tipăritele în românește volume confirmarea autorului însuși. Însă m-am vindecat, sper că definitiv, de iluzia că talentul este suprema morală a creatorului. Prin experiență, am ajuns la trista concluzie că adevărata morală funcționează mai degrabă în afara domeniului artei sau spre marginile lui decît în centrul acestuia. Și că eticul și esteticul nu prea fac bună casă. Cel puțin în lumea noastră, blestemată să existe la Porțile Orientului. Iată o realitate dureroasă, pe care n-avem însă dreptul a o ocoli. De ce a fost Goma inițiatorul mișcării protestatare menite a atrage Occidentului atenția asupra celor ce se petreceau în România? Sigur că trebuia să o facă cineva. Dar numai Goma cunoștea adevărata stare a lucrurilor? Cred că, în esență, dacă nu și în amănunte, o cunoșteam toți. Însă numai Goma s-a încumetat să arate cu degetul împăratul gol. Să fi jucat un rol și anterioara experiență de închisoare, impresionant relatată în **Gherla**? Au mai fost și alții deținuți, la scriitori mă refer, și cam tot la aceeași vîrstă. Dar, deși în cunoștință perfectă de cauză, au preferat să stea deoparte. Nu numai că n-au avut curajul inițiativei, însă nici pe acela al solidarizării cu îndrăznețul confrate. **Culorile curcubeului** este strigătul amar al celui nevoit să se bată singur cu puterea, fără sprijinul breslei. Dacă ar fi fost la mijloc o chestiune strict literară, încă mai era de înțeles. În problemele profesionale, fiecare e liber să nu împărtășească vederile confraților. Numai că nu o nemulțumire literară avea Paul Goma, ci una larg umană, privind deci pe toata lumea, inclusiv scriitorii. Și scriitorii n-au „marșat", găsind mai potrivit să se avînte în nesfîrșite, oțioase dispute estetice. Cine va cerceta în amănunțime presa și cărțile din ultimii cincisprezece ani va rămîne stupefiat de astronomica depărtare dintre imaginea furnizată de literatură și realități. Sigur că au existat aluzii, mici „fitile", cu aprobare de la poliție, dar subiectele într-adevăr fierbinți n-au fost cu adevărat luate în discuție. Abia dacă pomenite, în treacăt, cum orice chestiune de însemnătate redusă. A fost, apoi, post-modernismul, întors aproape cu cinism pe toate fețele, parcă spre a trage de timp, marea dilemă a culturii române din ultimul deceniu? Presa literară și culturală asta lăsa să se înțeleagă. Sau a fost necesară atîta cerneală pentru un subiect demult clasat, însă pisat cu obstinație, precum acela al autonomiei esteticului? Asta era marea durere a scrisului românesc? Adevărul e că am preferat bălăceala în ape călduțe, controversele sterile și neangajante oricărei luări ferme de poziție în chestiunile de strictă actualitate. Ne-am făcut că plouă și nimeni nu ne poate absolvi de păcatul băgării capului în nisip. Surprinzător e că în lunile din urmă n-am asistat la nici o asumare serioasă a vinovăției comune. Mai fiecare s-a grăbit să-și decline răspunderea, ba chiar inventîndu-și fără jenă merite de dizident. S-a mers încă și mai departe, încercîndu-se nici mai mult nici mai puțin decît justificarea nesfîrșitului șir de oportunisme, ce ar fi avut, chipurile, și un rost pozitiv. Ceea ce aduce de acum a obrăznicie.

x

M-am îndepărtat însă de „cazul Goma". Sau poate că abia m-am apropiat de el. De ce era necesară o acțiune de felul aceleia inițiate de Goma? Pentru că Apusul era grav dezinformat asupra situației din România. Acceptase (din credulitate? din interes?) versiunea propagandei oficiale și trata cu neîncredere eventualele, răzlețele strigăte de alarmă. Era mai credibilă propaganda comunistă decît mărturia persoanelor refugiate în Occident? Se pare că da. Iar cazul României e departe de a fi singular. Să ne amintim cît de greu s-au lăsat convinșii occidentalii că Rusia stalinistă este o teribilă închisoare a popoarelor. Să ținem seama și de faptul că, după război, majoritatea intelectualilor apuseni împărtășeau vederi de stînga, unii de-a dreptul comuniste. Oricît de aspru va fi fost „războiul rece", el definea doar pozițiile oficiale ale celor două blocuri. Opinia publică apuseană, modelată de intelectualitate, era mai degrabă tentată să simpatizeze cu regimurile comuniste de după „cortina de fier". A trebuit să treacă mult timp pînă ce Occidentul să descopere amploarea minciunii din Răsărit, implicit și răspunderea propriilor intelectuali în răspîndirea unei imagini mult îndulcite a comunismului, și să accepte, în fine, că zguduitoarele depoziții ale dizidenților nu erau simple năzăriri de inadaptabili perpetui, ci crude realități. Puteau fi ele luate de la bun început în serios? Greu de răspuns afirmativ. În cazul nostru încă și mai greu. Căci politica de relativă independență față de Moscova a dictatorului român convenea guvernelor occidentale, dispuse a trece cu vederea încălcările drepturilor constituționale de dragul consolidării unui regim „dizident" în Pactul de la Varșovia. Marile interese politice au avut un greu cuvînt în ce ne privește, ceea ce explică, măcar pînă la un punct, reticența Apusului față de dizidenții români. Pe de altă parte, propaganda comunistă beneficia de largul sprijin al multor scriitori cu o reputație bine consolidată. Nu degeaba puterea a încercat și a izbutit să-și atragă, prin ademenire ori prin constrîngere, scriitorimea. Cîștigarea ei, indiferent prin ce mijloace, reprezenta un imens atu în mîinile sale.

Plecasem de la întrebarea: de ce Goma, tocmai Goma, și nu, să zicem, Marin Preda, Nichita Stănescu ori D. R. Popescu, scriitori notorii ai deceniului trecut? Numai un răspuns cinstit la această chestiune ne poate ajuta să ne cunoaștem mai bine și, deopotrivă, să măsurăm semnificația acțiunii lui Paul Goma, susținută în primul rînd de persoane străine de breasla scriitorilor. Nu e un simplu accident, ci un amănunt cu putere de definiție. În cei patruzeci și cinci de ani, cît a stăpînit România, comunismul i-a avut de partea sa pe majoritatea scriitorilor de prestigiu. Mă refer la manifestările publice ale acestora, nu la credințele intime, de obicei nedivulgate. (Altfel, și un celebru personaj al lui Caragiale, Pristanda, are „altele" „pe suflet", ceea ce nu-l împiedică să fie un desăvîrșit executant al dispozițiilor pe care le primește). Cu rare excepții, supraviețuitorii marii generații interbelice i-au stat alături, plătind cu scrisul tributuri variabile: Sadoveanu, Călinescu, Camil Petrescu, Arghezi. La fel, generația lui Marin Preda. Tot așa, generația lui Nichta Stănescu. Chiar și cei ce au îndurat inimaginabile suferințe în primii ani de comunism, au consimțit ulterior să-și pună numele sub texte, dacă nu flagrant compromițătoare, în orice caz slujind, fie și indirect, interesele regimului. Interzisul timp de un deceniu Arghezi, eliminatul din învățămînt Călinescu n-au ezitat să-și „cumpere" cu prețul demnității liniștea. Marin Preda s-a conformat și el, scriind **Desfășurarea, Ana Roșculeț** și articole de adeziune. Nichita Stănescu, singura glorie literară încuviințată fără rezerve de autorități, nu s-a ferit nici el de compromisuri. Or, de vreme ce acești artiști de primă mînă ajunseseră la un **modus vivendi** cu dictatura comunistă, nenumărîndu-se printre aceia care o puneau deschis în cauză, ce alta putea deduce Occidentul decît să lumea noastră era, dacă nu una într-adevăr liberă, măcar suportabilă, în care se putea trăi și scrie, și încă bine? Să fie, oare, marii scriitori români fundamental oportuniști? Să se lase ei, mai ușor decît alții, ademeniți de micile avantaje oferite de putere, consimțind, pentru a-și pune talentul în evidență, să tacă atunci cînd s-ar cuveni să strige în gura mare, să-și clădească liniștea la adăpostul compromisurilor, minore de sînt luate separat, dar enorme privite în totalitate? Să fie cumva o fatalitate ca verticalitatea să fie mai degrabă reprezentată prin scriitori de rangul al doilea și al treilea? Dacă mă gîndesc bine, singura pildă de neșovăială și rectitudine, de dispreț înalt pentru ademenirile puterii, de demnitate ne furnizează Eminescu, a cărui existență pe acest pămînt numai ușoară n-a fost.

Atît în **Gherla**, cît și în **Culorile curcubeul '77**, Paul Goma caută și el explicații ale „timidității" artistului român în raporturile cu puterea. De ce, se întreabă el, nu sînt scriitorii, măcar în momentele cruciale, solidari? De ce, adăugăm, îi mișcă soarta unei gîze, nu și suferința unui confrate? De ce atunci cînd beau din paharul suferinței, pentru că li s-a întîmplat și lor, și încă pe nedrept, găsesc tăcerea mai potrivită decît reacția publică? Și de ce, odată ce iau cunoștință pe propria piele de mecanismele represiunii, nu-și fac meseria, aceea de a scrie, de a lăsa o mărturie, un document al hidoșeniei și cruzimii puterii comuniste? De ce, ne întrebăm la rîndu-ne, n-au scris despre fărădelegile „obsedantului deceniu" decît atunci cînd li s-a sugerat și îngăduit să o facă? De ce nu mai devreme, de ce nu mai tîrziu? Nu era însăși această grăbită ascultare o gravă probă de obediență? Ce mai conta severitatea rechizitoriului, cînd dreptul la rechizitoriu fusese un cadou, nu o cucerire? De ce, mergem mai departe, pînă și după Revoluție destui colegi, unii chiar bănuiți înainte, pe nedrept, de rectitudine, s-au grăbit să-și lipească buzele de mîna noii puteri, așteptînd din partea-i încurajare și protecție? Paul Goma e de părere că motivul de căpetenie a fost frica. Și nu se înșeală. În grade diferite, am simțit-o cu toții. Cei ce au stat uitați în închisori au cunoscut-o mai îndeaproape, în forme paroxistice. Ceilalți — din auzite și din atmosferă. Pentru că frica plutea în aer, ne intra în plămîni, răspîndindu-se apoi în toate celulele corpului. Generațiile mai tinere au dobîndit-o prin gene. Cred că această permanentă frică, minuțios întreținută de puterea comunistă, e singura noastră scuză reală. Am fost lași, am suportat, am colaborat pentru că n-am putut să ne depășim frica animalică, admirabilul nostru instinct de conservare. Supunerea fricii ne-a fost peste puteri imensei majorități. Poate că nici n-am încercat cu dinadinsul, complăcîndu-ne de la o vreme în această stare de încordare. Paul Goma se mîndrește în **Gherla** că a fost capabil să-și înfrîngă frica, eliberîndu-se de ea. Chiar dacă n-ar fi mărturisit-o negru pe alb, răsunătoarea lui acțiune din 1977, ce a sensibilizat Occidentul asupra tragediei românești, constituia o dovadă suficientă. Îl admirăm pentru această mare victorie asupra lui însuși și ne amăgim cu gîndul că izbînda sa va fi stimulatoare și pentru noi, cei deocamdată nevolnici.

AL. DOBRESCU

Paul Goma, **Culorile curcubeului, '77**, Editura Humanitas, 1190; **Gherla**, Editura Humanitas, 1990

Guvernanţii nos
că barometrul
şi al toleranţei
de suportarea

Dan PETRESCU în dia

■ încă o stîngăcie a guvernului ■ un evenim
lui Marian Munteanu ■ stau şi eu şi mă în
refulaţii se defulează ■ intelectualul se plase
coborît în trivial ■ după operaţiunea miner
societăţii civile sînt cam lenţi ■ absenţa legii
promisul ? dar depinde cu cine-l faci ■ cum
să se lucreze puţin la epurare ■ Frontul nu
să alegem ■ tot ardem etapele ■ totdeauna
mă contacteze direct, să

Continuă să fie în vigoare codul penal ceauşist

— Dan Petrescu, mi-am propus să am o discuţie cu tine despre situaţia din societatea românească de azi. De ce cu tine? Pentru că şi înainte de căderea lui Ceauşescu ai avut cîteva intervenţii care — cred eu — analizau foarte corect situaţia din România predecembristă. Mă refer atît la interviuri şi articole, cît şi la cartea de dialoguri cu Liviu Cangeopol. Aş vrea să pornim de la un eveniment foarte recent — eliberarea lui Marian Munteanu acum două zile, apoi a încă nouă din persoanele arestate abuziv. Ce crezi, aceste evenimente au avut loc datorită presiunii internaţionale, datorită faptului că actualii guvernanţi ar fi sensibili la asemenea presiuni, sau din cauza unor fenomene ce par a consolida societatea civilă, mă refer la protestele publicate în presă, la mitingurile şi marşurile de protest ce au precedat eliberarea?

— Cred că este vorba de încă una din stîngăciile guvernului nostru. Nu spun că această eliberare n-ar fi trebuit să aibă loc, spun că ea nu trebuia să existe pentru că Marian Munteanu nu trebuia să fie arestat. Asta e altceva. Fac o paranteză ca să spun că mi-am permis un scurt concediu care, şi el, a trezit ici-colo nedumeriri. Mi se pare că unii mi-au contestat pînă şi dreptul la concediu, dar e probabil că, indiferent ce facem sau ce fac eu în mod particular, totul trebuie supus cîrîielilor. Nu mă sinchisesc de asta. Deci, luîndu-mi concediu, n-am putut să fiu contactat ca să semnez şi eu pentru eliberarea lui Marian Munteanu. Acum este prea tîrziu s-o fac, dar mă bucur că lucrurile stau aşa.

Evenimentele... vorbeam cu cineva chiar zilele astea şi reflectam asupra a ceea ce este un eveniment în istorie. El se prezintă ca atare totdeauna după ce a avut loc, deci **post festum**, ca un lucru foarte net dar, în realitate, cred eu, cu foarte puţine excepţii şi mai mult de ordinul fenomenelor naturale, un eveniment este făcut dintr-un complex de imponderabile. Deci, comod mi-ar fi să spun acum că eliberarea lui Marian Munteanu s-ar datora tuturor factorilor conjugaţi pe care i-ai amintit tu mai înainte. Sigur că a fost vorba şi de presiunea opiniei publice internaţionale, sigur că a fost vorba şi de presiunea embrionului de societate civilă care se conturează la noi... Interesant mi se pare însă cu totul altceva. Şi anume faptul că, cu puţin timp înainte de eliberarea liderului studenţilor, ziarele guvernamentale argumentau cu lux de amănunte de ce nu poate fi el eliberat. Ţii minte — încadrabil la pedeapsă peste 2 ani, nu e vorba de delict politic, ci de unul de drept comun ş.a.m.d. Deci, nu putem să-l eliberăm. Iată prima contradicţie. Se lucrează îţi spuneam şi ieri — ca şi cum s-ar fi coborît voalul de **glasnost** peste fenomenele societăţii noastre ceea ce face ca anumite decizii contradictorii să se manifeste cu cinism în plină zi. Nu? Asta presupune însă o jignire a memoriei noastre. Sîntem trataţi, ca în orice regim dictatorial, drept oligoizi. Deci noi, azi, nu mai ştim că ieri au apărut acele argumentări, cu lux de amănunte, că Marian Munteanu nu poate fi eliberat. Iar azi îl eliberăm. Bun, cu ce argumente? Nu ştiu, probabil inverse!

De aceea mie mi se pare un lucru curios că, deşi societatea noastră pretinde că s-a schimbat structural, continuă să fie în vigoare codul penal ceauşist, iar în virtutea acestuia continuă să fie judecaţi oamenii. Acestea sînt lucruri care trebuiau schimbate rapid. Sînt de acord că s-au dat nişte decrete-legi care au încercat să cîrpească icicolo lucrurile mai stridente dar, vorba cuiva care mi-a explicat şi mie lucrul acesta, undeva în străinătate, pînă la redactarea şi adoptarea noii **Constituţii**, trebuie să existe un corpus de drepturi cetăţeneşti fundamentale garantate, în mod provizoriu, de către guvern. Nu? Acest lucru nu s-a făcut. De ce? Stau şi eu şi mă întreb...

— Perfect de acord. Am observat şi eu, de fapt multă lume a observat, că nu s-a dat la o parte decît vîrful aisbergului — complet aberant — al legislaţiei ceauşiste, de fapt comuniste. Adică numai legile flagrant antiumane, dar celelalte legi nu sînt, prin asta, mult mai umane decît cele abolite...

— Celelalte constituiau structura de sprijin a acestui vîrf de aisberg. Fie că o făceau posibilă, fie că decurgeau din respectivul vîrf. Nu? Logic — un sistem juridic închegat.

— E corect ce spui tu şi asta mi se pare că contravine chiar declaraţiei de principiu a F.S.N., primei declaraţii, aceleia care începea cu „structurile de putere ale clanului Ceauşescu au fost dizolvate..." Îţi aminteşti?

— Da. Încerc să-mi amintesc. Era, cum să zic, faza F.S.N.-ului iniţial, acela care avea o mulţime de bune intenţii pe care le expusese în acea declaraţie sau platformă. Da, îmi amintesc ceva. Bun, păi s-a dizolvat vîrful, despre asta vorbim. Ce-ar fi urmat apoi? Probabil asta, să desfacă edificiul. Numai că edificiul, ca orice edificiu, dacă stă în picioare, stai şi te întrebi dacă mai are rost să-l dai jos ca să faci altul. Poate-l foloseşti pe ăsta. Nu?

— Poate ai dreptate, oricum asta pare a se întîmpla în momentul de faţă. La începutul discuţiei ai amintit atacurile la care eşti supus. Ai observat probabil că nu eşti singurul atacat în această manieră, majoritatea intelectualilor independenţi se „bucură" de acelaşi tratament, de care nu se bucurau nici măcar sub Ceauşescu. Asta se întîmplă în presa partidului guvernamental. În acelaşi timp, am observat că, după alegeri, atacurile împotriva partidelor sînt mai voalate, nu aşa de directe cum sînt cele desfăşurate împotriva intelectualilor. Ce crezi, guvernul actual vede în intelectuali un pericol, o posibilă alternativă? Cum se justifică atacurile?

— Sînt mai multe explicaţii. Una ai dat-o chiar tu într-o scrisoare deschisă — nu ştiu dacă a apărut, dar am citit-o pentru că-mi era destinată —, am atins şi eu acest subiect la un moment dat. Păi, în primul rînd, cine se pretează la asemenea atacuri? Oameni care, sub Ceauşescu, erau într-un fel sau altul nişte curteni. Asta le dă o anume **mauvaise conscience.** Ei au un fond de complexe refulate, iar acum a venit pentru ei vremea defulării. Nu? În cine să tragă? Ei erau obişnuiţi să fie de partea puterii, nu de partea opoziţiei. Acum îşi păstrează poziţia asta, pentru că e comod, deci lucrează în sensul puterii şi trag în cine se opune. E foarte simplu. De fapt, ei fac acelaşi lucru pe care-l făceau şi sub Ceauşescu ceva mai controlat. N-aş zice că acum nu-s controlaţi, ba chiar îmi vine să cred că sînt foarte controlaţi şi dirijaţi, dar şi-au dat drumul la limbaj? Pe de altă parte, după legitimarea guvernului, partidele de opoziţie s-au cam dezumflat. Şi, în acelaşi timp, au căzut şi la nişte compromisuri cu guvernul. Mi-aduc aminte de o fotografie care a circulat în diverse ziare pe prima pagină, cu Dl. Câmpeanu strîngînd călduros mîna D-lui Iliescu. Gest simbolic, nu? Deci, partidele s-au cam resorbit în actualul sistem de putere. Pe de altă parte, proporţiile lor în **Parlament** sînt neglijabile, deci nu pot face mare lucru. Atunci, principalul pericol, teoretic cel puţin, rămîn intelectualii pentru că, iarăşi teoretic, intelectualul se plasează, în principiu, într-o poziţie tensionată cu puterea. Dacă este un intelectual prob, este tot timpul de partea cealaltă.

Eu nu sînt convins că aceştia sînt chiar intelectuali

— Crezi că în acest fenomen publicistic, de altfel, după părerea mea, destul de murdar se întîlneşte reaua conştiinţă a unor „intelectuali" cu o strategie a puterii?

— Eu nu sînt deloc convins că oamenii care fac aceste publicaţii sînt intelectuali propriu-zişi. Am demonstrat de mai multe ori lucrul ăsta în scris, prinzîndu-i cu diverse gafe de exprimare, de logică. De limbi străine ce să mai vorbim? Ei îşi dau aere şi citează din cînd în cînd cîte-o sintagmă într-o limbă de circulaţie internaţională într-un mod cu totul scălîmb. Deci, nu ştiu dacă, cu inimă deschisă, pot să le acord calificativul intelectuali, poate doar, să zicem, de veleitari. Că ei se întîlnesc cu intenţiile puterii — nu e nici o îndoială, pentru că sînt folosiţi în sensul ăsta de putere, nu? Să ne amintim totuşi că Ceauşescu, cu puterea lui opresivă, manifesta o anume decenţă. Adică opresiunea nu mergea pînă acolo încît să se cadă în trivial. Nu ştiu cît calcul era aici, putem discuta teoretic ce înseamnă asta şi care ar fi fost pericolul. Şi care este pericolul trivialităţii. Dar lucrurile aşa se întîmplau — limbajul de lemn, ideologia, toate aceste instrumente puse la bătaie de vechea dictatură implicau o anumită — cum să spun? — încorsetare si crispare morală, iar lucrurile se plasau la un nivel — cum să zic? — ideologic... Atacurile sub centură erau permise la un anume nivel doar, aşa printre literaţi, pe subiecte literare, eventual naţionaliste şi cam atît. Or, astăzi nu mai e aşa. E evident că e altă strategie. Astăzi transpiră din interiorul structurilor guvernamentale, în presă, tot felul de documente. Eu nu zic că asta nu se întîmplă şi în Occident. Să ne amintim ce se întîmpla odinioară în Franţa cu **Le Canard enchaîné**. Nu? Se spune că miniştrii, cînd soseau dimineaţa la birou, primul lucru pe care îl făceau era să ceară revista şă vadă dacă porcăriile lor n-au apărut pe prima pagină. Şi poate că aşa trebuie să se întîmple într-un stat în care presa este a patra putere. Numai că şi aici intervine un lucru — exercitarea puterii, oricare ar fi ea, de orice gen ar fi ea presupune şi o responsabilitate adecvată. Or, deocamdată, la noi, ridicarea poalelor în cap în presă nu presupune nici o responsabilitate. Dimpotrivă. Pot să mă şi explic cu prilejul acesta. Aflu că, nu ştiu în ce ziar, se produce o notă de plată pe care eu am decontat-o pe cînd eram adjunct al ministrului, notă de vreo 800 de lei, care privea o notă oferită la **Capşa**, spune ziarul, fiicei Doamnei Cornea. Bine, lăsăm deoparte faptul că, în calitatea mea de atunci, aveam dreptul să decontez astfel de mese. Lăsăm şi faptul că antecesorii mei din Minister aveau venituri cel puţin triple faţă de al meu şi decontau tot felul de prostii. Nu, nu asta e problema, nu ca ei trebuie să facem, nu ei ne sînt modele. Vreau numai să spun că atunci nimeni nu obiecta nimic. Dar acum, lucrurile capătă o tentă rizibilă, chiar ridicolă pentru că, la respectiva masă, nu D-na Combes era personajul principal, ci Dl. Mihnea Berindei. Or, el era invitat de mine la masă pentru că mi-adusese vreo 70 de burse pentru jurnalişti pe care eu a trebuit să-i nominalizez. Deci, tratam o afacere care privea această presă. Am impresia că articolul a apărut în **Libertatea** de unde vor pleca, în urma acestei mese, la specializare în Franţa vreo doi jurnalişti. Chestiunea este foarte uşor de probat întrucît există înţelegerea semnată între mine şi Dl. Berindei. Deci, iată pe ce se face tapaj. Nu, nu înţeleg...

Venirea minerilor? Rezultatul a fost catastrofal

— De fapt, am impresia, nu este prima dată cînd documente sau aşa-zise documente sînt folosite împotriva diverselor persoane. Am văzut în **Azi**, în **România Mare** şi în alte ziare tot felul de „înţelegeri oculte", de angajamente etc. care ar incrima anumite persoane. La unele e evidentă contrafacerea, altele sînt mai „subtile". Acesta ar fi, deci, un punct în care puterea actuală, ca demnă urmaşă a puterii trecute, merge mult mai departe — în fond, copiii îşi depăşesc părinţii. Dar nu e singurul loc în care înregistrăm o depăşire. Dacă nu mă înşel, Ceauşescu şi regimul propriu-zis comunist nu au folosit o parte a societăţii împotriva altor părţi. În legătură cu evenimentele din 13—15 iunie, cu folosirea minerilor drept „batalioane de şoc", ce părere ai?

— Ce părere să am? Aceeaşi părere ca toată lumea... E una din măsurile care-ar fi trebuit să angajeze imediat un întreg şir de demisii în structurile puterii. Rezultatul a fost catastrofal, odată pentru situaţia din interior, apoi, în alt sens, pentru imaginea României în exterior. Mă îndoiesc că dacă, sub Ceauşescu, cineva, o persoană sau un grup de persoane, ar fi compromis atît de grav imaginea ţării în lume, ar fi rămas fără pedeapsă. Nu? Sigur că n-ar fi fost atinşi adevăraţii centri de răspundere, că ar fi fost găsiţi ţapi inspăşitori, dar ceva s-ar fi întîmplat. Or, în momentul de faţă, nu se întîmplă nimc. Se pierde vremea cu tot felul de audieri, anchete ce vor mai dura vreo 2 ani, după care ni se va prezenta un raport, o carte de vreo 700 de pagini, ca la asasinarea lui Kennedy, din care nimeni nu va înţelege nimic. Oricum, evenimentul este fumat. Asta e ideea... Nu? Şi... uite aici putem plasa şi arestarea lui Marian Munteanu. E evident că l-au reţinut pe Marian Munteanu pentru că era un potenţial exploziv, în sensul că, în jurul lui, se putea coagula ceva, nu? De fapt, aşa s-au şi întîmplat lucrurile chiar după arestare, dar, probabil, dacă el rămînea în libertate, după 13—15 iunie, nu stătea nici el cu mîinile legate, iar lucrurile ar fi evoluat cu totul altfel — defavorabil puterii. evident

— Părerea mea este că, dincolo de primul şoc provocat de venirea minerilor şi arestările abuzive, şoc care a durat vreo 2—3 săptămîni, societatea a reacţionat, a găsit anticorpi, s-a ridicat împotriva absurdului şi abuzurilor. Protestele colective din presă, marşurile de protest, mitingurile etc., nu reprezintă oare germenii unei posibile societăţi civile româneşti?

— Germeni — da, dar germeni care au o anumită lentoare, să-i denumim germeni lenţi! Pentru că reacţia la evenimente, vezi şi tu, a pus oarecare timp. Uite, ca să plec de la o situaţie concretă, pe care mi-am imaginat-o de nenumărate ori — eu, de pildă, dac-aş fi fost legitimat de mineri, aş fi refuzat să mă legitimez, pentru că asta nu intra în niciun cadru legal Erau nişte civili, la fel ca mine, care nu aveau absolut niciun drept să-mi ceară mie actele. Mai ales că ei nu se przentau, îţi dai seama. Vreau să-ţi spun ceva — am mai spus chestia asta — sub Ceauşescu cînd, după cum se spune, **Securitatea** îşi permitea orice, nici un securist în civil nu a încercat vreodată să mă legitimeze. Chiar cînd erau situaţii în care, din punctul lor de vedere, era cazul să mă legitimeze, aveau întotdeauna această grijă formală de a veni cu miliţieni în uniformă. Pentru că, scrie şi în **Buletin**, numai **Miliţia**, acum **Poliţia**, este organul competent care-ţi poate cere actele. Şi numai în exerciţiul funcţiunii, poliţaiul în civil care se întoarce cu nevasta de la o nuntă nu are acest drept

Or, repet, aş
plu să mă le
pentru că, pî
nea într-un e
bil regretatul
libertăţii este
re faţă de m
tuat faţă de
că de vreo
în care-am
chisă. C
fie frică,
poliţie, nici d
Mai ales că
Nu mai ştiu

Legea vec
no

— Problema
sub Ce
tuşi ap
legalităţi. O
acord, dar
Cum îţi exp
putere" nu n
ze aparenţele
Sau, pur şi
să le mai păs

— Am voi
cesta, care p
felul următo
o perioadă a
că, pe de o
che, vorbesc
mai încet sau
dizolvă, şi
lege nouă.
tranziţie,
să acceptăm
tranziţie, di
dere, al leg
deci, prin a
gii. Or, asta
spun? —, în
există lege,
Kafka, de l
vrei, în mo
în discuţie,
dată, să apa
libertate ne
glosă foarte
„totul este p
ramazov. Iva
în absenţa
legii suprem
preme a le
Nietzsche, l
dimpotrivă,

— Dan P
tămîni, am
în **Contrapu**
ţie finală,
nu mai vor
lui absolut
de acord că
tr-o parte a
tărîrea să
presei. Fap
vorbă, că-ţi
face să
ţia din Exp

— Nu şti
vorbesc în
tine îmi er
sîntem nişt
noaştem de
preună, ca
să-ţi refuz
se întîmplă
înainte, cîn
ziţie mult

nu înţeleg
nocraţiei
e dat
ilor critice

cu Liviu ANTONESEI

complex de imponderabilitate ■ eliberarea edificiul legislativ comunist e în picioare ■ poziţie tensionată faţă de putere ■ s-a ui să urmeze un şir de demisii ■ germenii nţeles să mă port ca un om liber ■ com- ectoratului propria sa voinţă ■ ar fi trebuit rmaţiune compactă ■ nu prea am avut ce probleme cu trezirea fondului ■ I.G.P. să umble cu defăimări ■

pur şi sim-
u orice risc
ă, cum spu-
am memora-
lt, problema
nă de situa-
eu m-am si-
arte clar în-
n momentul
poziţie des-
nu-mi
n, nici de
genul ăsta.
c de ascuns.
plecasem...

vă, legea
tă

toarea : deci.
păstrau to-
nel anume
ierantă, de
aparenţele.
că „noua
e să păstre-
încapabilă ?
ici nu vrea

de lucrul a-
racterizat în
t, traversăm
orietate este
a, legea ve-
se dizolvă,
le dar ea se
nită de o
oadă de
e, trebuie
perioadă de
nct de ve-
acterizabilă,
absenţa le-
— cum să
în care nu
asta de la
le la cine
legea este
este suspen-
bilizare şi o
vem aici o
a celebrului
ii Ivan Ka-
ov spune că,
eu, deci a
emeierii su-
este permis.
, spune că,
ste permis“!
m trei săp-
t de-al tău.
na **Explica-**
decizia să
tă climatu-
— şi sînt
abil — din-
re, luai ho-
in cîmpul
n stăm de
nterviu, mă
ăşit pozi-
. Aşa este ?
n ca să nu
iv. Faţă de
u — adică
are ne cu-
mbătut îm-
nu puteam
Acum, ce
ăsta ? Eu.
veam o po-
ată. Faptul

că vorbeam, sigur că-mi dăuna, chiar într-un post minor ca acela pe care-l ocupam la bibliotecă, dar, cu excepţia măsurilor decisive, care au fost pînă la urmă luate, fiind înlăturat din acel post, eu puteam să-mi fac totuşi munca, chiar dacă vorbeam. Or astăzi, dacă eu vorbesc şi sînt acoperit de injurii, asta mă împiedică să lucrez, pentru că îmi creează o anumită atmosferă în mijlocul unui colectiv care mă cunoaşte puţin, în care am venit ca personaj oarecum necunoscut. Şi, efectiv, are un efect nociv toată bălăceala asta din presa de scandal, iar eu nu am cum să-mi fac treaba. Nu ? Şi atunci sînt în faţa următoarei alternative — sau mă hîrîi, în mod inutil, cu toţi trepăduşii din ziare, ceea ce pot să fac, pînă la urmă mă şi distrez, pot fi destul de detaşat pentru asta. Dar celălalt termen al alternativei este să-i las în pace ca să-mi văd de treaba mea, să pot şi eu să fac ceva. Totuşi, am o răspundere, trebuie să organizez nişte lucruri, să pun pe picioare nişte structuri care sînt dărîmate sau care nu există ş.a.m.d. Şi-atunci, ce fac ? Nu le pot face pe toate în acelaşi timp.

O relaţie tensionată cu premierul Roman

— De la Ministerul Culturii ai plecat din cauza campaniei sau, pur şi simplu, te-ai hotărît tu să pleci ?

— N-aş vrea să supăr pe cineva, dar de la Minister am plecat datorită unei relaţii care a fost întotdeauna tensionată cu premierul Roman. Domnia Sa a crezut — şi crede în continuare — de cuviinţă că toţi miniştrii şi funcţionarii guvernamentali trebuie să aibă opiniile guvernului şi ale partidului la putere. Sigur că l-a deranjat faptul că eu nu le aveam. Dar ce să fac ? Asta e situaţia, nu ? Guvernanţii noştri, încă o dată, înţeleg foarte greu acest lucru, anume că barometrul democraţiei şi al toleranţei este dat de suportarea vocilor critice. Or, din moment ce împotriva acestor voci critice se iau. mai mult sau mai puţin voalat. măsuri administrative, puterea nu e deloc convingătoare. De pildă, eu am fost înlăturat din serviciu pentru că am fost împotriva lui Ceauşescu, iar acum am fost retrogradat pentru că nu sînt de acord cu Roman. Care e diferenţa ?

— Din ce-mi spui, trebuie să înţeleg, de pildă, că Dl. ministru Andrei Pleşu are aceleaşi opinii cu Dl Petre Roman ?

— Nu vreau să intru în aceste explicaţii pentru că sînt lucruri care-l privesc pe Andrei Pleşu personal — relaţiile lui cu Roman şi cu structura puterii. Cred însă că nu comit nici o indiscreţie dacă spun că Dl. ministru Andrei Pleşu, la scoaterea mea din minister mi-a comunicat că eu am înţeles să mă port ca un om liber, iar funcţia aceea a mea — şi a lui —, în momentul de faţă, implică nişte compromisuri faţă de putere. Sigur că m-am comportat ca un om liber şi voi continua să mă comport ca atare. Cît priveşte compromisul, ştiu că există o anume teorie, am impresia lansată chiar de Mihnik la un moment dat, „teoria compromisului“ în procesul acesta de schimbare, dar depinde, pînă la urmă, şi cu cine îl faci. Adică eu, dacă aş avea certitudinea, cît de cît fermă, că guvernanţii, chiar făcînd gafe, sînt nişte oameni perfect competenţi, cărora poţi să le acorzi încrederea măcar pentru un mandat, sigur că n-aş avea nimic împotriva unui compromis pe această durată. Din păcate, nu am această certitudine. Am mai spus asta, de altfel : acordăm credit cuiva pe care nu-l cunoaştem pînă la proba contrarie. Or, între timp, probele contrarii s-au succedat cu o repeziciune uimitoare...

— Pentru că veni vorba de guvern, aş vrea să te întreb cîteva lucruri despre programul său de reforme. De pildă, programul aşa cum a fost el prezentat de premierul desemnat, pare, în linii generale, echilibrat şi convingător. Crezi însă că este posibilă aplicarea lui ca atare după aproape 7 luni în care populaţiei i s-a spus, în presa fesenistă şi guvernamentală, aproape invers ?

— Cred că tu ai făcut o remarcă extrem de pertinentă, în **Opinia studenţească**, a propos de discrepanţele dintre patforma electorală sau, mă rog, promisiunile electorale ale **Frontului** şi actualul program expus de premier după victoria **Frontului** în alegeri. Vezi tu, în propaganda electorală, probabil şi datorită situării faţă de partidele de opoziţie, **Frontul** era departe de opiniile pe care le are acum programul guvernamental. Acum le-a adoptat — să zicem — pe cele ale opoziţiei. Ce şanse are acest program de a se realiza ? Dumnezeu ştie. După mine, compoziţia guvernului însuşi este destul de ciudată. Am meditat întotdeauna la acest mecanism prin care voinţa electoratului scapă acestuia la un moment dat din mîini. E foarte interesant cum s-au întîmplat lucrurile, le putem, de altfel, urmări. Deci, populaţia României, bine sau prost, a votat majoritar cu **Frontul** şi cu Ion Iliescu. Ce s-a întîmplat ? Din acest moment, voinţa generală a suferit mai multe delegaţii. Deci, a fost odată delegată de Iliescu lui Roman. A doua oară de Roman miniştrilor pe care i-a ales. Undeva pe acest traseu nu e deloc sigur că nu se pierde voinţa majoritar exprimată. Pentru că, vezi şi tu, compoziţia guvernului ne prezintă nişte oameni, cu alură de tehnocraţi, asupra competenţei cărora nu mă pronunţ, dar care sînt, mai mult sau mai puţin necunoscuţi şi pun anumite semne de întrebare. Am şi scris despre asta în presă Foarte mulţi, nu mai ştiu cîţi, oricum cel puţin 8 dintre miniştri au făcut specializări, au lucrat, au dat doctorate în străinătate, sub Ceauşescu. Or, noi cam ştim ce presupune asta în vechiul regim. Ce presupunea, nu un doctorat în străinătate, ci unul în ţară, care necesita un dosar aprobat de partid, nu ? Să nu ni se spună că lucrurile astea s-au putut pentru că partidul a închis ochii. Nu există aşa ceva, nu i-a închis deloc. De aici semnele de întrebare...

Poziţia guvernului nu este deloc invidiabilă

— Dar, dacă am presupune că guvernul este bună credinţă, că miniştrii sînt oameni competenţi n-ai impresia că, de fapt, ca să-l parafrazez pe Dl. Iliescu, guvernul este împuns cu două sule în coaste ? Pe de o parte, de propriul electorat, pe de alta de aparatul economic şi administrativ-politic, pe care l-a preluat ? Un aparat care n-are nici un interes în reformă pentru că-l face inutil ?

— Da, bineînţeles. Sigur că poziţia guvernului nu este deloc invidiabilă Sigur, pe de altă parte, că noi, ca optimişti incorigibili trebuie să contăm pe bunele intenţii ale guvernanţilor, mai ales că, în doi ani, trebuie să şi le pună în practică N-avem decît să sperăm că ele se vor schiţa cumva, altfel nu se poate, nu ? Încă mă ~~mai~~ întreb dacă nu trebuie lucrat puţin la epurare. Eu n-am obsesia purităţii, totuşi acest mecanism gigantic, administrativ, funcţionăresc ş.a.m.d., care este surplombat de noile structuri, are o inerţie foarte greu de învins. Sigur că inerţia asta trebuie ruptă, situaţia este cunoscută de la Gorbaciov, nu ? Cam acelaşi lucru. Sigur că acolo lucrurile au o alură cu totul gigantescă, datorită gigantismului imperiului sovietic dar, în plan mai mic, lucrurile se reiau şi la noi în acelaşi sens. Pe de altă parte, această epurare era mai uşor de făcut în primele momente, acum ei s-au consolidat, e aproape imposibil... Este evident că vechii funcţionari tind — şi au reuşit foarte bine pînă acum — să-şi stabilizeze poziţiile. Aşa că nu ştiu ce-i de făcut...

— Asta a fost despre guvern. Dacă eşti dispus, vreau să intru într-o mică discuţie asupra **Frontului** ca partid de guvernămînt. Impresia mea este că **Frontul** este o umbrelă foarte mare sub care s-au adăpostit grupări sociale cu interese nu neapărat coincidente, ci uneori chiar divergente. Sînt în el vechi nomenclaturişti din primul stalinism românesc, sînt cei din linia a doua a nomenclaturii ceauşiste (ba chiar şi unii din prima !), de asemenea aventurieri politici de genul Voican, Dan Iosif, ş.a., dar şi o mulţime de oameni de treabă. Crezi că o formaţiune politică atît de eclectică are vreun viitor, crezi că ea va putea supravieţui în forma asta?

— Situaţia se repetă, de fapt, în toate formaţiunile politice. Ne aducem aminte că, Dl. Raţiu e un domn cu oarecare şarm şi poate fi simpatic, totuşi şi-n partidul său s-au refugiat nişte feţe mai puţin prizabile, nu ? Bun. Sînt de acord că şi partidele au fost conştient infiltrate, cam toate partidele, inclusiv **Frontul**. Dar chiar fără asta n-am putea vorbi despre putere în general sau despre partidul aflat la putere ca despre o formaţiune compactă. Este fals, nu e o formaţiune compactă. S-ar putea ca, de pe altă parte, toate aceste gafe politice, stîngăcii, cum vrei să le spui, s-ar putea ca ele să se explice şi prin faptul că, la vîrf, în FSN, să existe sciziuni, opinii diverse, ba chiar o luptă pentru putere. Ce şanse are **Frontul** să meargă mai departe, aşa în formulă eclectică ? Nu foarte mari. Inevitabil, se vor produce dizidenţe şi-n rîndurile sale. Deocamdată ei sînt, probabil, menţinuţi în această formaţiune umbrelă, cum spui tu, strict de sufragiul masselor care, prin proporţii îi obligă pe ei să menţină iluzia organismului compact. E un principiu strategic elementar. Nu ştiu cît va rezista, Mă îndoiesc că foarte mult.

— Dacă tot am amintit de alegeri, trebuie să constatăm că aproape 2 milioane de oameni nu s-au prezentat la vot. Pe de altă parte, sînt foarte mulţi din cei care s-au prezentat, dar care nu au avut ce alege întrucît nu s-au regăsit nici în Front, nici în alte partide. Ce şanse crezi că au aceşti oameni ? Ce-ar trebui să facă ? Vezi o soluţie pentru ei ?

— E adevărat că n-am prea avut ce să alegem. Nu ne rămîne decît să ne creem viitorii candidaţi. Pentru populaţia pasivă, absenteistă... şansele ei... cum să-ţi spun ? Ea trebuie captată într-un anumit fel. Asta se leagă, pe de o parte, de structurarea unei societăţi civile, pe de altă parte, se leagă de apariţia unor eventuale personalităţi sau a unor formaţiuni politice creditabile, care să termine cu iluzia racordării la nu ştiu ce partide de dinainte de război şi a continuării unei politici vetuste în noul context geo-politic. Formaţiuni care să fie cumva „la zi“ şi să-şi bazeze credibilitatea pe programe realiste dacă e posibil, încă o dată pe oameni, pe o anumită structură umană a aparatului. Lucrurile astea ţin de o limpezire generală a societăţii româneşti Eu cred că această limpezire vine, dar, cum am mai spus, cu o anumită lentoare.

Nu ştiu dacă nu facem un pas înapoi, dar n-avem încotro

— Dacă ne uităm la ce s-a întîmplat în jur, în ţările vecine, observăm că în Polonia, Cehoslovacia, parţial în Ungaria şi Bulgaria, n-au cîştigat partide de tip vechi şi nici formaţiuni neocomuniste, apărute prin transformarea partidului comunist, ci grupări de tip cetăţenesc, cum ar fi **Forumul civic** din Cehoslovacia, **Comitetele cetăţeneşti** în Polonia ş.a.m.d. Crezi că aşa ceva e posibil în România ?

— Sincer vorbind, vezi şi tu, acolo, în Polonia, în Cehoslovacia, niciodată societatea civilă nu ajunsese la gradul de distrugere, de atomizare la care a ajuns la noi sub Ceausescu. De aici şi acest reviriment destul de rapid. La noi, nu ştiu dacă nu facem un pas înapoi luînd-o de la stadiul ăsta, dar, pe de altă parte, nici nu văd cum am face altminteri. Asta explică lentoarea de care vorbeam mai înainte. Ştim cu toţii că România a săltat brusc, a mai ars o dată etapele şi acum se află în situaţia de a cumula precipitatul temporal absolut necesar oricărei structuri care să fie viabile, ceea ce înseamnă, din păcate, lentoare.

— Da, e ciudat. În timp ce în alte ţări foste comuniste prăbuşirea legală a comunismului a fost precedată de constituirea societăţii civile, în România, lucrurile s-au petrecut invers. Întîi s-a prăbuşit legal — şi insurecţional — comunismul, apoi începe reinventarea societăţii civile... Nu ?

— Dar tu nu crezi că nu e o situaţie chiar nouă în mişcarea socială şi culturală a României ? Nu crezi că totdeauna am avut o problemă de trezire a fondului după ce importăm forme ? Nu zic că acum, neapărat, am importat forme, dar au existat totuşi nişte fenomene est-europene care s-au transvăgat pînă la noi...

— De acord, Dan Petrescu, la fel s-a întîmplat şi la 1848 !

— Da, la fel. Ha, ha, ha ! Atunci, totuşi, existau masonii care erau mai bine organizaţi !

— O.K. ! O.K. ! Îţi mulţumesc pentru discuţia noastră, dar n-am să închei pe loc. Dacă mai vrei să spui ceva, îţi mai dau o dată microfonul...

— Îţi mulţumesc foarte mult. Sînt într-o situaţie interesantă aceea de a mă adresa **Inspectoratului General de Poliţie**, ca să-mi spună direct ce doreşte de la mine, adică să nu se mai obosească să trimită tot felul de copii după dosarele mele penale confecţionate sub Ceauşescu presei. De fapt, comite aceeaşi prostie pe care o comitea şi sub Ceauşescu, anume de a nu ţine seama de legea fundamentală a acestor pămînturi — că totul se află în România, mai devreme sau mai tîrziu, totul se află. Este vorba de faptul că anumite ziare, care au primit copii după acel dosar — ziare autorizate de mine, pentru că m-am ocupat şi de asta la un moment dat —, au fost cinstite, mi-au spus despre ce este vorba şi că ele nu se ocupă de aşa ceva. Aşa că, dacă I.G.P. are ceva de discutat cu mine, să mă contacteze direct, să nu mai umble cu defăimări de genul ăsta.

— Sînt perfect de-acord cu asta şi, cum mai am un capăt de bandă, adresez şi eu un apel securităţii sau S.R.I.-ului (o fi totuna ?) să mă lase să pot vorbi la telefon. E absurd să nu pot fi sunat de o lună, din moment ce-mi plătesc abonamentul şi mă bucur de libertate de opinie. Ciudat, sub Ceauşescu aşa ceva nu mi s-a întîmplat decît vreo două zile. Sigur că era supravegheat, mai ales în ultimele luni, dar îl puteam folosi. Deci, mai multă transparenţă, domnilor, n-aş vrea să fiu nevoit să semnalez situaţia presei internaţionale şi organelor ce se ocupă de supravegherea respectării drepturilor omului. Acelaşi lucru şi pentru corespondenţă Cum ceea ce am de spus, spun în articole şi discuţii, nu văd rostul acestei activităţi de supraveghere Doar dacă nu cumva e vorba, din nou, de justificarea unor lefuri consistente ! ●

Brățara de fier

Și făcînd cale întoarsă, din nou dubă, și din nou Jilava, de data asta în transfer. încotro? Indezirabilul Silvian, împreună cu toți cei izgoniți de pe șantierele canalului, aveau să se deshidrateze toată vara într-o hrubă din gura redutei Jilavei, în așteptarea plecării spre alte iaduri, întrebîndu-se ce destin îi aștepta. Nu găseau nici răspunsuri, nici justificări, ci numai căldură și putoare de corpuri îmbîcsite de sudoare și nespălare.

Și tot într-o noapte de toamnă — istoria se scrie noaptea! — au fost treziți și pregătiți după metode „made in Jilava": bagajul și afară, bă! Apoi, odată cu ziua, au fost îmbarcați în două dube auto, și duși. Unde? După raza de soare — afară, că înăuntru era întuneric de ți băgai degetele în ochi!

Dar iată că și cerberii au răbufniri de umanitate: undeva, pe un cîmp întins ca-n palmă — un imaș, desigur — dubele au tras pe un drumeag lateral, au oprit, milițienii au făcut cerc, au înarmat pistoalele automate, și au permis pușcăriașilor să coboare, pentru ca în interiorul cercului, cu gura țevilor îndreptate spre ei, să respire adînc, dar să-și și descarce bășica și mațul. **De naturalia non turpis!** În Jilava, nu odată, în timp ce se mînca, alături, pe tinetă, un nefericit își lepăda diareea, pe cită vreme pe izlazul acesta fără identitate, vîntul nu avea restricții, și adia binefăcător, ducînd duhoarea și mîngîind rotunjurile goale, ciucite ca să oficieze.

Și iar dubă... și iar călătorie în beznă... iar cînd au oprit și li s-a ordonat: bagajul și jos! pentru o clipă le-a stat inima: cineva a recunoscut: Pitești! Și fatal asociația: reeducare... Țurcanu... Traversînd mai multe curți — niște țarcuri împrejmuite cu zid cu cărămida pe cant — au fost duși în corpul central: o clădire cu mai multe etaje, albă, curată, cu plasă de sîrmă împletită între etaje — oare experiența cîtor disperați a impus măsura? —, cu camere de diverse mărimi, cu paturi individuale, de fier suprapuse, cu saltele de paie, cu pernă, cu cearceaf! Cu pătură, cu calorifere! Cu geamuri mari cu obloane tot atît de mari, și cu timpul măsurat de fluieratul unui tren care urca spre munte dimineața și cobora seara, cu plimbare într-un țarc — nu chiar în toate zilele săptămînii — dar mai ales cu baie de o jumătate de oră, în care se includea desbrăcatul și îmbrăcatul, cam o dată la două săptămîni, așa că, cu luxul acesta, să tot stai la pușcărie, nu? Și-au stat, că n-aveau încotro.

Silvian și-a intrat curînd în rol: șef de cameră, ales de pușcăriași după cele mai democratice metode: propuneri, susțineri, vot direct, personal, și pe față, investitură, cuvînt după alegere, mulțumiri, felicitări...

— Șeful de cameră, afară! a poruncit într-o zi un sergent, care părea a fi un fel de ataman peste gardienii caporali.

A fost dus pînă la capătul sălii și chestionat în fel și chip, despre el și despre cei din cameră: că ce-au fost la viața lor dom'le? Și ce au învîrtit? Cum? Ala, bătrînu, zici că e Aristide Blanc? Ete-te, ghiuju'! Bancă zici, hai? Ce de bani trebuie c-a tocat în viața lui! Și-acuma de ce-i aici?

Simțindu-l curios, Silvian s-a străduit să-i stîrnească interesul, iar cînd a fost trimis în cameră, a știut că o coardă a sufletului sergentului a fost îndeajuns de strunită. Confirmarea a fost destul de curînd, cînd, într-o zi, plimbîndu-se pe sală, în lung și-n lat, aprindea țigară după țigară și le arunca pe ciment. Apoi a deschis ușa: șeful de cameră, pe sală! Sergentul s-a postat crăcănat în capătul sălii, și pentru că Silvian aștepta, mut, să fie întrebat, i s-a adresat cam răstit: ce stai, dom'le, și te uiți la mine? A înțeles, a adunat țigările, iar în cameră le-au aprins cu ochelarul de la soare, și le-au fumat, trecînd, în cerc, țigara de la unul la altul. Iar în ziua cînd cerul era acoperit de nori grei, gata să se reverse, Silvian a abuzat: a ascultat pînă cînd pașii sergentului s-au auzit în dreptul ușii și a bătut ușor-ușurel.

— Cine bate?

Silvian a repetat bătaia, discret.

— Dom' sergent, vă rog...

Sergentul a privit prin vizor. Silvian a pus în dreptul vizorului țigara, și cu degetul a arătat în capăt, sugerînd: foc!

N-a răspuns, ci și-a reluat plimbarea. Silvian a așteptat și a bătut din nou.

— Nu pot să deschid, acum, a răspuns sergentul în șoaptă.

Ura! Șoapta demonstra că s-a prins.

— Dom' sergent, pe la colțul de sus. Și Silvian a împins afară țigara, prin colțul de sus al ușii, care nu se închidea fest.

— Altădată să nu mai ceri.

N-a mai cerut pentru că a intrat în funcțiune bumbul de piatră de la niște izmene, învîrtit cu ață, ca să scapere scîntei pe un blacheu, și s-aprindă un muștiuc de cîrpă arsă.

Dar Piteștiul, în care nu mai funcționa ca-n zilele lui bune reeducarea, și din evidențe fusese șters Țurcanu, trebuia să-și respecte faima. Într-o zi, pe la începutul iernii în cameră au pătruns mai mulți ofițeri, în cap cu căpitanul comandant, un oacheș, smolit, cu albul ochilor cam însîngerat, care numai ce a trecut pragul, că s-a umflat în foale și a strigat să zornăie geamurile: Sub pat fuga... 'arrșș! Unii au plonjat sub paturi, alții, printre care și Silvian, au făcut ochii mari și au privit nedumeriți:

— Ce te uiți, bă, la mine? N-ai auzit ce-am comandat?

— Am auzit, dar n-am înțeles.

— N-ai înțeles!... Marș sub pat, potaie!

Un locotenent înalt, bine făcut, pîrlit de soare și de vînt, i-a șoptit ceva.

— Aha! Las' că-l moi eu! Tu ești șeful de cameră?

— Da, domnule căpitan, a răspuns Silvian de sub pat.

— Cine te-a numit?

— Camera m-a ales.

— Camera!... 'epți! Moale mișcarea! Sub pat fuga... 'arrșș! Așa!... Uite că eu anulez alegerea camerei, ai auzit? De cînd tărășenia asta? Ne batem pe burtă? Auzi: alegerea camerei!... 'epți!... Mai vioi,... mai vioi! Sub pat fuga... 'arrșș!

Au ieșit trîntind ușa.

Unul cîte unul, pușcăriașii s-au tras pe ciment, privindu-se muți de uimire. Încă nu-și veniseră în fine, cînd sergentul a intrat în cameră.

— De azi înainte, executați următorul program:

Unu: — Deșteptarea la ora 5, stingerea la 10 seara.

Doi: — În timpul zilei, nimeni nu stă întins pe pat, nu se uită pe fereastră, nu se plimbă prin cameră. Toată lumea stă pe marginea patului de jos.

Trei: — Cînd se deschide ușa, toată lumea la zid, cu mîinile ridicate în sus, cu palmele și cu fruntea lipite de perete.

Patru: În fiecare zi se va spăla pe jos cu apă și cu cîrpă.

Cinci: — Acele și lingurile vor sta afară, atîrnate pe ușă. Vi se vor da la nevoie. Clar?

N-a răspuns nimeni.

— Am întrebat dacă-i clar; nu răspunzi, căpitane?

— Nu, că nu mai reprezint camera.

— Mda! O să vi se numească șef de cameră.

— Dar... domnule sergent, de ce ordinul acesta așa de sever? Ce greșeli am comis ca să fim pedepsiți așa de aspru?

— Pe Scufița Roșie o mănîncă lupul!

Și a ieșit. Din ziua aceea, oacheșul și-a luat obiceiul de a venit tot mai des în camere. Cînd pornea în tură, gardienii se anunțau între ei prin țignal, iar sergentul fluiera lung, și striga de răsuna sala: lupu' măăă! Apoi, ușa se trîntea, pușcăriașii răstigniți pe perete se înghesuiau să intre sub paturi la comandă și să le ia în spate cînd li se striga 'epți. Dambla ua fiind făcută, îi mai băga o dată sub pat, și lăsîndu-i acolo, pleca, mulțumit că în ziua aceea i-a mai făcut odată melci pe burjuii ăia!

Într-o zi în ușă a apărut sergentul: Silvian, cu bagajul afară! De ce singur? Nu i s-a răspuns. A fost dus la ultimul etaj, unde, la un capăt de sală aștepta locotenentul cel pîrlit de soare și de vînt, cu doi pușcăriași necunoscuți.

— Puneți-i lanțuri! le-a ordonat.

— Dar, domnule locotenent,... a încercat Silvian un protest anemic și ineficient, căci ofițerul se depărtase.

— Culcă-te pe spate, domnule, că... degeaba încerci. Are să ne pună să vă culcăm cu forța, și n-am vrea... Așa,... vreo zece zile... trec... și dumneata tot om rămîi.

Dar Silvian nu le-a urmat sfatul. Ofițerul s-a întors.

— Ce vă holbați la mine, bă pîrnăiașilor? Ce-am ordonat?

— Așteptăm să se culce, dom' lent, să trăiți.

— Domnule locotenent, știu că nu de la dumneavoastră pornește ordinul... dumneavoastră doar îl executați...

— Fără vorbă...

— Eu sînt la pușcărie tot pentru că am executat niște ordine.

— Și ce vrei să spui? Amenințare?

— Nu! Spre știința dumneavoastră... numai că e o deosebire esențială: eu le-am executat în timp de război, acolo pe front, în zona de operațiuni, pe cînd...

— Vorbă de pomană!

— Știu bine asta... de aceea mă supun torturii de a purta lanțuri... Silvian s-a întins pe spate. Dar insist să mi se spună cauza acestei măsuri așa de grave...

— Să nu întinzi coarda, ca să nu fie mai rău.

— Adevărat! Spînzuratul poate fi jupuit în prealabil. Vă rog să-mi spuneți cît timp le voi purta?

— Are să ți se comunice. Acum, lasă vorba!

— Este și acesta un procedeu: întîi se taie capul și apoi se citește sentința! E mai operativ,... mai eficient!

Fiecare lovitură de ciocan pe nicovala de mînă potrivită pentru a se nitui brățara în jurul gleznei bătea în creierul lui Silvian, cu ecou în fiecare pulsație a inimii, care se zbătea neputincioasă în culcușul din coșul pieptului. Cît de jos a alunecat! Cît de mic, și umil, și neînsemnat poate fi omul trîntit de semenii săi!

Tudor LUCHIAN—TUDORA
(Fragment din romanul „PE CINGINEA")

Ioana DIACONESCU

Focul și gerul

Torță ascunsă într-o firidă.
Apăsare și taină.
Cine învelește cu mantia inveninată
Focul purificat, nobila ardere?
În genunchi, cu vălul străvechi acoperind

Întreaga mea ființă mă rog
Și rădăcinile spaimei coboară
În pămînt, tot mai mult în pămînt.

Torță ascunsă-n firidă.
Lumina ei copleșește tot cerul
Și, deopotrivă, mă mînă spre haos
Focul și gerul.

În zăpada sărată

Pășeam în zăpada sărată
Cu miros de-animal hăituit.
Monumentul roșu era înconjurat
De o haită de lupi liniștiți și sătui.
Păreau simpli cîini
Dresați cu multă ușurință
Așa încît monumentul roșu
Nici nu mai părea monument.
Pășeam în zăpada sărată,
Uscată ca iasca,
Coboram o potecă înspinată
Cu spini de zăpadă,
Coboram către acea sală imensă, acum goală,
Către acea sală în care
Un singur locuitor mai era.
Dormea cu mîna lividă pe ochi,
Și fața-i frumoasă purta paloarea morții;
I-am smuls mîna de pe față; atunci
Mi-a zîmbit: se trezise și
Iar m-am aflat în zăpada sărată
Cu miros puternic de-animal hăituit.
(1984)

Intr-o rece nervură de piatră

Închisă în floarea de piatră
Abia mai respir,
Orizontu-i o geană,
Abia se mai vede
Printre petalele ce mi s-au strîns cu înverșunare
În jurul frunții.
Aici e aici:
Să-mi văd viitorul
Într-o rece nervură de piatră.

Și nu pot scăpa:
Ea mă strînge
Cu roșia-i flacără rece
Ca-ntr-o carcasă de sînge.
(1986)

Circ

Podeaua membranoasă vibra,
Tavanul metalic cobora
În formă de pîlnie.

Mingea de cauciuc

Prinsă între două

Semne echivoce.
Trompa elefantului
Ascunzînd gura elefantului.
Cîinele dresat
Aprinzînd focuri bengale.
(1984)

La armonii

De ceară auzu-mi se face.
Fierbintea-i arsură mă-ntoarce
Spre lumile-nalte, de pace,
Spre norii roșii, de pară.

Rîvnesc armonii și mă sperii
De cîntecul ce mă alungă,
Spre-o altă pădure, spre lumea
Profundă, de aur, a mierii.

Dar nu mă găsesc nicăirea
Aici, în mirifica pace
Căci văd cum spre mine se-ntoarce
Cu-obazul rănit, plînsă, firea,

Și-n firea aceea mă văd
Zdrobind, înzăuată, durerea
Și totuși otrava și fierea
Ar vrea să mă prindă-n năvod.

Însemnările unei gardiene șefe

Elena CEAUȘESCU: CARNETE SECRETE

Vizită neoficială

Îl așteptăm pe președintele francez cu nevastă-sa [1]

Cadouri

Despachetez în viteză cadourile oficiale. Decepție. Două diamante ridicole montate în formă de cercei și o statuie din ghips fără brațe [2].

Politețuri

Președinta a găsit foarte șic noua noastră sufragerie hispano-gotică albaurie. Soțul ei a admirat armele marocane vechi pe care Beduinul [3] ni le-a oferit anul trecut. Ele sînt semnate chiar de artist [4].

Cină la botul calului

Totul ar fi fost minunat dacă Nick n-ar fi spart un pahar în timp ce-și ștergea degetele de fața de masă. „Paharul alb aduce noroc" a spus președintele francez. Un bărbat deosebit, deși aproape chel. Cred că a folosit șampoane proaste.

Înregistrări

Generalu [5] îmi trimite azi dimineață benzile înregistrate, fără știrea oaspeților noștri, în camera lor de la primul etaj, cu vedere spre brazi. „Quel gout à chier !" [6] a spus președintele. „Ai perfectă dreptate", i-a răspuns nevastă-sa, care chiar a și suspinat. Traducătorul afirmă că expresia denotă admirația, ceea ce însă din intonația vocilor nu prea reieșea. Ce naiba admirau ? Desigur că decorația interioară. I-am cazat înadins în camera recent văruită în galben muștar, cu mobilier încrustat cu îngerași.

Bune maniere

Ca să-i fac plăcere lui Nick și să prezint o imagine strălucitoare a României socialiste, am învățat cîteva cuvinte franțuzești. Pe cînd nevasta președintelui mi s-a alăturat în parc, pe terenul de volei [7], i-am spus : „A chier, votre robe". Mi-a răspuns prompt : „Givenchy".

Frugal

Aflu cu oroare că în Franța kilogramul de stavrid echivalează cu șase luni de salariu ale unui învățător român !

Un poet isteț

Tînărul Emil Focu [8] a compus despre mine un poem frumușel. Iată-l :

Har divin al poporului nostru
Omega a științei
Anteu al tandreței materne
Si al Omului nou
Conducătorul suprem — glorie
Aducem prinos și omagiu

Burghezia infernală a pierit
A noastră e victoria finală
Totul e acum un paradis
Regină a Carpaților
Între noi, mamă și soție
Numai ție îți datorăm
A noastră viață în securitate ! [9]

Producție

România socialistă prevede creșterea considerabilă a producției de microfoane.

Viața e grea

Vizitele astea ale șefilor de stat mă termină ! Ca să mă relaxez, după masaj m-am distrat trei ore cu jocurile mecanice.

Muzică aleasă

Nick m-a anunțat că diseară vom merge cu invitații noștri la Lacul lebedelor. I-am spus lui Generalu să trimită un avion la Neptun pentru a-mi aduce costumele de baie.

Comportament

Nu se mai poate ! Aseară, la dineul oficial, tovarășul Cravena [10] s-a adresat președintei franceze cu gura plină. A stropit-o toată. De organizat cursuri de comportare. Voi asista la ele personal.

Schimbare de program

Pînă la urmă nu ne-am mai dus să facem baie la Lacul Lebedelor. Nu mă miră : era destul de rece. În schimb, am fost la un fel de concert. Am ațipit pe loc.

Fermă model

Azi dimineață, devreme. Inspecție la o crescătorie de porci pe care o vom arăta invitaților noștri, înaintea plecării. Să le încîntăm privirile. Costumele populare ale porcarilor, porci grași care să evoce jamboane. Nick a atras atenția că agenții securității deghizați în țărani nu vor trebui să ia poziție de drepți. Am spus : „Unde sînt porcii ?" Se lăfăiau în noroi !

Sută la sută porc

Porcii au fost spălați cu detergent și vopsiți în roz [11].

Operația salam

Vizită la crescătoria de porci. Președintele francez nu a putut fi împiedicat să mîngîie o scroafă. S-a mînjit cu vopsea roz pe mînă (plouase). Totuși a spus : „Ce animale superbe !" Îmi închipui ce-ar fi fost dacă asta i s-a fi întîmplat lui Jean-Bedel [12].

Zugravi proști

Factorii răspunzători au încercat să se apere dînd vina pe calitatea vopselei. Nick i-a trimis să se reabiliteze pe Canalul șantierului care va lega Dunărea de Marea Neagră [13].

La sfîrșit de vizită

O ultimă seară liniștită cu invitații noștri. Le-am arătat diapozitivele făcute la Snagov, în concediu. Diapozitivul în care eu culegeam flori a avut mare succes

Reparație necesară

Cada de la etajul doi s-a înfundat în timpul cutremurului. Am profitat de asta pentru a renova sala de baie de sus pînă jos. Am zugrăvit-o în roz bonbon. Cu lebede aurite drept robinete, deoarece avem și apă caldă și apă rece, ceea ce ne permite să le amestecăm și să obținem apă călduță.

Durere

Ilici, cockerul nostru, a înghițit un microfon.

Gînd

Familia e un sîmbure iar eu sînt fructul.

Chimie organică

Nick se odihnește. Profit ca să mă apuc de studiu.

Lipide : materie grasă (unt, ouă, brînză).

Glucide : produse zaharoase. Glucidele se degradează (exemplu : zahărul în cafea. Se topește).

Zahărul cafeniu se topește mai încet ca zahărul alb.

Tentativă

Să calculezi greutatea moleculară a unei proteine nu e o treabă ușoară. Trebuie găsită o balanță adecvată. Trebuie apoi găsită o proteină care să se potrivească. Îmi bat capul cu treaba asta. Pînă la urmă adorm în fotoliu

Vis

Dacă n-aș fi atît de legată de Comandantul Suprem, sînt sigură că Onasis m-ar fi preferat lui Jackie Kennedy : tipa, n-are clasă !

Dorință

Voi pune să fie împăiate cele două girafe de la grădina zoologică. La Snagov, în grădină, ar putea fi transformate în lampadare sub care să ne bem cafeaua cînd se lasă seara.

Mare necaz

Am aflat din **Jours de France** că Papa a anulat căsătoria Carolinei. Biata familie de Monaco ! Ca mamă și femeie de stat, îmi dau seama cît de necăjiți sînt părinții.

Decorație interioară

Generalu a achiziționat bustul unui bătrîn care se strîmbă. Este Dl Voltaire, ale cărui fotolii le avem deja în sufrageria de la Snagov. Voi așeza bustul pe scara interioară a vilei de la București. Trebuie să încurajăm munca manuală [14].

Viteza luminii

Am suprimat toate instrumentele de măsurat de la Academia de Fizică. Lucrătorii din știință n-au nevoie decît de mîinile lor pentru a construi viitorul. Un imbecil de fizician m-a întrebat cum ar putea măsura fără nimic viteza luminii.

E un joc de copii !

Am închis ferestrele și apoi; la ordinul meu, unul din tîntălăi a deschis brusc o fereastră, în timp ce altul, plecînd din dreptul ferestrei, a fugit pînă la peretele din față o dată cu lumina. După aceea, am pus să se măsoare distanța exactă dintre fereastră și perete.

Viteza luminii este de doi metri douăzeci și trei.

Fiat lux !

Am înțeles limpede ce este materialismul dialectic. Mai întîi este materia. Asta pricepusem de multă vreme. Apoi, materiei i se pun două întrebări opuse și așa apare adevărul.

Informații prealabile

Nu invităm pe orice comunist să vină să se bronzeze pe plajele noastre. Serviciile turistice ale Securității au deschis un birou în fiecare din ambasadele noastre pentru a culege informații asupra purității ideologice a solicitanților. Așa cum spune Nick, cu umorul lui prea puțin cunoscut din păcate, „există partide frățești și partide prietene. Ne alegem pretenii dar nu ne alegem frații". Ei bine, noi înțelegem să ne alegem și frații.

Moravuri

Deși servitorii Securității sînt în permanență la dispoziția lor, soții Marchais preferă să-și facă ei înșiși bagajele. Bănuie oare ceva ?

Intervenție

Deoarece Nick a oferit operele lui complete tovarășului Marchais iar eu am oferit ultimele mele lucrări de Chimie organică soției acestuia, Liliane (încîntătoare și foarte naturală), soții Marchais au un supliment de bagaje de patruzeci și trei de kilograme. Generalu a trebuit să intervină la agenția Inturist

Bagaje

Sîntem invitați la Paris. Ocupați să ne facem bagajele.

Gol de aer

Nick a vomitat în avion. „E un gol de aer" s-a justificat comandantul de bord. Ce idiot ! Aerul nu are goluri fiindcă este el însuși un gol. Nici nu trebuie să fii chimist ca să știi asta !

Plan

Franțujii au rămas cu gura căscată. Ca și la Conferința de la Paris, Nick a repetat că economiștii au calculat că în ritmul actual de creștere a producției, România va ajunge din urmă Statele Unite în jurul anului 1984. Dar ea nu se va opri acolo. Continuîndu-și progresul, România va lăsa mult în urmă Statele Unite și, prin urmare, celelalte state capitaliste.

1984

Nick n-a dezvăluit totul. În 1984, fiecare familie românească va fi ascultată zi și noapte încît nici o deviere mic-burgheză nu va mai fi posibilă.

Întrebare idioată

Un șef de procol m-a întrebat dacă prefer să vizitez Marele sau Micul Trianon. Marele, bineînțeles ! Drept cine mă ia ?

Lauri

Imposibil să ne întoarcem la București fără diplome. Gaițele din Comitetul Executiv își vor bate joc de noi. Mi-ar place o chestie gen honoris causa în chimie ? Aș prefera un pergament de la Sorbona sau de la Academia Franceză. Generalu face pe dracu-n patru ca să-mi obțină ceva în genul ăsta.

Trădător

La Academia Franceză nu se intră ușor, după cîte se pare. Și apoi e acolo un trădător român cu numele de Ionescu. De văzut dacă nu s-ar putea să fie călcat de o mașină.

---

[1] Ținînd cont de data din carnet, trebuie să fie vorba de președintele Giscard d'Estaing.

[2] De fapt, o replică după Venus din Milo adusă din atelierele Lucrului. Va fi găsită în casa din București, în Bulevardul Primăverii.

[3] Poreclă dată de Elena unui prieten al cuplului.

[4] Ceea ce Elena ia drept semnătură este marca de fabricație : Made in Japan.

[5] Petre Generalu (1928—1987), responsabil în Serviciile secrete românești, în serviciul personal al Elenei. Specializat în cumpărături.

[6] „Ce gust căcăcios !" (n. tr.).

[7] Sportul preferat al Conducătorului.

[8] Emil Focu (1965—1988), zis „Minou Drouet al Balcanilor", fiul unui membru al Comitetului executiv. Se exilează în Statele Unite în 1987. Moare călcat de o mașină în timp ce traversa o stradă din Houston, Texas.

[9] De notat jocul de cuvinte dintre securitate și Securitate. De notat de asemenea că primele litere ale fiecărui vers, reunite, formează o frază pe care Elena n-a remarcat-o : „Boașcă bătrînă".

[10] Ilie Cravena (1910—1985), ministrul bugetului. Se sinucide aruncîndu-se sub un camion.

[11] Unele dintre animale nu au suportat detergentul și au murit imediat. Au fost trimise la bucătăriile orfelinatului din Timișoara.

[12] Bokassa. Ceaușeștii vroiau să obțină de la el importante concesiuni miniere (diamante).

[13] Acești tovarăși au murit cu toții, fie de pleurezie, fie de tuberculoză.

[14] Elena se înșeală : Voltaire nu e tîmplarul care a inventat fotoliile cu același nume. Omul se numea de fapt Marcelin Marchaudon (1680—1767), tapițer al regelui).

Adaptare după Carnets secrets de Patrick Rambaud și Francis Szpiner
de Cecilia CĂLINESCU

Gulagul, metafora lumii

Cu ce drept — mă întreb — vorbești despre închisori, despre toate acele locuri pe care nu le cunoști, suspectîndu-te din cînd în cînd că fabulezi romantic sau încerci să-l adaptezi pe Dostoievski spațiului românesc? În ciuda dorinței de a fi „rece", de a discuta doar pe marginea mărturiilor făcute, rămîi tu singur uimit de tonul direct care te domină, de siguranța cu care te găsești în toate paginile abia parcurse. Și, totuși, trebuie să recunoști că dintotdeauna orice rînd despre închisori te-a pus pe gînduri. Era mai mult decît o încercare de a distinge binele de rău sau o pornire justițiară: dimpotrivă, zăpăceala ta anunța pierderea oricăror coordonate. Venea din neputința clară de a înțelege rostul închisorii. Mult mai ușor acceptai — ba chiar fără să te sperii sau să dai dovadă de un exagerat simț creștinesc — ideea morții — și a uciderii — a schilodirii decît cea a întemnițării. Spațiul închis, viermuind de trupuri umane ți s-a părut mai mult o **parabolă** decît o realitate. Ciudat: pe măsură ce schizofrenia lumii **în care trăiești devine din ce în ce mai evidentă, pe măsură ce nesiguranța începe să te tortureze, iar prezența călăilor alături de tine nu** mai poate **fi negată**, temnița cumplită în înfățișarea ei, **Gulagul monstruos** îți par doar o **metaforă** a lumii obișnuite, a ticăloșirii zilnice. Torturile de acolo reușesc să te înspăimînte numai dacă le raportezi la tot ce știai că se întîmpla în preajma ta. Neputința de a vorbi te chinuie la fel de mult ca și muțenia impusă deținuților. Cu oarecare naivitate, dar, poate, și cu o mai mare percepție a realității, ai impresia că pușcăria nu este descrisă decît pentru a da și mai mult în vileag hidoșenia unei lumi pretins normale. Prins între un viitor înțepenit, planificat, cincinalizat și un trecut înlocuit, sulemenit cu nerușinare, nu încetezi să cauți peste tot semnele unei autenticități care a dispărut sau, atunci cînd mai scoate capul, este hulită.

Poate nici n-ar trebui să te mire prea mult asta, din moment ce, ani de zile, în absența documentelor, a mărturiilor, ai pus cap la cap doar frînturi din amintirile servite cu zgîrcenie de cei ce au supraviețuit, ai retrăit paginile existențialiștilor și ai căutat în antiutopii adevărurile ce nu se mai spuneau de mult. Temnița, simți bine, deși pornind de la un raționament pe dos, nițel ridicol, este semnul unei întregi lumi macerate de cancerul comunist. Singurătatea și umilința nu ți-au mai fost necunoscute, foamea și frigul te-au lovit destul încît acum, natural, nu poți vorbi despre toate mărturiile citite decît identificîndu-te cu cei care au suferit, decît asumîndu-ți experiențe pe care nu le-ai încercat decît mental. Să nu ți se ia deci în nume de rău tonul direct, aproape confesiv: nu este o dovadă a orgoliului sau a lipsei de onestitate, ci, mai curînd, a legăturii directe dintre **închisoarea societate** și **societatea închisoare.** Experiențele deci îți aparțin într-o oarecare măsură, iar detașarea totală ar fi fost un abuz.

● „Soarele de la răsărit apare"

Probabil că, în ignoranța ta, ai crezut că toate disputele cosmogonice au luat sfîrșit, că lumea a acceptat ideea pămîntului rotund și s-a liniștit. Ei, nu, așa ceva nu se întîmplă. În Est, cu o încăpățînare demnă de o cauză mai bună, o nouă inchiziție, dar la fel de fanatică ca și cea dintîi și-a făcut apariția. Oricum, tu n-ai cunoscut-o în perioada ei de glorie, nu te-ai putut lăsa torturat, reeducat, transformat etc. Acalmia tensionată în care ai apărut este cea a unei inchiziții ghiftuite, care oricum a încercat să extirpe — de cele mai multe ori cu tot cu creieri — ideile periculoase. După cum am mai spus, ai apărut într-o vreme „liniștită", cînd inchizitorii grași începuseră să dormiteze pe trupurile celorlalți, convinși de lipsa lor de vlagă. Multă vreme ți-a plăcut să cauți în Kafka corespondențe pentru aberația care se numea — nu se mai numește, dar există — societate comunistă. Abia acum, în fața foii de hîrtie, **îți dai seama că ar fi trebuit să cobori pînă în încețoșatul Ev Mediu, să calci pe urmele** călăilor mirosind **a tămîie** și să descifrezi în **crucile lor simandicoase** gesturile isterice **de mai tîrziu.** Ei, bine, cu ultima cosmogonie, **cu** doborîrea lui Dumnezeu și înlocuirea sa cu paranoici zei pămînteni, a început vremea de aur a închisorilor, a locurilor menite să înăbușe orice urmă de umanitate, să-i transforme pe toți indivizii într-o turmă miorlăitoare. Că pușcării au existat și înainte și în alte părți nu poate fi negat, însă toate cele lipsite de mîna ocrotitoare a inchizitorului sînt altfel. În fine, s-ar putea spune, nu le cunoști deloc, dar te hazardezi să susții că sînt altfel. Pot fi la fel de aberante, de criminale, de josnice, pot aplica diverse mijloace de tortură, dar în nici un caz nu le pot ajunge din urmă pe cele bolșevice — mai tîrziu comuniste — menite să transforme și sufletele. Camus sau Oscar Wilde lăsau să observe absurditatea detenției, inumanitatea unei instituții care, de cele mai multe ori, este ghidată de arbitrarul cel mai pur, însă, în același timp, este imposibil să nu observi că nici o clipă temnița nu se identifică cu statul. Anormalitatea iese deci în evidență prin comparație și nu prin totala asemănare dintre țarcul cel mic și țarcul național. **Pedepsele pot fi abuzive, dar ele nu vor deveni adevărate legi decît în statele închisori, unde** opoziția între **afară și înăuntru** nu este decît o mare minciună. Dorința cea mai fierbinte a paranoicilor roșii a ajuns, cu timpul, să se împlinească: noua inchiziție nu-și dezminte caracterul infernal, spălînd cu vrednicie creierele subiecților săi, pedepsele (nici măcar de formă) nu mai sînt date de tribunale, rămînînd doar în grija trepădușilor. Cazurilor de erezie nu li se mai face costisitoarea cinste de a fi judecate: vinovăția este fie declarată imediat și aplicată ca o etichetă, fie trecută cu vederea, nepusă în discuție. Cel închis, pe măsură ce-i vor putrezi oasele, va ajunge să se îndoiască de sine, să-și formuleze singur acuzații. Ce satisfacție mai mare ar putea avea inchizitorul? Zeul pămîntean, cuceritorul de la răsărit sînt pînă la urmă acceptați, ajungînd să ocupe mințile obosite, să aibă fanaticii lor, să instaureze un cult mizerabil. Iar temnița care-a amestecat cu bunăștiință vinovați și nevinovați, a trecut peste ei cu tăvălugul torturilor, rămîne principalul templu unde au loc „convertirile".

● Cortul albastru pe care deținuții îl numesc Cer (O. Wilde)

L-ai terminat de citit pe Soljenițîn și te simți amețit; nu poți să înțelegi aproape nici un gest din „interior", nu reușești să-ți depășești uimirea. Acolo, între ziduri sau în pustiurile Siberiei, în ciuda tuturor torturilor sau a umilințelor, umanitatea învinge chinurile aberante, reușind să-și impună un ritm al ei, să creeze acele obișnuințe care fac „viața" suportabilă. Ți se pare că ai intrat în plin infern — chiar și așa și este — și nu poți crede că ceilalți, înăuntru, au început deja să pășească siguri pe ei, fără a se mai teme. Paradoxal, însă mereu ai impresia că frica a trecut de partea cealaltă, a călăilor, s-a apucat să-i cucerească metodic, să-i împingă cu grijă spre toate acțiunile. Pentru că în afara temniței propriu-zise nu e decît o altă temniță, în afara condamnaților de aici alți condamnați care-și ispășesc ca torționari pedeapsa sau așteaptă să ia locul celor din celule, cei mai liberi, cei mai lipsiți de frică vor fi tocmai cei aflați în centrul universului aberant. Cel puțin, pentru ei, lumea este sigură, soarta și-a dat pe față intențiile, nemaireușind să-i înspăimînte. Și, totuși, îți este foarte greu să vezi șirurile de viermi umani care se tîrîie prin pustiu, care-și sapă propriile gropi pentru „edificarea societății socialiste", îți este aproape imposibil să le suporți normalitatea gesturilor, liniștea. Ei bine, pușcăriașii nu se vor revolta împotriva unui dumnezeu care i-a uitat, nu vor huli, nici măcar nu-i vor urî de moarte pe cei care ar merita-o. Își vor regăsi gîndurile lor, vor privi încrezători — de unde, dumnezeule, încrederea? — spre petecul de cer ce le-a mai rămas. Ivan își va purta fără ură foamea și frigul, muncind atît cît e nevoie, împăcîndu-se chiar cu condiția lui de Crist osîndit degeaba. Răbdarea nu i s-a terminat, pofta de viață nu i s-a stins. De necrezut, însă niciodată poate nu vei găsi în afară oameni care să fie mai dornici de viață decît aici. Amenințarea, schingiuirea, moartea lasă totuși la lumină, fără s-o altereze, frumusețea sufletelor. Tocmai a acelor suflete care ar trebui să fie moarte.

Închisoarea nu reușește să fie perfectă, să interzică pînă și evadarea prin privire. În ciuda tuturor eforturilor, împotriva obloanelor lipite, a pereților umezi și a întunericului, în ciuda anulării lumii din afară, zecile, miile de Ivani vor ști să păstreze amintirea privirii, să găsească în „cortul albastru" dumnezeul care și-a întors parcă fața de la ei. Însingurarea deținutului poate avea un sfîrșit, chiar în pofida celor ce încearcă prin orice mijloace s-o prelungească și după zidurile temniței; însingurarea călăului nu.

● Dujmanii poporului

Dacă pedepsești doar vinovații sau doar nevinovații nu ai obținut mare lucru: le-ai lăsat la îndemînă posibilitatea de a se individualiza, de a-și recunoaște propria personalitate, de a supraviețui. Nevinovatul prigonit pe față devine mai sigur pe el, aproape inatacabil. Dar nu asta și-au dorit **„iluminatorii"**, lămpașele de atunci: **nu, nicidecum, scopul lor nobil, măreț etc., era nivelarea tuturor conștiințelor, ștergerea diferențelor între criminali și inocenți**, pedepsirea umanității, iar nu a vinii. De altfel, ar fi fost și greu de formulat o vină din moment ce oricare individ era un potențial „bandit", un răufăcător, un viitor pușcăriaș care, oricînd, se putea vedea trimis să ispășească. Ce? Dar asta oricum nu mai avea importanță, important era ca nimeni să nu se considere nevinovat sau să se creadă în siguranță. Sistemul de ocupație transformat în sistem politic avea nevoie de cît mai mulți „dușmani", de ticăloși, de reacționari, pentru a-și putea justifica prigoana, uciderile, deportările. **Poporul va fi ținut în stare de război, îndobitocirea sa va trece drept cucerire „revoluționară", samavolnicile sînt proclamate cu voce spartă drept atitudini împotriva „dujmanilor".** Cine sînt totuși cei pentru care se desfășoară o teroare atît de bine pusă la punct, pentru ce delicte vor suporta pedepse atît de grele? Oricine poate fi în locul lor, fără nici o deosebire, oricine putea fi arestat, chiar fără un motiv, numai așa, preventiv, pentru a i se scoate gărgăunii din cap. În realitate, sistemul avea nevoie de cît mai mulți vinovați, de cît mai mulți pedepsiți pentru a-și întări aparatul represiv. **Populația din închisori se dovedește — după mărturiile celor ce-au complotat împotriva „rejimului" — pestriță, felurită. De la liderii partidelor de opoziție, pînă la țăranul care nici el nu știe ce caută acolo, de la profesorii care-și permit să sfideze clasa muncitoare pomenindu-i pe poeții lor reacționari, lipsiți de spirit revoluționar, pînă la oropsiții care-și plătesc naționalitatea. Înăuntrul fiecărei celule este — după cum spunea și Paul Goma — România întreagă, fiecare pușcărie reface, în mic, imaginea prosperă și fericită a societății comuniste.** Toate instituțiile pălesc în fața strălucirii pe care o are temnița, fiecare se închină în fața ei, recunoscînd-o drept suverană deplină. ●

Gabriela GAVRIL

Frica de libertate

Mărturisesc că este una dintre puținele ocazii cînd mi se pare greu de scris, chiar foarte greu și, dacă, de astă dată textul nu va mai avea agerimea obișnuită — vă rog să mă iertați.

Este neînchipuit de amar să constați, la numai opt luni de la extraordinarele zile din decembrie cînd, cu adevărat, am fost liberi, ușori, generoși și fantastic de siguri pe libertatea cucerită că, sentimentul dominat acum, la opt luni, Dumnezeule! numai opt luni! este acela al **fricii de libertate.** N-am avut curajul să ne-o asumăm sau, cum ar spune un filosof român, plecat dintre noi și pe care, personal, îl respect, dar nu îl admir, să ne-o împlinim! Se pare, pentru generații întregi, că a fost mai ușor să-și asume constrîngerea, lagărul, dirijismul împins în absurd decît noi, noi ăștia de 20—30—40—50 de ani, **libertatea.**

Au fost zile, atunci, în decembrie și ianuarie (dar numai pînă pe 12!) care ne-au părut nespus de lungi și-n care totul era posibil. Apoi, cine știe cum și cui nu i-a mai convenit... În libertate totul se află mai repede... informația circulă sigur și rapid, nu mai poate fi distorsionată, injectată cu diverși viruși care să-i (în cel mai bun caz) demonetizeze mesajul, sau să-l facă inactual. Tehnici diverse, bine învățate și, mai ales, exersate pe creierele noastre. Creere cu o mulțime de reflexe bine educate pe vremea lui Ceaușescu.

Dar cum a debutat scenariul privării noastre de libertate? Nu cumva, dar nu cumva s-a apelat la ceea ce pomeneam eu puțin mai devreme? Adică la un admirabil de bine educat reflex condiționat, la una dintre principalele marote de care s-a slujit vechea și noua clasă de vechili: **Frica de subversiune:**

— Cu granițele deschise, permeabile tuturor, într-o parte sau alta, ni s-a sugerat că dacă nu cumva sau și / atunci inevitabil se vor strecura „elemente", vestitele elemente destabilizatoare, dușmanii ordinei și disciplinei, ai muncii, ai „valorilor românești"... — legionari, fasciști, anarhiști, vor inocula în mințile tinerilor... mă rog, ce inoculează ei de obicei! Ba ar putea să atace și poliția! În plină zi! Ceea ce, de altfel, s-a și întîmplat... Ei, tovarăși, de acum încolo trebuie întărită vigilența! Și dăi cu minerii, cu „moarte intelectualilor", cu vînarea pe străzi a celor bănuiți a fi cumpărați — în special — de noile/vechile formațiuni politice, anticomuniste.

Acum, pe diverse canale oficiale și mai puțin oficiale, se încearcă alarmarea populației: **O primejdie iminentă — libertatea.** Modurile de alarmare sînt diverse, mergînd de la cunoscutele șoapte, la pamfletele tip vecetudor în care sînt chiar criate toate avatarurile libertății. Și apoi:

— Nu cumva acest suspect cuvînt, este aproape imposibil de definit ca, atenție că instig!, concept? Nu cumva, tovarăși, conceptul acesta, tocmai el, a scăpat detracării? Poate nici nu s-a încercat diabolizarea lui?

Ei bine, dacă nu s-a făcut **atunci**, pe vremea ceaușescului deci, se face acum. În... **libertate!**

În ziarele feseniste care cer amputarea democrației tocmai de... **libertate!** Minunat! Zău că suntem originali! Zău! Nici nu merita, zic vouă, să ne batem atîta gura pe chestia aia, prezidențială, cu democrația originală! Nu ne dumiream, în fine, ce va să zică prezidentele... Ei, dar ne-au luminat mințile luminate de la **AZI**, LIBERTATEA (?), ADEVĂRUL, ROMÂNIA MARE și alte asemenea „organe de presă" cum ar zice același prezidente deși se referă, cînd folosește sintagma incriminată, la ziare independente! Ei, dar confuzia-i mama înțelepciunii politice... Vreau să zic — exprimarea voit confuză! Și alte asemenea trucuri (decodate, deconate încă demult) care pot prinde la masse, pentru moment, dar care vor fi subiect de batjocoră nu peste multă vreme...

Acum, cîte ceva despre riscul de a se ajunge la **paroxismul fricii de libertate:**

— Este evident că, de la preluarea puterii de noii vechili au tot încercat — vezi 12 ianuarie, 28—29 februarie, Martie, Tg. Mureș, Iunie 13, 14 și 15, Iulie chiar (vezi diversiunea cu o nouă Zonă liberă de neo-comunism) — au tot încercat deci să împingă frica de libertate la paroxism. Arătau, tovarășii, cu degetul:

— Iată unde duce libertatea!

Ca și cum acestea ar fi efectele libertății!... Sigur, unui popor care n-a cunoscut decenii în șir, un minimum de libertate, pe care l-ai intoxicat sistematic cu drogații Occidentului (și-i aveam și noi!), cu înfloritoarea prostituție (mă îndoiesc că a funcționat mai bine **dincolo**), cu violența oarbă a grupurilor extremiste (aici, ce-i drept, acționa numai unul, să vă mai spun care?), deci toate păcatele lumii, poți să-i arăți, cu degetul strîmb, care ar fi efectele, așa-zisele efecte ale libertății.

Dar pentru cît timp?

Cît poate dura minciuna aceasta sinistră? Din decembrie încoace, de asta sînt convins, nici o dictatură **nu mai** poate fi posibilă în România fără să aibă ca răspuns o replică **de o** incredibilă violență.

CARE AR ȘTERGE TOATE MINCIUNILE DESPRE LIBERTATE. ●

Dorin SPINEANU

WEEK-END ÎN PARADISUL TORTURII

Jean-Pierre Dedieu contează în Franța, alături de Bartolome Bennassar, drept unul dintre cei mai reputați specialiști ai unei instituții care a inspirat o „sacră oroare": Inchiziția. A colaborat, de altfel, la redactarea unei lucrări fundamentale în domeniu, l'Inquisition espagnole. Pentru un viitor istoric al „milei" și „cruzimii" (așa cum sugera unul din corifeii istoriei mentalităților) acest tom, ca și Surveiller et punir al lui Michel Foucault, va fi, credem un cap de listă în bibliografie. Convorbirea pe care o reproducem se referă însă la altceva: literatura ororii. Pentru că există un denunț" al inumanului în orice literatură mare.

— „Inchiziția spaniolă" nu este, totuși, un titlu pleonastic?

— Firește, această instituție este tipic romană și tipic spaniolă. E greșit să vorbim despre o „inchiziție franceză" de exemplu, sintagma ar fi ilicită. Inchiziția este dacă mă pot exprima astfel, „proprietatea" exclusivă a spaniolilor. Metaforic, un Balzac poate numi „torționarii" din **Etudes philosophiques sur Catherine de Médicis** inchizitori. De altfel, s-a ajuns ca orice „tehnician al supliciului" să fie denumit un „inchizitor". Însă e numai o figură de stil: inchizitori propriu-ziși nu a avut decît Sfîntul Oficiu, iar Sfîntul Oficiu este o „invenție" pur spaniolă.

— Care ar fi în opinia Dvs. capul de serie al literaturii „inchizitoriale"?

— **Patimile** lui Isus Christos narate de **Evangheliii**. fără nici o îndoială. Cuprinde toate cele trei etape: „ancheta" „supliciul" și „pedeapsa capitală" care pentru cei ce nu erau cetățeni romani consta în răstignirea pe cruce. Sfîntul Pavel, de pildă, spre deosebire de Christos, care nu era cetățean roman, a avut parte de o moarte mai puțin „rușinoasă": a fost decapitat...

— Da, Sienkiewicz în „Quo vadis" povestește în treacăt, spre finalul romanului, acest episod...

— Ceea ce-i mai curios, deși poate fi înțeles destul de ușor, este că în creștinism un „instrument de tortură", cum este crucea în forma unui T, a devenit un „obiect de cult". În **Jurnalul** său, Julien Green se arăta mirat de această transformare a Crucii dintr-un „obiect" indecent, rușinos într-unul care, în zilele noastre, este venerat de toți creștinii. Supliciul crucii îl îndurau doar hîlharii, oamenii cei mai josnici, ca acel Barnaba din scenariul Patimilor. Isus Christos a mîntuit și acest instrument care producea repulsie. Moartea pe cruce era o moarte infamantă. Romanii o destinau doar barbarilor, adică străinilor. Nero n-a îndrăznit să-l răstignească pe Sfîntul Pavel din Tars, deși acesta s-a marturisit drept creștin. Era evreu dar totodată cetățean al Imperiului. Legea obliga la un alt fel de moarte. De altfel, moartea pe cruce era o moarte foarte lentă: Isus Christos a „murit" mai repede probabil din cauza unei constituții fragile. Moartea prin decapitare este „gradul zero al supliciului", cu expresia lui Foucault, care parodiază vestitul titlu al lui Barthes; aceea prin răstignire (nu foarte frecventă mai tîrziu, datorită ideologiei creștine) era echivalentă cu fărîmițarea morții într-o „mie de morți": clipa expierii devenea durată, o durată care conținea doar suferință și batjocura. Dar acest fapt îl cunoaște orice creștin...

— Am putea constata în timp o rafinare a supliciului, un progres al torturii?

— Nu-mi dau seama prea bine. Îmi pare însă neîndoios că dacă veacuri la rînd „obiectul" supliciilor a fost trupul, mai recent, tortura se îndreaptă spre „suflet", începe să vizeze psihicul. Este un „progres", desigur, în această istorie a atrocității. Pentru că torturile psihice se sprijină pe un ritual al „așteptărilor" bine calculate, al sugestiilor și al forței inepuizabile a „pacientului" de a-și imagina **mai-răul.** Imaginația doare mai tare decît fierul înroșit, pe care îl vezi, care este un instrument palpabil, nu o surpriză. Cred că astăzi această **industrie a surprizei** a atins un rafinament înfiorător. Știți din romanul lui Koestler, **Le zero et l'infini**, că Rubaciov ajunge să mărturisească o vină imaginară nu în urma unei epuizări fizice ci a unei cedări psihice. Păcat că Occidentul s-a trezit atît de tîrziu, deși această carte avertisment este scrisă imediat după vestitele procese moscovite, regizate de călăii lui Stalin. Noi n-am vrut să credem că tot ce descrie Koestler este posibil. Am somnolat multă vreme. Abia după anii '70 impactul cu literatura Estului ne-a făcut să tresarim, să ieșim din indiferența noastră culpabilă. Iată cît poate dura o minciună...

— Și rolul ospiciului s-a schimbat...

— Întocmai. Dacă temnița s-a născut printr-o rafinare a ospiciului medieval, în zilele noastre, cel puțin într-o parte a Europei, ospiciul a reintrat în drepturile sale depline, înlocuind temnița sau fiind o „încrucișare" între clinica psihiatrică și închisoare. Există, prin urmare, o paralelă între această trecere de la supliciul corpului la acela al „sufletului" și modurile de recluziune. Surorile medicale au devenit gardieni, ca în piesa lui Dürrenmatt, **Fizicienii.**

— În „Inchiziția spaniolă" este povestit cazul Anei de Abella...

— Da, e un episod celebru din istoria Inchiziției: în 1654 Ana de Abella este acuzată de erezie (cea mai gravă acuză posibilă) și, după cum știți, erezia era pedepsită cel mai adesea cu moartea. Dar Sfîntul Oficiu ajunge la concluzia că „iluminata" Ana de Abella este bolnavă (comportamentul ei o dovedea) și în loc să o trimită pe rug, încetează interogarea, care presupunea aproape obligatoriu tortura, și o încredințează unui ospiciu. Dar pe atunci ospiciul nu era deloc un mecanism de tortură. Că remediile erau stîngace, asta este altceva. Oricum ospiciul nu avea o funcție punitivă. Astăzi, da...

— Se știe că practicile Inchiziției s-au îndreptat în special împotriva „conversos" și a „moriscos" (evrei și mauri, trecuți la creștinism). A fost Cervantes, un „conversos"?

— Am citit și eu această supoziție, argumentată pentru prima oară de către Salvador de Madariaga, dacă nu mă înșel. Dacă analizăm această operă „cifrată" care este **Don Quijote**, o adevărată „grădină a potecilor ce se bifurcă", și, sigur, o imprecație la adresa ineficienței creștinismului, supoziția pare să fie perfect îndreptățită. Autorul vorbește la modul voalat, nu lasă nici un semn după care ne-am putea da seama ce crede despre personagiile sale, este mereu „absent" din discurs. Mai mult, are grijă să încuie toate ușile, aruncînd cheia încît orice interpretare este într-una pasibilă de neverosimil. Însuși caracterul autorului este mereu **ombrageux,** cum spunem noi **(suspicios, bănuielnic, n.m.V.G.)**, o trăsătură notorie a spiritului hebreu. Că printre ascendenți va fi avut „medici" asta e iarăși un argument puternic în favoarea supoziției amintite, știut fiind faptul că „medicina" era o profesiune îmbrățișată în special de **conversos.** Sigur, Inchiziția putea să apară mai ales într-o regiune în care **la limpieza de sangre** și **la ejecutoria** (o dovadă scrisă a nobleței strămoșilor, **n.m.V.G.)** au avut importanța fabuloasă pe care o cunoaștem și care astăzi ne uluiește. Dar Cervantes, deși a stat în temniță, nu a fost cercetat, după cîte știu, niciodată de către funcționarii Sfîntului Oficiu. Supoziția, firește, este spectaculoasă dar rămîne, în lipsa documentelor ferme, o simplă supoziție. Dacă un roman narează tribulațiile unui homosexual, nu este obligatoriu ca autorul să fie și el homosexual, chiar dacă personajul este „privit" cu simpatie de povestitor. Sigur, în **Don Quijote** sunt cîteva indicii, dar ipoteza amintită rămîne deocamdată o frumoasă speculație. La urma urmei, totul este posibil... Un Cervantes care să fi fost **conversos**, de ce nu? Romanul sau este, oricum, o capodoperă, îndreptățind cu vîrf și îndesat exaltarea lui Unamuno.

— S-ar putea scrie o istorie a torturii numai din lectura literaturii „inchizitoriale", ca să-i spunem astfel?

— Vă referiți, am impresia, la romanul gotic, apoi la o întreagă serie de romane ale recluziunii, de la **Amintiri din Casa morților**, la **Învierea** lui Tolstoi ori la **Balada temniței din Reading**, a lui Oscar Wilde. Asta ca să nu-l mai amintesc pe un Poe și limitîndu-mă doar la secolul al 19-lea. Răspunsul nu poate fi decît pozitiv: toți acești autori uriași au încercat o „demascare" a practicilor dezumanizante din închisorile vremii. Dar nu despre recluziune m-ați întrebat, deși recluziunea este și ea o tortură fiind o mare singurătate în grup, ceea ce este dureros, ci despre suplicii. Ei bine, supliciul este un ritual și dacă am amintit romanul lui Balzac, **Caterina de Medici**, sînt nevoit să remarc de îndată că autorul a intuit exact acest lucru. Tortura este o ceremonie codificată, ea supunîndu-se unor reguli stricte; mai mult: executorii (sau călăii, cum vreți să le spuneți) sînt niște adevărați negustori ai durerii, pe care știu s-o „cîntărească", s-o „dozeze", ca niște veritabili farmacologi. Ei „vînd" suferința în funcție de prețul mărturisirii pe care trebuie s-o obțină de la **pacient**: dacă mărturisirea are o valoare deosebită, firește că în schimbul acesteia ei vor vinde victimei o suferință mai acută. Uneori călăii nu reușesc un „schimb echitabil", și acesta e cazul „martirului calvinist" Cristoph din narațiunea balzaciană. Ritualul avea, desigur, un „preludiu" menit să obțină la un preț mic ceea ce solicitau comercianții durerii. El consta în etalarea treptată, la modul tacticos, a instrumentelor de tortură a căror sinistră prezență putea fi adesea convingătoare. Cum am romanul la îndemînă, vă voi aminti un scurt pasagiu: „Acest bărbat era călăul de la Blois. În mai multe rînduri, oamenii lui aduseseră o saltea, ciocane de lemn, pene de lemn, scînduri și obiecte a căror întrebuințare nu i se păru nici limpede și nici plăcută bietului băiat pentru care se făceau aceste pregătiri și căruia îi îngheță sîngele în vine, fiind cuprins de o teamă îngrozitoare și nedeterminată". Toate aceste preparative constituie **preludiul** de care am pomenit și ele erau menite evident să-l determine pe pacient să mai „scadă din preț". Cum Cristoph nu cedează, el este supus la supliciul „ghetei", o tortură care consista în sfărîmarea oaselor picioarelor între niște scînduri de lemn cu ajutorul unor pene; chinul era îngrozitor. Însă și acest supliciu al „ghetei" avea două trepte: cea „ordinară" (se rezuma numai la patru pene) și cea „extraordinară" care mergea, în funcție de avizul medicului, pînă la opt. Balzac descrie pe cîteva pagini bune acest ritual al „producerii mărturisirii", cu expresia lui Foucault. Tortura aceasta se aseamănă, dar numai în parte, cu aceea a „cizmelor de Spania", care vizau tot picioarele. Acestea erau înfășurate în niște piei ude, care pe măsură ce se uscau presau cu putere gambele, producînd dureri insuportabile. Dar nu doresc să intru în amănunte...

— Ce torturi a folosit îndeobște Inchiziția?

— Numai trei: **garrucha, potro** și **toca. Garrucha** semăna cu ceea ce numim noi **estrapada**: pacientul era legat cu funii de mîini, urcat cu ajutorul unui scripete pînă la o înălțime oarecare, după care coarda era slobozită brusc. **Potro** semăna oarecum cu **roata**: victima era întinsă pe o planșă și legată de către torționar cu funii pe care apoi le strîngea lent pînă intrau în țesuturile nefericitului. În fine, **toca** (sau supliciul pîlniei) era o pîlnie de pînză prin care celui supus torturii îi era turnată în stomac apa dintr-un vas. Dar toate aceste suplicii nu trebuiau să producă în nici un caz moartea victimei: ea trebuia să rămînă în viață pentru supliciul suprem sau pentru mărturisirea publică, **l'amende honorable** la porțile bisericilor, asta în timpul ceremoniilor publice. Dacă Inchiziția s-a oprit la trei suplicii, în „dreptul" civil acestea au fost, paradoxal, mai multe: de pildă, tot în romanul lui Balzac întîlnim „tortura cu mașina de bătut **monede", un** soi de clește uriaș care lovea în pieptul condamnatului. Romanul gotic este și mai bogat în atari descrieri. Nu este numaidecît vorba de inventivitatea autorului ci de veritabila profunzime a supliciilor imaginate de călăi.

— V-ați gîndit de ce producea călăul atîta repulsie, un soi de „sacră oroare", ca să zic așa?

— Aceasta e o chestiune care l-a intrigat și pe Dostoievski. Vă amintiți acea lungă și extrem de pătrunzătoare meditație asupra călăului din partea a doua a **Amintirilor din Casa morților.** Dar în momentul cînd romancierul rus își punea problema executorului, statutul acestuia își pierduse din importanță. A discuta această temă în termeni de sadism înseamnă a trece pe lîngă ea. În Evul Mediu, călăul juca un rol, era unul din cei doi actori ai dramei care se producea pe eșafod. În definitiv, întreg ceremonialul pedepsei era un soi de **tournois**, o luptă între executor și pacient, ba chiar, aș îndrăzni să spun, **o competiție la care lua parte și Dumnezeu.** Pentru că prin încălcarea Legii, victima îi lezase nu numai pe cel care avea menirea să o supravegheze aici jos, și anume regele, prințul, împăratul, țarul ori sultanul, ci și pe adevăratul depozitar al Legii care este Providența. În felul acesta, ofensa adusă de condamnat îl privea direct și pe Dumnezeu. Că pe scena care era eșafodul avea loc **o luptă** o dovedește și terminologia folosită de **Manualele inchizitorului,** care au circulat multă vreme (cel mai cunoscut fiind acela redactat de Eymerich) terminologie, ca și în iubire, „belicoasă": se spunea despre cel ce rezistase unei torturi că „învinsese supliciul"; în acest fel el „înfrîngea" toate probele împotrivă-i, le curăța **(purgar los indicios).** Așadar, între pacient și călău avea loc o luptă (pe viață și pe moarte, dacă mai trebuie precizat), o luptă disproporționată însă, pentru că nu-i deloc ușor să te „bați" cu Dumnezeu. Și acum în cadrul acestui „joc mortal" să ne întrebăm care era rolul călăului... Nu era el cumva mîna lui Dumnezeu, mînia sa întrupată? Bineînțeles... Rolul călăului se baza pe această ambiguitate: el era un ucigaș, însă crima sa nu făcea decît să-l confirme pe Senior, să-i probeze atotputernicia. În măsura în care ucidea, executorul era un „criminal", însă, pe de altă parte, el repara ofensa făcută atît regelui cît și lui Dumnezeu, dovedindu-se deci o „unealtă a Domnului". Iată paradoxul care sfîșia ființa călăului. Cît despre spectatori, în afara spaimei pe care o trăiau „vizionînd spectacolul crimei rituale", ei mai erau încercați și de repulsie față de această „unealtă" (multă vreme privită ca atare, deci privată de statutul omenescului), de oroare în fața grozăviei torturilor, dar și de satisfacție pentru reparația întreprinsa de executor. Ca și în comunitățile arhaice, îmbunarea Divinității prin eliminarea celui ce atentase la atotputernicia ei, aducea o liniștire a „sufletului colectiv". Dar despre mecanismul Victimei René Girard a scris o carte fundamentală. Am încercat să „demontez" un complex de afecte care-l încerca pe spectatorul ceremoniei supliciului. Este, desigur, greu să faci o listă, să le treci într-un catalog, însă toate acestea compuneau ceea ce Dvs. ați numit „sacra oroare" produsă de torționar. Alexandre Dumas a surprins foarte exact sentimentul de repulsie-respect pe care îl emana această ființă de margine, acest ne-om, de care era mai bine să te ferești.

— În meditația sa asupra călăului, Dostoievski face o observație foarte interesantă: el consideră tiranul drept o culminație a răului absolut întrupat în executar....

— Da, ar fi multe de spus, această filiație m-a preocupat și pe mine. S-ar putea ca, într-adevăr, tiranul să fie o consecință a maladiei, care o vreme s-a numit Inchizitor... (va urma). ●

Paris, 11—12 august 1990.

Valeriu GHERGHEL

Gustaw HERLING

Dincolo de sîrma ghimpată

O lume aparte este nu doar o mărturie ci și literatură. A. Camus, intr-un rezumat pătrunzător, afirma că această carte trebuie citită „atit pentru ceea ce este, cit și pentru ceea ce spune"

Ceca ce spune este experiența teribilă a victimelor inchisorilor și lagărelor de muncă sovietice; ceea ce este: o operă literară perfect stăpinită, care poartă amprenta unui scriitor veritabil.

Condamnat în 1939 la 5 ani de muncă forțată, Gustaw Herling petrece doi ani în lagărul de la Ierțevo, care face parte din ansamblul concentraționar Kargopol, la Marea Albă (30 000 de prizonieri). Autorul își consacră toată inteligența, toate darurile de observație, toată sensibilitatea, pentru a face „anatomia" universului concentraționar sovietic (munca, spitalul, foamea, sexualitatea, timpul liber, etc.).

O lume aparte aparține acelor cărți rarisime care suscită la anumiți cititori un atașament extra literar, și al căror titlu funcționează intre persoane din generații diferite ca un cuvint de ordine sau ca un semn de alianță.

Publicată pentru prima dată in traducere englezească in 1951, cu o prefață de Bertrand Russell, apariția acestei cărți în franceza constituie un eveniment.

Gustaw Herling — Grudzinscki, născut în 1919 lîngă Kielce (Polonia), a făcut studii de literatură la Varșovia. Foarte tinăr, el a publicat articole remarcabile asupra operei lui Witold Gombrowicz. După impărțirea Poloniei și ocupația nazisto-sovietică, în 1939 Herling incearcă să se alăture armatei poloneze în Franța. Arestat de poliția politică stalinistă, a trăit doi ani într-un lagăr sovietic, experiență care constituie materia cărții O lume aparte. Gustaw Herling trăiește actualmente în Italia. Face parte din conducerea revistei „Kultura", principala revistă politică și literară a emigrației poloneze.

2. Vînătoare nocturnă

În aceeași seară, puțin înainte de miezul nopții — oră la care Dimka se scula de obicei pentru a merge să scormonească în lada de gunoi în căutarea unor capete de heringi cu care el făcea supa destinată dejunului de a doua zi — Koval, care era lungit pe burtă lîngă fereastră, cu nasul turtit de sticlă, sări deodată din cușeta sa și-și trezi tovarășii cu cîteva lovituri rapide. Peste cîteva momente ei se adunaseră în jurul unui mic spațiu dezghețat al ferestrei, observînd terenul lagărului și murmurînd între ei; apoi ieșiră. Totul nu dură mai mult de un minut, în timpul căruia am rămas nemișcat, cu ochii închiși și respirînd ca unul care doarme. Se făcu o tăcere totală în baracă după plecarea lor. În șirul dublu de paturi oamenii dormeau îmbrăcați și gurile lor deschise aspirau lacom aerul cald. Cînd ultimul **urka** (criminal inveterat, n. tr.) închise ușa după el, m-am întins imediat pe burtă și, suflînd în geamul apropiat de cușeta mea, făcui un mic ochi în gheața care-l acoperea. Cam la o sută de metri de baraca noastră solul era în pantă, formînd un fel de groapă mare, care se continua dincolo de rețeaua ghimpată. Barăcile cele mai apropiate erau situate pe marginea acestei gropi, astfel că aceasta era invizibilă de la postul de gardă și din partea cea mai ridicată a lagărului. Nu se putea vedea bine fundul gropii decît din vîrful celui mai înalt foișor; dar dacă gardianul era așezat cu fața întoarsă spre lagăr și cu spatele rezemat de peretele cuibului său de coțofană, el nu putea vedea decît marginea superioară cea mai îndepărtată. Venind din direcția spitalului, o tînără bine făcută traversa partea virană a lagărului pentru a ajunge în baraca femeilor; ca să scurteze și să evite să meargă de-a lungul sîrmei ghimpate, ar fi trebuit să treacă pe marginea interioară a gropii, chiar în fața barăcii noastre. Am văzut opt umbre dispersîndu-se repede printre barăcile situate la stînga gropii: fiecare ieșire a drumului era astfel păzită. Fata se îndrepta drept în cursă. În tăcerea adîncă a zăpezii și a nopții, vînătoarea tocmai începea.

Fata înainta acum pe un drum din dreptul barăcii noastre, pe jumătate ascunsă de un morman de zăpadă impunător. De la distanța la care mă găseam, puteam vedea numai că ea avea umeri largi și o față turtită, în jurul căreia își înnodase o broboadă ale cărei extremități fluturau în vînt precum coada unui zmeu. Înainte de a ajunge la cotul drumului, o primă siluetă sări în spatele unei barăci și se puse de-a curmezișul trecerii. Fata tresări și scoase un țipăt scurt, fiindcă umbra o asaltase trecîndu-i o mînă în jurul gîtului și punîndu-i-o pe cealaltă la gură. Ea se îndoi înapoi ca un arc, ridică piciorul stîng și dădu o lovitură de genunchi în stomacul bărbatului, căruia îi apucă în același timp barba cu amîndouă mîinile, respingînd din toate forțele capul mare cu căciulă de blană. Umbra făcu un semicerc cu piciorul stîng și cu o lovitură seacă cosi piciorul drept al fetei. Căzură amîndoi pe zăpadă chiar în momentul cînd, fugind din toate direcțiile, soseau ceilalți șapte.

O tîrîră, ținînd-o de brațe și de picioare, în timp ce părul se desprindea și cădea liber, pînă-n fundul gropii, unde o aruncară pe o bancă acoperită de zăpadă, cam la douăzeci și cinci de metri de baracă. Fata îl întîmpină pe primul cu lovituri de picior furioase, reuși un moment să se elibereze din strînsoarea lui, dar fu rapid redusă la tăcere, înăbușită cu rochia aruncată pe față, în timp ce lăboiul lui Koval îi ținea capul pentru a o obliga să rămînă alungită pe bancă. Primul îi imobiliză atunci piciorul drept sub bancă ajutîndu-se de genunchi, forțînd cu celălalt picior o trecere între coapse care se agitau dezordonat. În timp ce alți doi îi țineau încheieturile mîinilor, bărbatul, pe jumătate îngenuncheat, îi sfîșie desuurile și-și deschéie liniștit pantalonii. După cîteva clipe corpul fetei fu cuprins de mișcări convulsive, și Koval trebui să slăbească strînsoarea mîinilor la fiecare lovitură violentă a capului. Treaba celui de-al doilea și al treilea a fost mai ușoară și încurajați de calmul neașteptat al corpului ei, începură să scotocească printre bluză și rochie căutîndu-i pieptul. Totuși, cînd veni rîndul celui de-al patrulea, ea reuși un moment să-și elibereze capul din strînsoarea relaxată a lui Koval și, în tăcerea înghețată, dădu un țipăt scurt, răgușit, plin de lacrimi și înăbușit de rochie. Din foișorul cel mai apropiat, o voce adormită aruncă atunci un: „Hai, hai, băieți, ce faceți? Nu vi-e rușine?"

Ei o luară de pe bancă și o tîrîră, ca pe o păpușă de cîrpe zdrențuite, pînă în spatele barăcilor, în latrine. Sub fereastra mea, întinderea de teren era acum goală; în jurul băncii și pe cele două laturi ale drumului, se putea vedea numai zăpada care fusese călcată în picioare. După o oră, șapte din oameni reveniră în baraca noastră. Apoi îl zării pe Koval care ducea fata spre baraca femeilor. Ea mergea încet, împiedicîndu-se și clătinîndu-se pe drum, cu capul aplecat pe o parte, cu brațele îndoite pe piept, brațul puternic al tovarășului ei susținînd-o de mijloc.

În seara următoare, Marusia veni în baraca noastră. Se puteau încă vedea urme de sînge închegat pe fața ei și avea ochii umflați, ea reușea totuși să pară frumoasă, cu rochia ei colorată și bluza albă brodată, în care se balansau greoi doi sîni mari, ca niște pîini. Ea se așeză, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, pe cușeta lui Koval, întorcînd spatele celorlalți **urkas**; strîngîndu-se blînd lîngă el, ea începu să-i murmure la ureche și, cu lacrimi în ochi, să-i sărute obrajii însemnați de vărsat. Koval a rămas la început așezat lîngă ea, luînd un aer posomorît și aruncînd priviri încurcate tovarășilor lui pe sub sprîncenele-i groase. Dar, în cele din urmă, se lăsă convins. Ea rămase și, toată noaptea, somnul nostru febril fu fără încetare întrerupt de tandrele ei exclamații de dragoste, de țipetele ei de suferință și de respirația gîfîitoare a lui Koval. Ea dispăru cu puțin înaintea zorilor, urmată de pasul șovăitor și nesigur al amantului ei epuizat.

După aceea, ea veni în fiecare seară; cînta adesea înainte de căderea serii, cu o voce puternică ce se transforma într-un geamăt plîngător la sfîrșitul fiecărei fraze, cîntece ucrainene vorbind de băieți „care-mi făceau curte" și „ce bine e să trăiești cu o laptăreasă". Deveni ea însăși cea care aducea apă în lagăr, și noi toți iubeam fața ei mare și oacheșă și lungul ei păr blond pe care vîntul îl făcea să fîlfîie cînd, așezată pe sanie, zorea calul cu mari pocnete de bici sau trăgînd cu gesturi nervoase de hățuri. Dincolo de zona în care, ca prizonieră criminală, ea era autorizată să meargă fără a fi însoțită de un gardian, i se întîmpla să primească mici imagini pestrițe sau decupaje colorate tradițional, care se regăseau seara, agățate pe peretele murdar, lîngă cușeta iubitului ei.

Dar brigada nu mai muncea așa de bine din noaptea memorabilă a vînătorii. Koval era pe jumătate adormit cînd mergea la muncă, picioarele i se îndoiau sub greutatea sacilor grei, pierdea adesea rîndul la vagoane și, de mai multe ori, căzu între șinele platformei de încărcat. O dată, pe cînd profitam de o pauză într-o cabană de supraveghere, Wang, chinezul, făcu observația că „unul din caii echipajului ar trebui să fie schimbat". O privire a celorlalți **urkas** îl făcu imediat să tacă. Se putu totuși observa că ei se întrerupeau din vorbă și surîdeau cu dispreț de fiecare dată cînd Koval venea lîngă ei să le ceară o țigară. El lua obiceiul să rămînă singur, începu să mănînce din strachina personală și după cină își trăgea cizmele mele de ofițer și îmbrăca o cămașă ucraineană brodată, apoi se lungea pe cușeta sa cu o țigară în gură, ciulind urechea la plescăitul apei din ultimul butoi al zilei, care era dus la bucătărie.

Într-o seară cînd Marusia, care nu adresa niciodată cuvîntul nimănui din baraca noastră, era așezată ca de obicei, Koval, înconjurîndu-i mijlocul cu brațele, unul din **urkas** îi dădu o lovitură ușoară pe umăr și îi șușoti cîteva cuvinte la ureche. Încet, ea se retrase, întoarse capul spre bărbat și îl privi cu dispreț; apoi deodată ea se ridică și, cu o privire de animal rănit de moarte, ea îl scuipă drept în față. Orbit, **urka** făcu un pas înapoi, își șterse obrazul cu mîneca și, întinzînd cele două degete ale mîinii drepte, se pregăti să dea lovitura redutabilă (lovitură cu două degete în V, cu scopul de a scoate ochii). În acest moment Koval sări în picioare și se aruncă asupra celuilalt. Ei se bătură un timp dar, cînd au fost despărțiți, Koval se găsi cu șapte perechi de ochi ostili care-l fixau. El se întoarse atunci spre fată, care se chircise într-un colț, și aranjîndu-și cămașa sfîșiată, îi aruncă, cu dinții strînși, cu o voce care îngheață sîngele: „Întinde-te, cățea, și ridică-ți țoalele, sau te sugrum". Apoi, către tovarășii săi, adaugă: „Este a voastră, fraților".

Urka pe care îl scuipase se prezentă primul. Marusia se lăsă fără a opune nici cea mai mică rezistență, deschizîndu-și încet coapsele și luînd în mîini fesele care se agitau deasupra ei, fără să se plîngă vreodată, chiar cînd mîini lacome și prea grăbite îi striveau sînii. Capul ei atîrna în afara cușetei și ea fixa cu ochii ei mari pe Koval, așezat lîngă masă, în timp ce buzele ei palide murmurau: „Iartă-mă, Timoșa, iartă-mă". Koval nu se mișca de pe scaunul lui și nici în momentul în care, părăsind baraca ea se întoarse încă o dată spre el, cu ochii plini de o dragoste nemărginită și mereu tot atît de curată. Mult timp după plecarea ei, se simțea încă un miros greu de spermă și sudoare, amestecată cu acela de **hvoia** (infuzie de ace de pin).

După trei zile, la cererea ei, Marusia părăsea Ierțevo pentru Ostrovnoie. Cei opt **urkas** din baracă își regăsiră fraternitatea care, pînă la sfîrșitul șederii mele în acest lagăr, n-a fost niciodată tulburată de nici cel mai mic reziduu al vreunui sentiment omenesc.

3. Munca

La ora 5 și jumătate dimineața, ușile barăcii se deschideau cu zgomot, rupînd tăcerea pe care n-o tulburau pînă atunci decît ultimile suspine ale somnului, apoi o voce urla: PAIDIOM! Să mergem! Un moment mai tîrziu, **razvodșik**-ul, un prizonier responsabil cu urnirea deținuților spre locurile de muncă, începea să măsoare repede rîndurile de priciuri, trăgînd pe adormiți de picioare. Prizonierii se mișcau greoi pe cușetele lor, aruncau veșmîntul care le acoperea capul și se așezau încet, ca și cum corpul lor era reținut de legături invizibile care-i obligau, în clipa următoare, să se lase să recadă cu gemete de durere. **Dnevalni**, adula rîndul lui șirurile repetînd: „La muncă, copii, la muncă!", monoton și cu voce joasă; el trebuia să verifice dacă toți ocupanții barăcii erau în picioare înainte de deschiderea bucătăriilor. Îndeplinea această funcție ului.
blînd și cu politețe, contrar **razvodșik**-ului, așa cum se cuvenea unui om care, neavînd el însuși să muncească, este obligat să trimită pe alții la muncă, și căruia statutul său de servitor la sclavi nu-i permite să vorbească cu brutalitatea folosită de oamenii liberi și servitorii lor, în lagăr, cînd se adresa prizonierilor.

Aceste cîteva minute care urmau deșteptării, în timpul cărora prizonierii barăcilor rămîneau întinși fără să se miște pe cușeta lor, erau consacrate unei forme deosebite de rugăciune. Ea începea invariabil prin înjurături și blesteme și se termina invariabil prin formula sacramentală: „Oh! ce viață pierdută!..." Această expresie, pe care am auzit-o repetată în fiecare zi, suna ca o plîngere hidoasă, conținînd tot ce știa și putea exprima un prizonier despre moartea sa vie. În alte țări și în alte condiții, în închisori normale acest strigăt surd de disperare este înlocuit de o rugăciune veritabilă, sau prin gîndul că va fi o zi mai puțin de făcut prin raport cu pedeapsa totală, căci nu este decît foarte de înțeles ca un om lipsit de tot, înafară de speranță, să și înceapă ziua evocînd această speranță. Dar prizonierii sovietici au fost privați chiar și de o astfel de speranță, căci nimeni din ei nu poate să știe cu certitudine cînd se va sfîrși detenția sa. El poate să-și amintească literalmente de sute de cazuri în care o sentință s-a prelungit cu 10 ani dintr-o singură trăsătură de condei a Consiliului special al N.K.V.D., la Moscova. Numai cineva care a făcut pușcărie poate evalua ce înseamnă cruzimea faptului că, într-un an și jumătate cît am stat în lagăr, n-am auzit decît foarte rar prizonieri socotindu-și cu voce tare numărul anilor, lunilor, zilelor și orelor ce le rămînea de făcut. Această tăcere părea să fie rezultatul unui acord tacit pentru a nu provoca Providența. Cu cît vorbeam mai puțin de condamnările noastre, cu cît întrețineam mai puțin speranța de a regăsi într-o zi libertatea, cu atît mi se părea mai

Munca

posibil „ca cel puțin de astă dată" totul să se petreacă bine. Speranța comportă un pericol teribil, acela al decepției. În tăcerea noastră, după imaginea tabuurilor care interzic oamenilor aparținînd anumitor triburi primitive să pronunțe numele divinităților răzbunătoare, umilința se combina cu o resemnare liniștită și cu anticiparea mai-răului.

Decepția dădea o lovitură fatală oricărui prizonier care nu-și constituse o armură de acest fel contra destinului. Îmi amintesc de un fost funcționar al căilor ferate din Kiev, cu numele de Ponomarenko, care-și petrecuse 10 ani în diferite lagăre sovietice și care, singurul dintre noi care-o făcea, vorbea de eliberarea lui apropiată cu o încredere care exorciza orice teamă și excludea cea mai mică îndoială. În iulie 1941, la două săptămîni de la declanșarea războiului ruso-german, el a fost convocat la biroul N.K.V.D., dincolo de zonă în ajunul zilei în care ar fi trebuit să fie eliberat, pentru a i se arăta că pedeapsa i se prelungise „în mod nedefinit". Cînd reveni 'răm de la muncă în seara aceea, el murise deja Dimka ne-a povestit mai tîrziu că îl găsise palid la întoarcerea lui din Secția a Doua (a N.K.V.D. — n.tr.) și că i se păruse dintr-o dată mai bătrîn cu zece ani. El se alungise pe cușeta sa fără să spună o vorbă, răspunzînd doar atît la întrebările ce i se puneau: „Viața mea este terminată" Și acest om, un vechi bolșevik, începu alternativ să se roage în tăcere și să se lovească cu capul de scîndurile priciului. A murit între ora 4 și 5 după-amiază, în momentul cînd Dimka mergea de obicei să caute apă caldă și **hvoia** (infuzie cu ace de pin — n. tr.). Nu pot decît să presupun ce s-a petrecut în inima lui, dar un lucru este sigur: că dincolo de disperare, de suferință și de furie neputincioasă, el încerca și regrete pentru credința oarbă de care dăduse dovadă și pentru speranța pe care o întreținuse. În ultimele momente, meditînd la viața sa distrusă, trebuie să-și fi reproșat amar de a fi provocat astfel destinul prin ușurința cu care s-a încrezut în el. În baracă l-am auzit mai mult condamnînd decît plîngîndu-se. Desigur a suferit: dar nu atrăsese el fulgerul asupră-și? Nu însemna că se joacă cu focul, vorbind astfel de apropiata sa eliberare? Nu invocase el libertatea, în loc de a-și plasa umil credință în verdictele destinului? Și nu era totuși un novice fără experiență: el însuși, în 1936, văzuse oameni care trebuiau să fie eliberați la ora 4 după-amiaza, deschizîndu-și venele cînd sosise la prînz un ordin de la Moscova, abolind sistemul reducerii pedepsei cu două zile pentru o zi de muncă stahanovistă. El ne povestise asta rîzînd, fiindcă bunul lui simț îl sfătuise mereu să facă zilnic munca unei zile, nu mai mult. Și iată că se găsea furat de 3 650 de zile de muncă cinstită și fără răgaz. S-a considerat că fusese pedepsit după cum merita pentru a fi transgresat codul implicit al prizonierilor.

Totul a continuat ca în trecut: cușeta lui Ponomarenko a fost ocupată de un alt deținut, credința sa în dreptate a fost înlocuită prin vechiul tabu, și litania sa zilnică asupra sfîrșitului apropiat al pedepsei sale, prin singurele cuvinte pe care ni le permitem să le întrebuințăm pentru a ne exprima desperarea fără a sfida speranța.

La ora 6 fără un sfert, numai prizonierii care obținuseră în ajun o dispensă medicală erau încă alungiți pe cușeta lor, în timp ce ceilalți se îmbrăcau. Se vedeau deținuți aplecați asupra picioarelor lor goale, făcînd eforturi să alcătuiască din zdrențe, din bucăți de sfoară sau sîrmă din bucăți de pîslă zdrențuită și din capete de cauciuc de automobil, — o protecție caldă și durabilă pentru picioare, presupusă a ține pe timpul unei zile de muncă de 11 ore Numai brigăzile specializate, ca aceea din care făceam parte, care intervenea direct în realizarea planurilor de producție a lagărului, aveau dreptul la haine noi, sau la schimbarea lor cînd se uzau. Însă trei sferturi din prizonieri plecau la muncă în zdrențe care lăsau să se vadă părți din picioare, din brațe și piept. Nu era deci, surprinzător ca, în aceste condiții, să fie mulți care preferau să nu se dezbrace noaptea, de teamă că ceea ce le ținea loc de haine și ceruse atîta efort pentru a fi pus laolaltă, să nu se dezintegreze pur și simplu în timpul operației. Pentru ei, trezirea matinală era asemănătoare cu ceea ce se petrecea într-o sală de așteptare a unei gări. Ei se smulgeau din somn scuturîndu-se, se tîrau afară din cușeta, își umezeau ochii și gura într-un colț al barăcii și se îndreptau spre bucătărie. Ei părăseau incinta lagărului cu speranța secretă ca, de această dată, mușcătura gerului în părțile expuse ale corpului va fi destul de gravă pentru a li se acorda cel puțin cîteva zile de dispensă de muncă. (...)

. . . .

Pe platforma ridicată în fața bucătăriei se formau trei cozi, rezumat al diviziunilor sociale ale proletariatului lagărului. În fața ghișeului purtînd inscripția **al treilea cazan**, erau prizonierii cel mai bine îmbrăcați și cei mai apți: stahanoviștii a căror capacitate de producție cotidiană atingea sau depășea 125 la sută din norma prescrisă; masa lor de dimineață se constituia dintr-un polonic mare de cașă densă și dintr-o bucată de **treska** sărată (soi de morun al mărilor Nordului) sau dintr-un hering. Al doilea cazan era rezervat prizonierilor a căror producție zilnică atingea sută la sută din normă: un polonic de cașă fără pește. În capul acestei cozi erau bătrînii sau femeile aparținînd brigăzilor unde era imposibil să se evalueze munca în procente, și care își vedeau deci atribuit automat al doilea cazan. Dar aspectul cel mai teribil era cel al cozii primului cazan, un șir lung de cerșetori în zdrențe, în încălțări legate cu sfoară, cu căciuli cu urechi aspre, care-și așteptau polonicul cu puțină cașă diluată. Ei aveau fața schimonosită de durere, uscată ca pergamentul vechi, ochi care supurau, slăbiți de foame și mîinile lor apucau convulsiv porția, ca și cum degetele amorțite fuseseră înțepenite de ger pe metal. Copleșiți de epuizare și clătinîndu-se pe picioare, ei înaintau îngrămădindu-se spre ghișeu, cu un geamăt plîngător pe buze, implorau să li se dea cîteva picături supliment și aruncau priviri avide asupra porțiilor prizonierilor de la al doilea și al treilea cazan, cînd părăseau ghișeul. În această coadă disputele erau cele mai frecvente, gemetele se transformau cel mai adesea într-un strigăt superascuțit de furie, de invidie și ură. Coada primului cazan era totdeauna cea mai lungă a lagărului

. . . .

Un om căruia-i e foame nu pierde timpul reflectînd: el este gata să facă orice pentru un polonic de supă suplimentar (...) În brigăzile unde munca era efectuată pe echipe, contramaiștrii cei mai frecvenți și cei mai conștiincioși erau deținuții înșiși căci, în aceste cazuri, norma era calculată colectiv înainte de a fi divizată pe numărul de muncitori. Orice sentiment de prietenie și de simpatie se abolea în profitul unei curse demențiale pentru procentaj. Un prizonier necalificat care se vedea atașat unei echipe deja sudate de muncitori experimentați, nu trebuia să se aștepte a fi obiectul nici unei considerații particulare: în ciuda eforturilor sale, el era obligat să abandoneze rapid și era transferat într-o echipă mai puțin permanentă, în care el trebuia, la rîndul lui, să supravegheze tovarășii mai slabi ca el. Era în acest sistem ceva atroce care sfărîma fără milă singura legătură naturală care era între prizonieri: solidaritatea lor în fața persecutorilor Formarea brigăzilor, în zori ducea acest procedeu la culmi de cruzime

În brigăzile care nu atinseseră norma, alura mersului era impusă de cei mai tineri, în timp ce cei mai bătrîni și cei mai slabi se tîrau în spate. Se opera astfel o selecție naturală care se traducea printr-o rapidă întinerire a brigăzilor de care e vorba, căci cei mai bătrîni care nu mai puteau ține cadența, dispăreau pur și simplu.

4. Zvîrlit lupilor

. . . .

Eram fascinat de ocazia ce mi se oferea de a vorbi cu un om care, deținut într-un lagăr de muncă, vedea lucrurile cu privirea unui comunist liber. (...)

Pentru sute de mii de Gorțeri, bolșevismul este unica religie și unica atitudine posibilă față de lume, fiindcă doctrina le-a fost strecurată toată copilăria și adolescența. (...)

Pentru cei ca Gorțev, pierderea credinței în comunism, credință unică ce le-a condus totdeauna viața, ar fi fost comparabilă cu pierderea celor cinci simțuri fundamentale care le permitea să identifice, să definească și să estimeze realitatea înconjurătoare. Chiar prizonieratul nu reușea să-i determine să rupă legămintele sacerdotale pe care le pronunțaseră, fiindcă îl considerau ca pe o izolare temporară pentru a fi luxat regula monastică, și ei așteptau ziua eliberării cu o inimă mai umilă și mai supusă ca oricînd. Faptul de a fi petrecut această perioadă de retragere și de meditație în infern nu dovedea nimic pentru ei, sau mai degrabă dovedea că infernul există într-adevăr: **blestemați să fie cei care sînt expulzați din paradis pentru a fi păcătuit împotriva doctrinei celui Atotputernic.** (...)

Deci Gorțev participase la opresiunea marii insurecții naționale din Asia centrală; ori noi știm că acest fel de sarcină revenea sistematic celor în care autoritățile aveau deplină încredere, elitei Partidului și N.K.V.D-ului. Gorțev se plînse la Secția a Treia (de a fi fost scuipat în față de un uzbek căruia îi strigase că înainte a omorît uzbeci ca pe niște muște), dar bătrînul uzbec n-a fost convocat pentru a da explicații. (...) Orice va fi fost, brigada socoti că eșecul lui Gorțev era un semn încurajator. Ea nu voia decît un lucru: ca Secția a Treia să se abțină de a interveni în această chestiune, să arunce măcar pe unul de-ai săi în gura lupilor, să-l abandoneze răzbunării prizonierilor.

Spre Crăciun, un convoi provenind de la Krughița, destinat lagărelor de la Peciora, trecu prin Ierțevo. Prizonierii fură găzduiți în alte barăci și ei veniră-ntr-ale noastre, în căutare de cunoștințe. Unul din acești oameni, trecînd prin fața patului lui Gorțev, se opri brusc, deveni foarte palid.

„Tu, aici?" murmură el.

Gorțev înălță capul, se îngălbeni la rîndul său și instinctiv se dădu spre perete.

„Aici?" repetă noul venit, apropiindu-se încet. Apoi sărind dintr-odată în gîtul lui Gorțev, îl aruncă pe spate peste pat și începu să-l dea cu capul de scîndurile priciului. „Va să zică ai încurcat-o și tu?" striga el, punctînd practic fiecare cuvînt lovind capul lui Gorțev. „Va să zică ai încurcat- așa-i? Puteai să ne zdrobești degetele în ușă, să ne bagi ace sub unghii, să ne lovești în față, să ne dai cu piciorul în c..ie * și în stomac... Puteai, nu-i așa? Nu-i așa? Dar unghiile mele au crescut! Și ele au să te sugrume... Au să te sugrume..."

Deși mai tînăr și aparent mai puternic decît atacatorul său, Gorțev se comportă ca și cum și-ar fi pierdut toate resursele și nu încerca să se apere. Abia după cîteva momente păru să-și vină în fire și lovi pe celălalt cu genunchiul, căzînd cu el pe dușumea. Sprijinindu-se de banca cea mai apropiată, cu fața crispată de teamă, se ridică și începu să fugă spre intrarea barăcii. Aici el se ciocni de o barieră de uzbeci care-și părăsiseră colțul pentru a-l împiedica să fugă Se întoarse dar brigada sa îl aștepta, privindu-l cu dușmănie. Atacatorul se îndrepta spre el, ținînd în mîini o bară de fier pe care i-o aruncase cineva de la o cușetă de sus. Cercul se închidea asupra lui Gorțev. Omul deschise gura să strige, dar chiar în acest moment unul din deținuți îl lovi în cap cu capacul de lemn al găleții și el căzu jos sîngerînd. Cu ce forțe îi mai rămăseseră, se ridică în genunchi, privi prizonierii care înaintau încet spre el și începu să țipe cu o voce oribilă: „Mă omoară! Garda! Mă omoară!"

În tăcerea totală care urmă, Dimka se strecură din cușetă, se tîrî pînă la ușa barăcii și o zăvorî Un pantalon, aruncat de sus dintr-un pat, căzu în acest moment peste Gorțev și lovituri furioase cu bara de fier începură să plouă în capul lui. El aruncă pantalonul și, clătinîndu-se ca un om beat, se îndreptă spre brigada sa. Fu primit cu un pumn și căzu ca un glonte de cauciuc, vărsînd sînge, în timp ce picioarele i se îndoiau. Fu trecut din mînă-n mînă pînă ce alunecă fără putere pe podea, apărîndu-și instinctiv capul cu brațele și burta cu genunchii ridicați. Rămase așa chircit și pierzînd sînge, ca o cîrpă udă azvîrlită într-un colț. Mai mulți prizonieri se apropiară de el și îl loviră cu cizmele, dar el nu făcu nici o mișcare.

„E mort? întrebă cel care-l demascase. Fraților, iată judecătorul de instrucție al închisorii din Harkov. El îi bătea pe oameni pînă nici mama lor n-ar mai fi putut să-i recunoască. Ce mizerabil, oh! ce mizerabil!" se lamenta el.

Dimka se apropie cu o căldare de **hvoia** pe care o aruncă în capul lui Gorțev. Fostul judecător mișcă, scoase un suspin adînc și înțepeni din nou.

„Trăiește, spuse brigadierul tăietorilor de lemne. Dar nu pentru mult timp".

În dimineața următoare, Gorțev își spălă fața de cojile de sînge și se duse cu greu pînă la cabana medicală unde i se acordă o zi de odihnă. Ba chiar se duse în exteriorul incintei, pentru a se plînge din nou la Secția a Treia, dar reveni cu mîinile goale. Pentru noi, era acum clar că N.K.V.D.-ul lăsa prizonierilor pe unul din foștii săi agenți. Un joc straniu, jucat după regulile unui acord tacit între victimă și persecutorii ei, începu în lagăr.

Odată trecutul lui descoperit, i se dădu lui Gorțev munca cea mai dură a brigăzii de tăietori de lemne: curmarea pinilor cu „fierăstrăul mic". Pentru un om care n-are obișnuința unei dure munci fizice și mai ales a muncii în pădure, această sarcină este sinonimă cu moartea sigură în scurt timp, cel puțin dacă n-are dreptul măcar la o pauză pe zi, să pună crengi pe foc. Dar Gorțev nu era niciodată ușurat de munca lui; trebuia să taie lemne cu fierăstrăul 11 ore pe zi, adesea căzînd de epuizare, trăgîndu-și respirația ca un om care se îneacă, scuipînd sînge și frecîndu-și obrazul febril cu zăpadă. De fiecare dată cînd se revolta și arunca fierăstrăul, brigadierul venea la el și-i spunea liniștit: „La muncă, Gorțev, sau te terminăm în baracă". Și el se întorcea la muncă. Prizonierii îi observau agonia cu plăcere și satisfacție. Ei ar fi putut să-l „termine" într-o seară, știind că n-ar fi fost nici o pedeapsă venită de sus, dar dacă ar fi putut, ar fi prelungit această agonie etern, pentru a-l face să sufere aceleași angoase pe care el le impusese altădată la mii de oameni.

Gorțev încercă să reziste, deși ar fi trebuit să-și dea seama că lupta lui era fără speranță, așa cum era rezistența pe care i-o opuneau odinioară victimele sale în timpul interogatoriilor.

Căută pe doctor pentru a obține un nou repaos, dar bătrînul Matvei Kirilovici refuză să-l treacă pe lista bolnavilor Altă dată, el refuză să meargă la muncă, și fu închis singur, fără nici o hrană timp de două zile, apoi dus la muncă într-a treia. Lecția a fost înțeleasă. În fiecare zi Gorțev se tîra în urma brigăzii, înaintînd acoperit de murdărie și într-o stare semicomatoasă; era febril, gemea îngrozitor, scuipa sînge, plîngea ca un copil noaptea și implora iertare ziua. I se dădea de mîncare de la al treilea cazan, cel al stahanoviștilor, ca să nu moară imediat, fiindcă, deși munca lui nu putea să-l recompenseze cu al treilea cazan, ceilalți prizonieri împărțeau cu el propriul lor procentaj pentru a-și îngrășa victima. În sfîrșit, spre sfîrșitul lui ianuarie, după o lună, leșină la muncă. Se conveni ca cel ce aducea apă, să-l ia pe sanie la sfîrșitul zilei de muncă. La postul de gardă se descoperi că sania era goală. Cel care aducea apă spuse că el a stat tot timpul la locul lui, în față, și că zăpada trebuie să fi înăbușit căderea corpului. A fost nevoie să se aștepte nouă ore, ca să fie organizată o expediție înarmată cu o torță, pentru a se găsi deținutul pierdut. Corpul lui Gorțev fusese găsit într-un troian care acoperea un rîu înghețat, și el se afundase în troian doi metri. Complet înghețat, cadavrul a fost dus direct la morga din Ierțevo.

Mult timp după moartea lui, prizonierii continuau să savureze amintirea răzbunării lor. Unul din prietenii mei, din echipa de tehnicieni, spuse: Ei bine, putem acum să ne dăm seama că revoluția a răsturnat cu adevărat ordinea veche a lucrurilor. Altădată se aruncau sclavii leilor: acum leii se aruncă sclavilor".

Traducere Nicolae IONEL

* (în fr. — couilles)

Michel FOUCAULT

Mic tratat despre tortură

Michel Foucault este unul dintre cei dintîi filosofi care a înțeles după dezastrele acestui secol, că meditația trebuie să coboare în iad. Această „pogorîre" nu însemna deloc părăsirea temelor tradiționale ci a modului foarte general în care acestea erau tratate. S-a spus că după Auschwitz, filosofia trebuie să înceteze de a mai „vorbi grecește", însă această constatare nu a fost urmată imediat. Abia după anii '70, cînd o întreagă literatură a Estului, o literatură în cea mai mare parte mărturisitoare, a zdruncinat comoditatea Apusului, „rebeliunea" noilor filosofi a dus la o coborîre a filosofiei „în stradă". Din acest punct de vedere, Michel Foucault poate fi socotit, alături de un Maurice Clavel să zicem, sau de un Jean-Francois Revel unul dintre primii exploratori ai infernului. O carte precum Surveiller et punir ar putea fi considerată, fără îndoială, una din căile prin care filosofia poate înfrînge abstractul despre care vorbea odată rectorul de la Salamanca. Pentru că, după o utopie ucigătoare precum comunismul, care a transformat celula într-o întreagă societate-celulă, într-o veritabilă Casă a morților, superbia filosofilor s-a vădit mai degrabă o dezerțiune decît păstrarea unei purități a gîndului, care de mult nu mai mîntuiește. Subtitlurile aparțin traducătorului. Ediția folosită este Surveiller et punir. Naissance de la prison, Gallimard, 1975, chapitre 2, L'éclat des supplices.

V. G.

SCARA DURERII

Ce este o tortură? „O pedeapsă corporală, dureroasă, mai mult sau mai puțin atroce", afirmă Jaucourt; și tot el făcea adaos: „Este un fenomen inexplicabil...". Inexplicabil poate, dar în mod cert deloc arbitrar sau sălbatic. Supliciul este o tehnică și nu trebuie să fie asimilat cu excesul unei furii oarbe. Pentru a fi un supliciu o pedeapsă trebuie să respecte trei criterii principale: mai întîi ea cată să producă o anume cantitate de suferință, pe care dacă n-o putem măsura cu exactitate, cel puțin o putem aprecia, compara și ierarhiza: moartea este o tortură în măsura în care nu este doar negația dreptului de a trăi ci ocazia și capătul unei gradații calculate a suferințelor: de la decapitare — ce anulează suferințele printr-un singur gest și într-o singură clipă: gradul zero al supliciului — pînă la sfîșierea în bucăți, care le ridică aproape la un infinit al durerii, trecînd prin spînzurare, arderea pe rug sau roata, pe care condamnatul agonizează mult timp; moartea-tortură este o artă de a păstra viața în suferință, împărțind-o într-o „mie de morți" și obținînd prin aceasta, înainte ca existența („pacientului") să se stingă „the most exquisite agonies". Tortura se bazează pe o întreagă artă cantitativă a suferinței. Mai mult: această producție este reglată. Supliciul corelează tipul de prejudiciu corporal, calitatea, intensitatea, timpul afectat suferințelor cu gravitatea crimei, persoana criminalului, rangul victimei. Există un cod juridic al durerii; cînd este o tortură, pedeapsa nu se îndreaptă la întîmplare sau în bloc asupra corpului; ea e calculată după reguli amănunțite: număr al loviturilor de bici, locul pe care-l va arde fierul înroșit, durata agoniei pe rug sau pe roată (tribunalul hotărăște dacă pacientul va fi ștrangulat de îndată sau va fi lăsat să moară treptat, și după cît timp trebuie să intervină gestul acesta acesta de îndurare), în ce fel va fi mutilat condamnatul (pumn tăiat, buze sau limbă străpunse). Toate aceste elemente diverse multiplică pedepsele și se combină după hotărîrile tribunalelor și varietatea crimelor: „Poezia lui Dante transpusă în legi", afirma Rossi; o adîncă știință fizico-penală (savoir physico-penal), în orice caz.

TORTURILE DE DUPĂ MOARTE

În plus, supliciul face parte dintr-un ritual. Este un element în liturgia punitivă, răspunzînd unei duble exigențe. El trebuie, raportat la victimă, să fie stigmatizant: e destinat fie prin cicatricea pe care o lasă pe corp, fie prin rumoarea de care este însoțit să acopere de infamie pe acela care i-a fost victimă; tortura, chiar dacă are ca menire să „curețe" crima, nu-l reconciliază pe cel vinovat cu ceilalți; ea trasează în jurul său, mai bine spus, pe corpul însuși al condamnatului semne care nu trebuie să se „șteargă"; memoria oamenilor va păstra în orice caz amintirea expunerii, a stîlpului infamiei, a torturii și a suferinței, toate constatate fără dubiu. Cît privește justiția care îl impune, supliciul trebuie să fie strălucitor, constatat de toți, ca un triumf al său oarecum. Chiar excesul violențelor este una din piesele gloriei sale: că vinovatul geme și strigă copleșit de lovituri, aceasta nu este o parte lăturalnică rușinoasă ci ceremonialul însuși al justiției revelîndu-și forța. De aici fără îndoială toate aceste suplicii care încă se mai derulează după moarte: hoituri arse, cenușa risipită în vînt, corpuri tîrîte pe lese de nuiele, expuse la marginea drumurilor. Justiția urmărește corpul dincolo de orice suferință posibilă. (...). În excesele torturilor e investită o întreagă economie a puterii..

SUVERANUL OFENSAT

Supliciul judiciar trebuie înțeles de asemenea că un ritual politic. El face parte chiar dacă la un mod minor din ceremoniile prin care se manifestă puterea...

Pe lîngă victima sa imediată crima îl atacă pe suveran; îl atacă personal pentru că legea prețuiește cît puterea suveranului; îl atacă fizic pentru că puterea legii este puterea prințului. Căci „pentru ca o lege să poată fi valabilă în acest regat ea trebuie în chip necesar să emane direct de la suveran sau, cel puțin, să aibă confirmarea sigiliului autorității sale". Intervenția suveranului nu este prin urmare un arbitraj între doi adversari; e chiar cu mult mai mult decît o acțiune avînd ca scop respectarea drepturilor fiecăruia; este o replică directă dată celui care l-a ofensat...

Dreptul de a pedepsi se aseamănă cu dreptul pe care îl posedă suveranul de a declara război dușmanilor săi. (...) Însă pedeapsa este și o manieră de a urmări o răzbunare, care se dovedește totodată personală și publică, pentru că într-o anumită măsură în lege se află prezentă puterea fizico-politică a suveranului. (...) În executarea pedepsei celei mai firești, în respectul cel mai exact al formelor juridice domnesc forțele active ale vindictei.

Supliciul are, așadar, o funcție juridico-politică. Este vorba de un ceremonial care trebuie să reconstituie suveranitatea rănită pentru o clipă. El o restaurează revelînd-o în toată splendoarea sa. Execuția publică (....) face parte dintr-o întreagă serie de mari ritualuri ale puterii eclipsate și restaurate (încoronare, intrare a regelui într-un oraș cucerit, umilire a supușilor revoltați); dincolo de crima care l-a înfruntat pe suveran, aceste ritualuri au menirea să desfășoare în văzul tuturor o forță de neînfrînt. Scopul lor e nu atît să restabilească un echilibru cît de a pune în lumină pînă la punctul său extrem disimetria dintre supusul care a îndrăznit să violeze legea și suveranul atotputernic, care își exhibă forța. Dacă repararea pagubei produse de delict trebuie să fie bine proporționată, dacă sentința trebuie să fie echitabilă, executarea pedepsei nu are ca destinație să ofere spectacolul măsurii ci acela al dezechilibrului și excesului; în această liturgie a pedepsei trebuie să existe o afirmare emfatică a puterii și a superiorității sale intrinseci. Iar această superioritate nu este numai aceea a dreptului ci mai degrabă a forței fizice a suveranului abătîndu-se asupra corpului adversarului său și strivindu-l: încălcînd legea, infractorul a prejudiciat însăși persoana prințului; aceasta — sau cel puțin cei cărora le-a încredințat forța sa — pune stăpînire pe corpul condamnatului pentru a-l arăta stigmatizat, învins, rănit. Ceremonia punitivă este așadar în întregime „terorizantă". (...) Nu o economie a exemplului reglează această practică a supliciilor (...) ci o politică a înspăimîntării: a face vizibilă tuturor pe corpul criminalului prezența dezlănțuită a suveranului. Tortura nu restabilea justiția, ea reactiva puterea..

TRIUMFUL PUTERII

Din cele spuse mai sus putem înțelege anumite caractere ale liturgiei supliciilor. Și înainte de toate importanța unui ritual care trebuia să-și desfășoare fastul în public. Nimic nu trebuia să fie ascuns din acest triumf al legii. Episoadele erau în chip tradițional aceleași și totuși judecățile condamnaților nu omiteau să le enumere, într-atîta erau de importante în mecanismul penal: defilări, opriri la încrucișarea drumurilor, șederi la ușa bisericilor, lectură în public a sentințelor, îngenunchieri, declarații cu voce tare de căință pentru ofensa adusă lui Dumnezeu și regelui. (...) Acest ceremonial meticulos este într-un mod foarte explicit nu numai judiciar ci și militar. Justiția regelui se vădește o justiție înarmată. Sabia care pedepsește vinovatul este de asemenea aceea care distruge dușmanii. Un întreg aparat militar înconjoară supliciul: ostași de pază, arcași, ofițeri, soldați. E vorba, desigur, de a împiedica orice fugă sau lovitură de forță, dar și de a preveni, în ceea ce privește mulțimea, o tresărire de simpatie pentru a salva condamnații sau un elan de furie pentru a-i da imediat morții; însă e vorba și de a aminti că în orice crimă este cuprinsă o ridicare împotriva legii iar criminalul este un inamic al prințului..

Ca ritual al legii înarmate, în care prințul se revelă totodată într-o manieră indisociabilă sub dublul aspect al comandantului justiției și al comandantului de război, execuția publică are două laturi: ea semnifică pe de o parte victoria, pe de alta lupta. Într-un sens, ea conține în chip solemn o luptă între criminal și suveran, a cărei concluzie este regizată de mai înainte; ea trebuie să pună în lumină puterea nemăsurată a suveranului asupra acelora pe care i-a redus la nimicnicie. Disimetria, ireversibilul dezechilibru de forțe făceau parte din funcțiile supliciului. Un corp șters, transformat în pulbere și dat pradă vîntului, un corp nimicit bucată cu bucată de infinitul puterii suverane constituie limita nu numai ideală ci reală a pedepsei...

Supliciul e integrat unui întreg ceremonial al triumfului; dar el comportă de asemenea ca un centru dramatic în derularea sa monotonă o scenă de înfruntare: acțiunea imediată și directă a călăului asupra corpului „pacientului". Acțiune codată, bineînțeles, pentru că obiceiul și adesea, într-o manieră explicită, sentința de condamnare îi prescriu momentele. Și care, totuși, a păstrat ceva dintr-o bătălie. Executorul nu este doar cel ce aplică legea ci acela care desfășoară puterea; el este agentul unei violențe care răspunde violenței crimei, pentru a o înfrînge. El este în chip material, fizic, adversarul acestei crime. Adversar uneori îndurător, alteori înverșunat. Damhoudère se lamenta, împreună cu mulți dintre contemporanii săi, că executorul aplică toate cruzimile față de pacienții răufăcători, tratîndu-i, chinuindu-i și ucigîndu-i ca și cum ar fi avut o fiară între mîini". Și totuși, multă vreme acest obicei nu s-a pierdut. În ceremonia supliciului există și sfidare și o întrecere. În cazul în care călăul triumfă, dacă ajunge să despice dintr-o singură lovitură capul condamnatului, el „îl arată mulțimii, îl pune jos salutînd apoi publicul, care-l aplaudă îndelung". Invers, dacă dă greș, dacă nu ucide cum se cuvine, este pasibil de o pedeapsă. Acesta a fost cazul călăului din Damiens, care deoarece nu s-a priceput să sfîșie pacientul după regulile prescrise, a trebuit să-l taie cu un cuțit; i s-a confiscat, în profitul celor săraci, caii supliciului, care îi erau promiși. Cîțiva ani mai tîrziu, călăul din Avignon a făcut să sufere prea mult trei bandiți, chiar dacă de temut, pe care trebuia să-i spînzure; spectatorii se supără și îl denunță; pentru a-l pedepsi și de asemenea pentru a-l sustrage vindictei populare a fost întemnițat. Iar în spatele acestei pedepse aplicate călăului nepriceput se profilează o tradiție destul de apropiată încă: aceasta voia ca victima să fie grațiată dacă execuția eșua. Era un obicei clar stabilit în unele țări.

Prezentare și traducere de
Valeriu GHERGHEL

Administrația: București, Calea Victoriei 115, tel. (90) 506618.
REDACȚIA: IAȘI, Casa cu absidă, Centrul civic: telefon (981) 16242
PREȚUL UNUI EXEMPLAR: LEI 5

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA — Sector export-import presă P.O. Box 12—201, telex 10376 prsfir București, Calea Griviței nr. 64—66, sector 1.